

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

**YAYGIN BİR CEMAAT OLARAK
SÜLEYMANCILIK VE HADİSE BAKIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CHATITZE MOUSTAFA BASI

BURSA 2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

**YAYGIN BİR CEMAAT OLARAK
SÜLEYMANCILIK VE HADİSE BAKIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CHATITZE MOUSTAFA BASI

DANIŞMAN:

PROF. DR. HÜSEYİN KAHRAMAN

BURSA 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı'nda, 701423083 numaralı Chatitze MOUSTAFA BASI'NIN hazırladığı "Yaygın Bir Cemaat Olarak Süleymancılık ve Hadise Bakışı" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, ... günü ..... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı

Prof. Dr. Hüseyin Kahraman
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Abdullah KARAHAN
Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi
Sezai ENGİN
Osman gazi Üniversitesi

21.04/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 31/05/2019

Tez Başlığı / Konusu: "Yaygın Bir Cemaat Olarak Süleymancılık ve Hadise Bakışı"
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 86 sayfalık kısmına ilişkin, 31/05/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 11'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Chatitze MOUSTAFA BASI
Öğrenci No: 701423083
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Programı: Hadis Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
.../.../2019
Prof. Dr. Hüseyin Kahraman

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum “Yaygın Bir Cemaat Olarak Süleymanlık ve Hadise Bakışı” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

.../.../2019

Adı Soyadı: Chatitze MOUSTAFA BASI
Öğrenci No: 701423083
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Programı: Hadis Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Chatitze MOUSTAFA BASI
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı	: Hadis
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: x+118
Mezuniyet Tarihi	: .... / .... / 2019
Tez Danışman(lar)ı	: Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN

YAYGIN BİR CEMAAT OLARAK SÜLEYMANCILIK VE HADİSE BAKIŞI

“Yaygın Bir Cemaat Olarak Süleymancılık ve Hadise Bakışı” adlı tezde Süleymancılık cemaatine ait olan Fazilet Takvimi, Mısırlı edip, yazar ve eğitimci Ahmed b. İbrahim es-Seyyid el-Hâşimî'nin (1878-1943) *Muhtâru'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye ve'l-Hikemü'l-Muhammediyye ve Resimli Muhtasar İlmihâl* esas alınarak Süleymancılık cemaatinin hadis kültürü incelenmiştir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Tezin giriş kısmında Süleyman Hilmi Tunahan'ın hayatına ve Süleymancılık Cemaati'ne dair kısa bilgilere yer verilmiştir.

Birinci bölümde; Fazilet Takvimi'ndeki hadis problemlerinden bahsedimiştir.

İkinci bölümde; *Muhtâru'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye* isimli eserdeki hadis problemlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise *Resimli Muhtasar İlmihâl*'deki hadisler incelenmiştir.

Sonuç kısmında ise elde edilen veriler ışığında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Süleyman Hilmi Tunahan, Süleymancılık, Fazilet Takvimi, Muhtâru'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye ve'l-Hikemü'l-Muhammediyye, Resimli Muhtasar İlmihâl

ABSTRACT

Name and Surname : Chatitze MOUSTAFA BASI
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Hadith
Degree Awarded : Master
Page Number : x +118
Degree Date : .... / .... / 2019
Supervisor (s) : Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN

ABSTRACT

THE SULEYMANISM AS A COMMON COMMUNITY AND THEIR HADITH VIEW

In the thesis titled “Suleymanism as a Common Sect and Its Approach to Hadith”, the hadith culture of the Suleymanism Sect was studied on the basis of the “Virtue Calender” (Fazilet Takvimi) that belongs to the Congregation, Egyptian writer and educator (1878- 1943) Ahmed bin Ibrahim al-Sayyid al-Hashimî’s work named *Mukhtār al-Ahādīth al-Nabawīyya wa al-Hikam al-Mohammadiyya* and *Illustrated Concise Ilmihal*.

This study consists of introduction and three chapters. In the introduction part of the thesis, brief information about Suleyman Hilmi Tunahan's life and Suleymanism community is given.

In the first chapter, the hadith problems in the Virtue Calendar are mentioned.

In the second chapter, hadith problems in the book named *Mukhtār al-Ahādīth al-Nabawīyya* are included.

In the third chapter, hadiths in *Illustrated Concise Ilmihal* are examined.

In the conclusion part, a general evaluation is made in the light of the obtained informations.

Keywords

Suleyman Hilmi Tunahan, Suleymanism, Virtue Calender, *Mukhtār al-Ahādīth al-Nabawīyya wa al-Hikam al-Mohammadiyya*, *Illustrated Concise Ilmihal*.

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîm ile birlikte İslâm'ın temel kaynakları olan hadisler, hem Kitâb'ın tefsiri hem de günlük hayatımızda yol gösterici konumundadır. Bundan dolayı hadislerle ilgili araştırmalar, henüz Hz. Peygamber döneminden itibaren başlamış ve kısa süre içinde en çok rağbet edilen ilim dalı hüviyetini kazanmıştır. Hadislerle meşgul olanlar sadece ilim adamları ve araştırmacılar değildir; aksine o, halkın her tabakasından, hemen her türlü kültür seviyesine sahip insanın ilgi alanına girmektedir. Zira hadisler Müslüman bir toplumda aile hayatından siyasî tercihlere, örf ve adetlerden insanlar arası ilişkilere kadar pek çok konuda belirleyici ve kural koyucu vasfa sahiptir. Diğer taraftan hikâyelerde, sohbet meclislerinde, vaaz ve nasihatlerde en çok temas edilen bilgi ve atıf malzemesi de yine hadislerdir. Bu vasıflarından dolayı hadisler, halk ile doğrudan ilişki kuran yapılar olması hasebiyle pek çok cemaat ve tarikatın de ön planda tuttuğu, kendi usûl ve prensipleri için kaynak gösterdiği deliller konumundadır. Oldukça eski bir geçmişe sahip bu yapılanmalar, bir taraftan kendi bünyelerinde tesis ettikleri okul ve kurslarda diğer taraftan başta kendi mensupları olmak üzere halka okutmak üzere ya doğrudan hadis eserleri oluşturmuşlar ya da hadis ağırlıklı kitaplar kaleme almışlardır.

Hadisi temel kaynak olarak kullanan ve müntesiplerinin bunları öğrenmesi için özel kitaplar hazırlayan cemaatlerden biri de Süleymancılık'tır. Süleymancılık, Türkiye'ye ilaveten başta Balkan ülkeleri olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde yaygın olarak bilinen, oldukça fazla müntesibe sahip, aktif bir cemaattir. Hem yaygın bir cemaat olması hem de hadis konusuna verdiği ehemmiyet, bizi Süleymancılık ve hadis konularını birleştirecek bir araştırma yapmaya sevk etti. Zira cemaatin düzenli olarak halka ulaştırdığı *Fazilet Takvimi*'nde nakledilen hadisler sıhhat, kaynak gösterme şekli, asıl veya ikinci dereceden kaynakların kullanılması başta olmak üzere çeşitli açılardan tenkide muhtaç bir görünüm arz etmekte idi. Öncelikle takvimin hemen her sayfasının ön veya arka yüzünde hatta bazen her ikisinde hadis kullanılması bir yüksek lisans tezi için esasen fazlasıyla malzemeyi sunuyor durumdadır. Kaldı ki Yunanistan ve Türkiye gibi farklı ülkelerin farklı şehirlerinden ve çeşitli kültür seviyesine sahip müntesiplerle yaptığımız görüşmelerde yayın bağlamında cemaatin asgarî müştereginin takvim olduğunu tespit etmemiz de bu hususta önemli bir etken olmuştur. Ancak takvim ile ilgili hadis nakil problemleri yine

müntesipleri tarafından çok okunduğu bilgisine ulaştığımız *Muhtâru'l-Ehâdis'n-Nebeviyye ve'l-Hikemü'l-Muhammediyye* isimli hadis eseri ve neredeyse her Süleymancının evinde bulunan ve sık sık müracaat edilen *İlmihâl* için de geçerlidir. Bu durum söz konusu bu iki çalışmayı da teze dâhil etmemize neden olmuştur.

Bu amaçla ele aldığımız konu Giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Süleymancılık Cemaati'nin ve kurucusu Süleyman Hilmi Tunahan'ın tanıtımına hasredilmiştir. Çalışmanın bölümleri ise yukarıda sözü edilen üç çalışmada yer alan hadislerin tahrir ve tenkidine ayrılmıştır. Bu bağlamda hadisler sıhhat ve nakil keyfiyeti gibi iki farklı açıdan ele alınmıştır. Sıhhat araştırmasında hadislerin sahih, hasen, zayıf veya mevzu rivayetten hangisinin özelliklerini taşıdığı tespiti yapılmıştır. Kaynak gösterme hatası, kelime veya ibare ilavesi ve hadis eseri olmayan kitaplardan nakil gibi hususlar ise "Nakil Keyfiyeti" ana başlığı altında incelenmiştir. Bu bağlamda *Fazilet Takvimi'nin* 2016 yılı için basılan nushasında sayfa önlerinde yer alan hadisleri esas aldığımızı ifade etmemiz gerekir.

Bu tez dönemimde beni her koşulda destekleyen ve okumam için tüm imkânları sunan sevgili anne ve babama, dualarını hiçbir zaman esirgemeyen kardeşlerime, tez aşamasında bana yardımcı olan kıymetli dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak da bu tezin her aşamasında sabrını, anlayışını ve kıymetli vaktini hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bursa 2019

Chatitze MOUSTAFA BASI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ.....	iii
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii

GİRİŞ:

ANA HATLARIYLA SÜLEYMAN HİLMİ TUNAHAN VE SÜLEYMANCILIK CEMÂATI

I. CEMAATİN KURUCUSU SÜLEYMAN HİLMİ TUNAHAN.....	2
A. COĞRAFİ ÇEVRE: SİLİSTRE	2
B. DOĞUMU VE AİLESİ	3
C. TAHSİL HAYATI.....	3
D. VEFÂTI.....	5
E. TARİKAT SİLSİLESİ, DAVASI VE GÖRÜŞLERİ	5
F. MADDİ VE MANEVÎ ESERLERİ	7
II. SÜLEYMANCILIK	8
III. SÜLEYMANCILARA AİT YAYINLAR VE TAKİP ETTİKLERİ BAZI ESERLER	9
A. SÜLEYMANCILARA AİT YAYINEVLERİ VE YAYINLAR	9
B. SÜLEYMANCILARIN TAKİP ETTİĞİ ESERLER ve ÇALIŞMALAR	11
1. Hadise Dair Eserler	11
2. Diğer Eserler	14
3. Fazilet Takvimi	15

BİRİNCİ BÖLÜM
FAZİLET TAKVİMİNDE HADİS KULLANIMI

I. SIHHAT AÇISINDAN	19
A. SAHİH HADİSLER.....	20
B. HASEN HADİSLER	26
C. ZAYIF HADİSLER.....	30
D. MEVZU RİVAYETLER.....	38
II. NAKİL KEYFİYETİ AÇISINDAN.....	41
A. KAYNAK GÖSTERME HATASI	41
B. HADİS ESERİ OLMAYAN KİTAPLADAN NAKİL	50
C. KELİME VEYA İBARE İLAVESİ	55

İKİNCİ BÖLÜM
MUHTÂRU'L-EHÂDİSİ'N-NEBEBİYYE'DE
HADİS KULLANIMI

I. SIHHAT AÇISINDAN	61
A. SAHİH HADİSLER.....	61
B. HASEN HADİSLER	64
C. ZAYIF HADİSLER.....	67
D. MEVZU RİVAYETLER.....	72
II. NAKİL KEYFİYETİ AÇISINDAN.....	76
A. KAYNAK GÖSTERME İLE İLGİLİ PROBLEMLER.....	76
B. KELİME VEYA İBARE DEĞİŞİKLİĞİ İLE NAKİL.....	78
C. HADİS ESERİ OLMAYAN KİTAPLARDAN NAKİL.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
İLMİHÂL'DE HADİS KULLANIMI

I. SIHHAT AÇISINDAN	85
A. SAHİH HADİSLER	85
B. HASEN HADİSLER	87
C. ZAYIF HADİSLER.....	90
D. MEVZU RİVAYETLER.....	92

II. NAKİL KEYFİYETİ AÇISINDAN.....	95
A. RİVAYETEN ÇIKARTILAN “NETİCENİN” HADİS OLARAK NAKLİ.....	95
B. RİVAYETLERİN BİRLEŞTİRİLİP TEK HADİS GİBİ NAKLEDİLMESİ.....	96
SONUÇ	99
KAYNAKÇA.....	102

GİRİŞ:
ANA HATLARIYLA
SÜLEYMAN HİLMİ TUNAHAN
VE
SÜLEYMANCILIK CEMÂATI

I. CEMAATİN KURUCUSU SÜLEYMAN HİLMİ TUNAHAN

Süleymancılık Cemaati, XX. yüzyılın başlarında Süleyman Hilmi Tunahan tarafından kurulmuştur. Cemaatin daha doğru tanınabilmesi için kurucu ismin biraz yakından bilinmesinde fayda olacaktır.

A. COĞRAFÎ ÇEVRE: SİLİSTRE

Silistre, günümüzde Bulgaristan sınırları içinde yer almaktadır. Bulgaristan'ın kuzey kesiminde, Tuna nehrinin güney kıyısında, Romanya sınırı üzerinde konumlanmıştır. Günümüzde kırk iki bin nüfuslu şehrin tarihi oldukça eskilere dayanır.

Aşağı Tuna vadisinin kilit noktası sayılan Silistre, daha Roma İmparatorluğu devrinde önemli bir kale şehri olarak Durostorum adıyla tarih sahnesine çıkmıştır. 584'te Avarların eline geçen kale, 977'de Kiev prensi Svyatoslav tarafından alınmış fakat Bizans İmparatoru İoannes Tsimiskes dört sene sonra 981'de kaleyi tekrar ele geçirmiştir.

Silistre'nin Türkler ve İslam ile tanışması ise 1388-1389'da olmuştur. Bu tarihlerde şehri ele geçiren Osmanlılar onu Rumeli bölgesinde Silistre veya Özi adıyla anılan eyâletin merkezi haline getirmişlerdir.¹ Şehir, 1390-1391 ve 1407-1413 yılları arasında kısa bir süre için Eflak voyvodası Mirço'nun hükümdarlığı altında bulunmuştur.

1773'te Silistre'ye saldıran ve fakat geri çekilmek zorunda kalan Ruslar 1810 ve 1828'deki savaşlar sırasında şehre girmişlerdir. 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'yla Silistre, Bulgaristan'a verilmiştir. 1913'te İkinci Balkan Savaşı sırasında Romanya'ya geçen Silistre, Birinci Dünya savaşında Almanların yardımıyla bir ara Bulgarlar tarafından işgal edilmiştir. Fakat onların bu savaşta mağluplar safında bulunuyor olması sebebiyle şehir yeniden Romanya'nın eline geçmiştir.

1940'ın yaz aylarında imzalanan Craiova Antlaşması'yla Bulgaristan'a iade edilen Silistre ve çevresi, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin yoğun olarak buldukları bölgelerden biridir.²

¹ Parmaksızoğlu, İsmet, "Silistre", *Türk Ansiklopedisi*, M.E.B. Yay., Ankara, 1980, XXIX, 43-44.

² *Meydan Larousse*, "Silistre" md., Meydan Yay., XX, 337.

Günümüzde de kendi adıyla anılan idarî bölgenin merkezi durumunda olan Silistre un, deri, dokuma ve konserve fabrikaları ile çevrilmiştir. Aynı zamanda bağcılık, bahçecilik ve nehir balıkçılığı da yaygın uğraş ve geçim kaynaklarıdır.

B. DOĞUMU VE AİLESİ

Süleyman Hilmi Tunahan 1888 yılında Silistre'nin Hazargart (Razgrat) kasabasına bağlı Ferhatlar köyünde doğdu. Babası Silistre'de Hacı Ahmed Paşa Medresesi müderrislerinden Hocaşâde Osman Fevzi Efendi'dir. Dedesi ise Mahmud Efendi olup "Kaymak Hâfız" lakabıyla bilinir. "Hocaşâdelere" lakabıyla tanınan ailenin, Fâtih Sultan Mehmed dönemi bürokratlarından Seyyid İdris Bey'e dayandığı kabul edilir. İdris Bey, sultanın kız kardeşiyle evlenmiş ve Tuna bölgesine yönetici (Tunan Hanı) olarak atanmıştır. İsmi başındaki "seyyid" sıfatı onun, Hz. Peygamber neslinden geldiğine işaret etmektedir.

Süleyman Hilmi de, diğer aile bireyleri gibi "Hocaşâde" lakabıyla anılır. Soy ismi olan "Tunahan" kelimesi de büyük dedesi İdris Bey'in Tuna bölgesi yöneticiliği görevine dayanmaktadır. Süleyman Hilmi, üç yaşında ölen oğlu Fâruk'tan dolayı Ebü'l-Fâruk künyesiyle tanınmıştır.³

C. TAHSİL HAYATI

Süleyman Hilmi'nin tahsil hayatı, babası Osman Efendi'nin gördüğü bir rüya ile şekillenmiştir. Osman Efendi, gençlik çağında İstanbul'da tahsildeyken rüyasında vücudundan kopan bir parçanın göğe yükselip orada ışık saçmaya başladığını görür. Osman Efendi bu rüyayı kendi sulbünden dünyaya gelecek hayırlı bir evlâda yorar. Silistre'ye dönüşünde evlenen Osman Efendi, dünyaya gelecek çocuklarından hangisinin rüyasında gördüğü vasıflara uygun olduğunu takip etmeye başlar. Süleyman Hilmi'de tespit ettiği bazı alametler, rüyası konusunda onu bu evladına yönlendirir.

Bu yöneliş kendini çok bariz şekilde ortaya koyar. Nitekim Süleyman Hilmi, henüz tahsil hayatının başlarında bile babası onu "Buyrunuz Süleyman Efendi oğlum!" ifadesiyle ve ayağa kalkarak karşılar. Süleyman Hilmi bu hâlden öylesine mahcubdur ki

---

³ Öngören, Reşat, *Tunahan, Süleyman Hilmi, DİA*, XLI, 375.

babasının huzuruna girmek için onun kitap okuduğu, mangala kahve sürdüğü veya “gelene peçeleyci bir işle meşgul bulunduğu” anları seçer olmuştur.⁴

Süleyman Efendi ilk tahsiline 1902’de Silistre Rüşdiye’sinde başlamış, ardından da Satırlı Medresesi’ne yazılmıştır. Tahsilini ikmâl için 1907’de babası tarafından İstanbul’a gönderilmiştir.

İstanbul’da babasının “Oğlum, Usûl-i Fıkıh ilmine iyi çalışırsan dininde kuvvetli olursun. Mantık ilmine iyi çalışırsan ilminde kuvvetli olursun” yönündeki tavsiyesine⁵ uyan Süleyman Efendi, bu iki ilim dalına özellikle ehemmiyet vermiş ve hayat boyunca bu ilimlerdeki ihtisasıyla dikkat çekmiştir.⁶

İstanbul’a gelince Fâtih’te Hâfız Ahmed Paşa Medresesi’nde ders-i âmm Bafralı Ahmed Hamdi Efendi’nin ders halkasına katılan Süleyman Hilmi Efendi 1913’te icâzet aldı. 1914’te açılan Dârü’l-Hilâfeti’l-Âliyye Medresesi’nin dört yıllık âlî kısmına önceki eğitiminden dolayı üçüncü sınıftan başlayarak 1916’da mezun oldu. 30 Eylül 1916’da Medresetü’l-Mütehassısîn’in Tefsir-Hadis bölümüne girdi ve 27 Mayıs 1919’da burayı birincilikle bitirdi. 19 Kasım 1918’de imtihanla kendisine İstanbul müderrisliği ruusu verildi. Aynı yıl ders-i âmm sıfatıyla 400 kuruş maaş tahsis edildi. Süleyman Hilmi, vâizlik belgesi için Diyanet İşleri Reisliği’ne yazdığı 14 Nisan 1948 tarihli dilekçesinde “Medresetü’l-Kudât’tan mezun olduğunu” belirtmiştir. 1921 tarihli özgeçmiş bilgilerinde bundan söz etmediğine göre burayı Medresetü’l-Mütehassısîn’den sonra tamamlamış olmalıdır.

Medresetü’l-Kudât’a giriş imtihanını birincilikle kazandı ve bunu bildirmek için babasına mektup yazdı. Babası cevaben kendisine, “Üç kadıdan ikisi cehennemde, biri cennettedir.” hadisini hatırlatarak kadılık yapmasını onaylamadığını söylemiş, Süleyman Efendi de cevabında niyetinin hâkimlik yapmak değil devrin bütün ilimlerini tahsil etmek olduğunu ifade etmiştir.⁷

1922 yılında müderris olan Tunahan, 3 Mart 1924’te yürürlüğe giren Tevhîd-i Tedrîsât kanunu sebebiyle bu görevinden istifa etmiştir. 4 Şubat 1938 tarihinde vaizlik

⁴ Kısakürek, Necip Fazıl, *Son Devrin Din Mazlumlari*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 2015, s. 266.

⁵ Heyet, *Silsile-i Sâdât’ın 33. Ve Son Halkası Süleyman Hilmi Tunahan (K.S.)*, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2015, s. 11.

⁶ Kısakürek, a.g.e., s. 267.

⁷ Öngören, *Tunahan, Süleyman Hilmi*, 375.

görevine başlamıştır. Fakat yine bu sıralarda teşkiline girdiği ders halkaları sebebiyle çeşitli takibata uğramış ve vaizlik belgesi 1943 tarihinde devlet tarafından geri alınmıştır. Fakat 24 Mart 1950 tarihinde bu belgeyi yeniden elde edebilmiştir.⁸

1950 yılındaki iktidâr değişikliği Tunahan açısından oldukça müspet şekilde değerlendirilmiş; özel din eğitim faaliyetlerine hız vermek için vesile addedilmiştir. 1951 yılından itibaren açılmaya başlayan İmam-Hatip okullarında yeterli din eğitimi verilemeyeceğini düşündüğünden veya bize göre belki de bu okulların müfredatının ve hocalarının devlet tarafından tayin edileceği endişesiyle kendisine bağlı öğrencileri buraya göndermekten imtinâ etmiştir. Süleymancılara, “mektepliler” olarak andıkları İmam-Hatip okullarıyla Yüksek İslâm Enstitüleri ve İlahiyat fakültelerine bakış konusunda bugün kendilerine izafe edilen olumsuz bakışın temelleri de muhtemelen bu suretle atılmıştır. Ancak sözü geçen mekteplilerin, Süleymancılara dinî gelişme içinde inhisarcı, ayrı bir söylemi olan ve yanlış eğitim veren katı bir cemaat olarak değerlendirdikleri ve bu sebeplerden onları sevmedikleri de bilinmektedir.

Tunahan 1956’da söz konusu gayr-i resmî eğitim-öğretim faaliyetleri yüzünden yine sorgulamalara muhatap olmuşsa da bunlar onun çabalarına engel olamamış; vefatına kadar bu yönde gayret göstermiştir.

D. VEFÂTI

16 Eylül 1959 tarihinde vefat eden Süleyman Efendi hükümetin izniyle Fâtih Camii hazîresine defnedilmek istendi, ancak olumlu cevap alınamayınca Karacaahmet Mezarlığı’nda toprağa verildi.

E. TARİKAT SİLSİLESİ, DAVASI VE GÖRÜŞLERİ

Gençliğinin ilk yıllarında babasından Nakşibendiyye usulüyle tasavvuf eğitimini alan Süleyman Efendi, İstanbul’da Nakşibendiyye’nin Müceddidiyye koluna mensup Özbekistanlı Şeyh Selâhaddin b. Mevlânâ Sirâceddin’in rehberliğinde Bursa Uludağ’da erbaîn çıkarmış ve seyr-i sülûkünü tamamlamıştır. Tarikat silsilesi Selâhaddin b. Mevlânâ Sirâceddin yoluyla İmâm-ı Rabbânî’ye varmaktadır. Tasavvuf yolunda nefis terbiyesi için şeyh ile râbitanın önemini sıkça vurguladığı, varlık konusunda Müceddidiyye geleneğine uygun biçimde vahdet-i vücûda karşı vahdet-i şühûd anlayışını savunduğu

⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu İnançlar ve Dinî Oluşumlar Komisyonu, Dinî-Sosyal Teşekküller, Geleneksel Dinî-Kültürel Oluşumlar ve Yeni Dinî Yönelişler, s. 187.

kaydedilmektedir. Onun üzerine hassasiyetle durduğu bir başka husus, İmâm-ı Rabbânî'nin Ehl-i sünnet inancıyla tasavvufu mezcettiği eseri *Mektûbât*'ın okunması olmuştur.⁹ Süleyman Efendi'nin yolu hakkında en yakınlarının verdiği bilgiler arasında şunlar yer almaktadır:

Süleyman Efendi, İslâm'ın nâciz bir hizmetkârıdır. Hayatını Kur'ân-ı Kerîm öğretimine vakfetmiş, Kitâb'ı bilen ve yaşayan öğrenciler yetiştirmeye gayret etmiştir. Talebeleri de, üstatlarının himmet ve teveccühleriyle, hiçbir yanlış ve sapmaya meydan vermeksizin, onun bizzat yaşayarak gösterdiği "Ehl-i sünnet ve'l-cemaat" çizgisinde hizmetlerini sürdürmenin gayreti içindedirler.

Süleyman Efendi ve talebeleri itikatta ve amelde Sünnîdirler. Amelde büyük ekseriyetle Hanefî mezhebine, itikatta İmam Mansur Mâturidîye Hazretleri'ne mensupturlar. Şu halde Süleyman Efendi ayrı bir mezhep teşkili için yola çıkmamıştır. Yolu da farklı bir mezhep olma iddiasında değildir.

Süleyman Efendi, kendisine bağlı olanların bütün hareketlerinden anlaşılacağı üzere *Nakşî* idi. Nakşîliğin en büyük mümessili olan İmâm-ı Rabbânî Hazretleri'ne bağlı ve onun yolunda irşada izinliydi. Şu halde Süleymancılık diye Süleyman Efendi'nin kurduğu, kendine göre esaslarını vazettiği bir tarikat da mevcut değildir.¹⁰

Süleyman Efendi Hazretleri'nin Nakşibendiyye Tarikatı'ndaki silsile-i sâdâtı yani bir diğer ifadeyle silsile-i zeheb (altın silsile) şöyledir:

1. Ebu Bekir es-Sıddık (r.a.) 2. Selmân-ı Fârisî (r.a.) 3. Kâsım bin Muhammed (k.s.) 4. Câfer-i Sâdık (k.s.) 5. Bâyezid-i Bestâmî (k.s.) 6. Ebü'l-Hasan Harakânî (k.s.) 7. Ebû Ali Farimidî (k.s.) 8. Yusuf Hemedânî (k.s.) 9. Abdü'l-Hâlık Gücdüvânî (k.s.) 10. Hâce Arif Rivgîrî (k.s.) 11. Mahmud İncir Fag'nevî (k.s.) 12. Hâce Ali Ramitînî (k.s.) 13. Muhammed Bâbâ Semâsî (k.s.) 14. Seyyid Emir Külâl (k.s.) 15. Muhammed Bahaüddîn Nakşibendî (k.s.) 16. Hâce Alâaddin-i Attâr (k.s.) 17. Yakub Çerhî (k.s.) 18. Hâce Ubeydullah Ahrâr (k.s.) 19. Hâce Muhammed Zâhid (k.s.) 20. Derviş Mehmed (k.s.) 21. Muhammed Hâcegi Emkengî (k.s.) 22. Hâce Muhammed Bâkîbillah (k.s.) 23. İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî-i Serhendî (k.s.) 24. Hâce Muhammed Mâsum (k.s.) 25. Şeyh Seyfüddin Ârif (k.s.) 26. Muhammed Nûr'ı-Bedvânî (k.s.) 27. Şemsüddin Habibullah İbn-

⁹ Öngören, *Tunahan, Süleyman Hilmi*, 375.

¹⁰ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Akgündüz, *Ahmed Arşiv Belgeleri Işığında Silistreli Süleyman Hilmi Tunahan*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2017, s. 107.

i Mirza Cân (k.s.) 28. Abdullah-ı Dehlevî (k.s.) 29. Hâfız Ebû Said Sahib (k.s.) 30. Habibullah Cân-ı Cânan (k.s.) 31. Mazhar İş'an Cân-ı Cânan (k.s.) 32. Selahüddin İbn-i Mevlânâ Sirâcüddin (k.s.) 33. Ebü'l-Fâruk Süleyman Hilmi Silistrevî (k.s.)¹¹

F. MADDÎ VE MANEVÎ ESERLERİ

Ahmed Akgündüz'ün ifadesiyle Süleyman Efendi Hazretleri'nin eserlerini üçe ayırmak gerekmektedir:

1. Bizim anladığımız manada telif ettiği eserlerdir ki, bu noktada günümüze ulaşan iki önemli eseri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi henüz hayattayken yazıp bastırıldığı “*Yepyeni Usûl ve Tertiple Kur’ân Harf ve Harekeleri*” isimli eseridir. Okuma yazma bilen herkesin tek başına Kur’ân-ı Kerîm’i okuyup öğrenmesini sağlayan bu pratik eserden bugüne kadar binlerce insan Kur’an öğrenmiştir.

Elimizde olan bir diğer eseri ise onun mektuplarının ve bazı yazılarının toplandığı “*Mektûblar ve Bazı Mesâil-i Mühimme*” adlı Osmanlıca kitaptır. Bu mektuplarında Tunahan, tasavvuf, şeriat ve hakikat ile alakalı çok önemli meseleleri aktarmaktadır.

Nur Sûresinin tefsiri ile alakalı bir eseri olduğu bilinmekle birlikte günümüze ulaşamamıştır. Yine onun Kelâm ve Tasavvuf ilmindeki yetkinliğini ortaya koyan “*Risâle-i Kibrît-i Ahmer*” adlı bir küçük ama manen büyük bir eseriyle Marifet ilmine dair kaleme aldığı “*Risâle-i İksîr-i Ulûm ve Ma’rifet*” adlı bir risâlesinin varlığından söz edilir.¹²

Süleyman Efendi Hazretleri’ne niçin fazla kitap yazmadığı sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:

“*Selefin mum ışığında yazdığı bahâ biçilmez hazine misâli eserlerinin toprağa gömülerek çürüdüğünü, bakkallara satılarak çöplüklerde çiğnendiğini, bir kısmının da kütübhâne raflarında tozlanmış ve çürümeye terk edilmiş olduğunu gördüm. Medreseleri kapanmış, yazısı değiştirilmiş, din ilimleri yok olmağa yüz tutmuş olan bir zamanda, kitap yazmaktansa, yazılan ilmî eserleri anlayarak anlatacak ve ilmi sâırdan sadra intikal ettirip yaşatacak talebe yani canlı kitap yetiştirmeyi daha lüzumlu buldum.*”¹³

2. Onun ikinci tür eseri, kendi ifadesiyle “canlı” olanlar yani yetiştirdiği talebelerdir. Gerçekten günümüzde Süleyman Efendi’den okuyup yetişen ilim ehlinin

¹¹ Akgündüz, a.g.e., s. 108; Özdamar, Mustafa *Hâdimü'l-Kur’ân Üstâz Süleyman Hilmi Tunahan*, Kırık Kandil Yay., İstanbul 2013, s. 189-190.

¹² Akgündüz, a.g.e. s. 113.

¹³ Akgündüz, a.g.e., s. 113-114.

sayısı binleri ve hatta on binleri bulmaktadır. Bu çok büyük bir çabanın sonucunda meydana gelmiş bir eserdir.

3. Ondan geriye kalan belki en önemli eser, hem bizzat kendisinin hem de talebelerinin sadece Türkiye’de değil dünyanın muhtelif yerlerinde tesis etmeye muvaffak oldukları Kur’ân-ı Kerîm Kursları’dır. Bunların sayıları, bir tespite göre 2500’ü bulmuştur.¹⁴

II. SÜLEYMANCILIK

Süleymancılığın veya bizzat kendilerinin kullandıkları isimle “Süleyman Efendi’nin Talebeleri” grubunun, Süleyman Efendi’nin 1936’da İstanbul câmilerinde ders vermeğe ve özellikle 4 Şubat 1938 tarihinden itibaren vaizlik görevine başlaması ile doğduğu söylenebilir. Nitekim bu süreçte bazı cami odalarında ve evlerin bodrum katlarında ders halkaları oluşturmaya başlamış ve geniş halk kitleleri tarafından tanınır hale gelmiştir.

Nakşibendî tarikatine mensup olan ve her fırsatta İmâm-ı Rabbânî’ye bağlılığından bahseden Süleyman Efendi’ye bağlı olarak gelişen cemaat, İslâmiyet’in itikad ve şeriatine bağlıdır ve dolayısıyla kendilerine has bir inanç veya tavırlarından bahsetmek mümkün görünmemektedir. Süleyman Efendi’nin tasarruf sâhibi bir mürşid olduğuna inanır ve tasavvufî eğitimlerinde onunla “râbîta” kurmak sureti ile feyz aldıklarını söylerler.

Tunahan’ın 1959’daki vefatından sonra cemaat, damadı Kemal Kaçar önderliğinde faaliyetlerine devam etmiş; 1961’de İslam Kültür Merkezleri adı altında Almanya’da Kur’ân kursu açan ilk grup olmuştur.

Uzun süre, Türkiye’de Kur’ân-ı Kerîm kurslarının açılmasında ve yaygınlaşmasında öncülük etmişlerdir. Kur’ân Kursu Yaptırma ve Yaşatma dernekleri kurup halkın gönüllü malî desteğini alarak kurs ve yurt binaları yaptılar. Yurt hizmetlerini ve buradaki öğrencilerin ihtiyaçlarını dernekler vasıtası ile karşıladılar ve Diyânet İşleri Başkanlığı’nın gönderdiği kurs öğretmenleri ile eğitimi sürdürdüler. Yurtlarda kalan öğrencilere kendileri de ayrıca dinî eğitim verdiler. Bu kurslardan mezun olanlar da genellikle cemaate bağlı kişiler oldu ve Diyânet İşleri Başkanlığı’nın açtığı imtihanlara girerek imam ve hatip gibi resmî dinî görevler aldılar. Bununla birlikte 1965’te çıkan 633

---

¹⁴ Akgündüz, a.g.e., s. 114.

sayılı “Diyânet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” ile Kur’ân kurslarından mezun olanların resmî görev almaları imkânı kaldırılmıştır. Bu gelişme üzerine Süleymancılar yurt ve pansiyonlar açarak burada kalan öğrencilere dinî eğitim verme ve cemaatlerini bu şekilde genişletme seçeneğini tercih ettiler ve ayrıca belli seviyede dinî neşriyat yapma yoluna girdiler.

1960, 1971 ve 1980 askerî müdâhalelerinden sonra Süleymancılar hakkında “lâikliğe aykırılık, şeriate dayalı devlet kurmak amacı ile gizli cemiyet teşkil etme” gibi iddialarla çeşitli davalar açılmışsa da hepsinden beraat etmişlerdir. Kur’ân-ı Kerîm öğretimi ve dinî eğitimle ilgilenmeleri sebebiyle halk içinde topladıkları sempatiyi, siyasî bir ağırlık olarak cemaatlerinin lehine kullanmış ve birkaç kere parlamentoya temsilci de sokmuşlardır.¹⁵

Kemal Kaçar’ın 2000 yılındaki ölümü üzerine cemaatin başına Tunahan’ın torunu Arif Ahmet Denizolgun getirilmiştir. Denizolgun’un 2016 yılında ölmesi üzerine de cemaatin lideri, Tunahan’ın bir başka torunu Alihan Kuriş olmuştur.¹⁶

III. SÜLEYMANCILARA AİT YAYINLAR VE TAKİP ETTİKLERİ BAZI ESERLER

A. SÜLEYMANCILARA AİT YAYINEVLERİ VE YAYINLAR

Süleymancılık Cemaati başta kendi müntesipleri olmak üzere okuyucu kitlesine yönelik yayınları Fazilet Neşriyat ve Çamlıca Basım Yayınevi aracılığı ile hazırlamakta ve bu yayınevlerine ait mağaza ve internet sitelerinde satışa sunmaktadır.¹⁷ “camlicakitap.com” internet sitesinde verilen bilgiye göre Türkiye genelinde 30 adet Çamlıca Kitap Mağazası bulunmaktadır. Ancak bu noktada bizzat Süleymancılar tarafından yapılan yayınların bu iki yayınevinin ismiyle sınırlı olmadığını ifade etmemiz gerekir. Nitekim “camlicakitap.com” sitesinin ilgili bölümünde şöyle denmektedir:

¹⁵ *Yeni Türk Ansiklopedisi*, “Süleymancılık”, Ötüken Neşriyat, X, 3763-3764.

¹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu İnançlar ve Dinî Oluşumlar Komisyonu, Dinî-Sosyal Teşekküller, Geleneksel Dinî-Kültürel Oluşumlar ve Yeni Dinî Yönelişler, s. 189.

¹⁷ Nitekim “faziletyayinevi.com” internet sitesinde “Kitap Satış Hizmetleri” başlığı altında şu bilgiye yer verilir: “Seçkin kitapseverler için belirlediğimiz ve tavsiye ettiğimiz birbirinden mühim kitapları faziletkitap.com da bulabilirsiniz. Her gün çıkan binlerce eser arasından sizlerin ve ailenizin gönül rahatlığıyla okuyabileceği, dinimize ve örfümüze aykırı olmayan, seviyeli eserleri seçerek istifadenize sunuyoruz”.

*“Satışını yaptığımız bütün kitaplar, üst menüde yer alan "Yayınevleri" kısmından tasnifine ulaşabileceğiniz üzere; orada ismi yer alan yayınevleri tarafından yayınlanmaktadır. Sadece; Fazilet Neşriyat, Çamlıca Basım Yayın, Hamidiye Kitaplığı, Saray Burnu Kitaplığı, Yedikita Kitaplığı, İnsan ve Hayat Kitaplığı, Hasbahçe, Çamlıca Çocuk, Çamlıca Genç ve Fazilet Çocuk Yayınları bünyemizde neşredilmektedir”.*¹⁸

Cemaat ile özdeşleştiği söylenebilecek Fazilet Neşriyat’a ait “faziletyayinevi.com” internet sitesinde yayınevi şu şekilde tanıtılır:

*“Fazilet Neşriyat ve Tic. A.Ş. 1969 yılından bu yana yayıncılık sektöründe ortaya koyduğu performans ile kalitesini ve başarısını çalışmalarıyla ispatlamış, sadece Türkiye değil, tüm dünya ülkelerine, en ücra noktalara kadar hizmet verme gayretindedir”.*¹⁹

“faziletyayinevi.com” isimli internet sitesinin tanıtım sayfasında Fazilet Neşriyat’ın matbaa, takvim ve yayın hizmetleri verildiği hatırlatılmaktadır. Buna göre matbaa hizmetleri; baskı öncesi, baskı ve baskı sonrası hizmetler, kataloglar, broşürler, afişler, insertler, özel kesimli sanayi etiketleri, karton kartelalar, cepli dosyalar, klasörler, posterler, ajandalar, takvimler, kitap, defter ve dergi basımı şeklinde taktim edilmektedir. Ayrıca bütün bu ürünlerin baskısına ilaveten harmanı, kesimi, dikişi ve ciltlenmesi hususunda da hizmet verildiği hatırlatılmaktadır.

“Yayın Hizmetleri” başlığı altında ise şu bilgilere yer verilir:

*“Fazilet Neşriyat yayınladığı Türkçe, Osmanlıca ve Arapça eserlerle mühim bir boşluğu doldurmaktadır. Seçkin bir heyet tarafından zarurî dinî vecibe ve hükümlere yönelik büyük bir titizlikle hazırlanan eserlerlerin yanısıra, ehl-i sünnet akaidine uygun olduğu tespit edilen kitapları seçerek sizlerin istifadesine sunmakta ve bütün dünya genelinde hizmet verme gayretindedir”.*²⁰

Bu çerçevede Süleymancılar tarafından yapılan yayınların dergi, kitap ve takvim olmak üzere üç temel kategoriye yoğunlaştığı söylenebilir. “Dergi” başlığı altında Çamlıca Çocuk, Çamlıca Kids Magazine, İnsan ve Hayat ile Yedikita dergilerine işarette bulunmaktadır. Fakat bunlar büyük oranda güncel ve aktüel içerikli olup cemaatin görüşlerini yansıtmaya özelliğine sahip değildir.

---

¹⁸ www.camlicakitap.com

¹⁹ www.faziletyayinevi.com

²⁰ www.faziletyayinevi.com

“Kitap” kategorisi tarih, edebiyat, eğitim, Arapça eserler, dinî kitaplar, Kur’ân-ı Kerim, çocuk kitapları, okulöncesi eğitim setleri gibi yayınlardan oluşmaktadır. “Dinî Kitaplar” başlığı altında İslâmî ilimlerin hemen her dalına ait çoğunluğu cemaatin kendi bünyesinde yayımlanan eserleri görebilmek mümkündür.

“Arapça Kitaplar” kategorisi altında yer alan “Hadis” başlığı altında ise ilk iki sırada yine çok satıldığına işaret edilen ve özellikle Fazilet Yayınevi tarafından basılan “*Usûl-i Hadis, Osmanlı Türkçesi*” ve “*Muhtâru’l-Ehâdîsi’n-Nebeviyye*” isimli kitaplar dikkat çekmektedir.

“Takvim” başlığı altında ise Fazilet Takvimi’nin, bu alanda düşünülebilecek her çeşit ve boyutta baskısının mevcudiyetinden bahsedilebilir. Tezimizin ana konusunu oluşturan Fazilet Takvimi üzerinde daha sonra durulacaktır.

B. SÜLEYMANCILARIN TAKİP ETTİĞİ ESERLER ve ÇALIŞMALAR

Tezimizin cemaatin hadis bilgi ve kültürünü hususen de bu alandaki problemleri araştırmaya yönelik olması sebebiyle Süleymancılar tarafından takip edildiği bilgisine ulaştığımız çalışmalarını “Hadise Dair Olanlar” ve “Diğerleri” başlıkları altında arz etmek daha uygun olacaktır.

1. Hadise Dair Eserler

Sıradan halkla veya Kur’ân Kursları’nda ve yurtlarında kalan, ayrıca çeşitli eğitim seviyelerinden öğrencilerle kısacası toplumun hemen her kesiminden müntesiplerle yaptığımız görüşmeler neticesinde öğrenebildiğimiz kadarıyla Süleymancılar, cemaat tarafından satışı yapılan kitapları okumaktadır. Fakat bunlar içinde özellikle cemaat bünyesinde basılan eserlerin çok daha önemli bir yeri vardır. Bu bağlamda yukarıda zikri geçen ve Fazilet Neşriyat tarafından basımı gerçekleştirilen iki hadis eserinin ana hatlarıyla tanıtılmasında fayda olacaktır.

a. *Usûl-i Hadis*

Kitap, yayına hazırlayanlar tarafından şöyle tanıtılmaktadır:

“Mahmud Es’ad Seydişehrî’nin (rah.) Usûl-i Hadîs’in kavâid-i asliyesini cem ettiği bu muhtasar eserde, usûl-i hadîsin tarifi ve kısımları, nakil ve râviler hakkındaki mevzûlar ve usûl-i hadîs ile alâkalı hususları muhtasar olarak açıklanmaktadır. Eser, Ahmed Cevdet Paşa tarafından da takdîre şâyân görülmüş, bu sahada okutulan ders

*kitapları arasında yerini almıştır. Başına, Usûl-i Hadîs'in tıpkıbasımı ile eser ve müellif hakkında malumatın yer aldığı bir giriş konulmuştur”.*²¹

Mahmud Esad b. Emin Seydişehrî (1855-1918), Osmanlı'nın son dönem müelliflerindedir. Müellif, hadis dersleri aldığı hocası Elbasanlı Abdülkerim Efendi'nin vefatına çok üzölmüş; onun hatırasına ve özellikle de emeklerine karşı bir şükür nişânesi olarak bu çalışmasını telif etmiştir. Kitabı, h. 1305 yılının Ramazan ayında ve dört gece içerisinde hazırlamıştır.

Müellifin kitabını hazırlarken başvurduğu temel kaynaklar arasında, usûl kitapları yazdıklarını bildiğimiz Hâkim en-Nisâburî (405/1014), Hatîb el-Bağdâdî (463/1071), İbn Abdilberr (463/1071), Kâdî İyâz (544/1149), İbnü's-Salâh (643/1245), İbn Hacer (852/1448) ve Suyûtî (911/1505) gibi isimler vardır. Atıf yapılan bu gibi isimlerin 35 kadar olduğu söylenebilir.

Müellifin bir hadisçi olmamasına rağmen eserini dört gece gibi kısa bir sürede kaleme alması, (17 x 12) gibi küçük ebatlarda 120 sayfalık bir hacme sahip bulunmasına rağmen, bu kadar çok kaynağa müracaat edilmesi, oldukça güzel bir tertibe sahip bulunması ve hadis usûlünün temel meselelerini bir araya toplama amacını büyük ölçüde gerçekleştirmiş olması, akılda bir takım istifhâmlar oluşturmaktadır. Bu istifhâmların yönlendirdiği bir araştırma, müellifin *Usûl-i Hadîs*'i, konuların hem taksimi hem de muhtevâları açısından, Suyûtî'nin *Tedribü'r-Râvî*'sini ve özellikle de İbn Hacer'in *Nüzhëtü'n-Nazar*'ını esas alıp çok cüzî değişikliklerle oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır.²² Eserin İzmir 1307/1889 ve İstanbul 1316/1898 baskıları vardır.

Mahmud Esad'ın Usûl-i Hadis'inin çalışma konumuz açısından en önemli özelliği; usûl meselelerinin takdimi esnasında sahih olanlara ilaveten bazı uydurma hadislere de yer veriyor oluşudur. Nitekim müellif “kebâirden kaçınanın sağâirden muaf tutulacağını” söyledikten sonra “sağâire devam etmenin ise kebîre olacağını” söyler ve bu görüşüne “hadis-i şerif” ifadesiyle takdim ettiği “İsrarla devam edilen hiçbir günah küçük olmadığı gibi tevbe ile bağışlanmayacak büyük günah da yoktur” rivayetini delil getirir.²³ Ancak bu

²¹ <https://m.kitapyurdu.com>

²² *Usûl-i Hadîs*'in tanıtım ve tenkidi konusunda geniş bilgi için bkz. Kahraman, Hüseyin, “Osmanlı Son Dönemi Müelliflerinden Mahmud Es'ad'ın Usûl-i Hadîs'i”, *Uludağ. Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, 8/8, s. 287-303 .

²³ Mahmud Esad, *Usûl-i Hadis*, İstanbul 1316/1898, s. 78.

ifade Hz. Peygamber'e nispet edilen mevzu bir rivayettir.²⁴ Aynı şekilde sahabenin tamamının âdil olduğuna ve rivayetlerinin kabulü için aranan şartları hâiz bulduklarına delil olarak zikrettiği “Ashabım yıldızlar gibidir; hangisine uyarsanız hidayeti bulursunuz” rivayeti de mevzudur.²⁵ Usûl kurallarını naklî delillere istinat ettirme çabası Mahmud Esad'a has olmayıp esasen hemen bütün âlimlerin başvurduğu bir yöntemdir. Dolayısıyla usûl kitaplarında söz konusu kaidenin dayanağı olarak gösterilen rivayetlerin dikkatli değerlendirilmesi gerekir.²⁶

b. Muhtâru'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye ve'l-Hikemü'l-Muhammediyye

Bu eser ise yayına hazırlayanlar tarafından şöyle tanıtılmaktadır:

*“Eser, müslümanlara günlük hayatlarında lazım gelecek ve ibaresi de kolay olan 2000 civarında hadîs-i şerîf ihtiva eder. Seyyid Ahmed Hâşimî, bu hadîs-i şerîfleri başta Kütüb-i Sitte olmak üzere müteber hadis kitaplarından seçmiş ve hece harflerine göre/alfabetik olarak sıralamıştır. Her hadisin sonunda hangi kaynaktan alındığı da yazılmıştır”.*²⁷

Mısırlı edip, yazar ve eğitimci Ahmed b. İbrahim es-Seyyid el-Hâşimî (1878-1943) tarafından kaleme alınmıştır. Ahmed el-Hâşimî, Ezher Üniversitesi'nde, Muhammed Abduh, Şeyh Ali Hassûne en-Nevevî, Selim el-Bişrî, Şeyh Hamza Fethullah gibi yaşadığı dönemin en önemli ilim ve düşünce adamları kabul edilen isimlerinden dersler almıştır.

O dönemin Mısır eğitim sistemi içinde, dil ve edebiyatla ilgili ders kitaplarında ve okulların insan yetiştirme tarzında gördüğü noksanlıkları telâfi etmek ve Müslüman bir nesil yetiştirmek için büyük gayretler sarf etmiştir. Bu çerçevede bir taraftan çeşitli medreselerde idarecilik yaparken diğer taraftan yazdı kitaplarla bu sorunlara dikkat çekmek istemiştir. Dolayısıyla kaleme aldığı eserlerin büyük çoğunluğu eğitimle ilgilidir.²⁸

²⁴ Bu cümle, başka hususlara da değinin oldukça uzun bir metnin sonlarında yer alır. Fakat rivayet bütünüyle mevzudur. Bkz. İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddin Abdurrahman b. Ali, *Kitûbu'l-Mevzûât*, Riyâd 1997, III, 447.

²⁵ Bkz. İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed el-Kurtubî, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrut, Beyrut trs., VI, 82.

²⁶ Bu konuda geniş bilgi ve örnekler için bkz. Kahraman, Hüseyin, “Hadis Usûlünü Nassa Dayandırma Çabası”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, 10/2, s 169-195.

²⁷ www.camlicakitap.com

²⁸ Bu eserlerden bazıları şunlardır: *Cevâhiru'l-Edeb fî İnşâi ve Edebiyatı Lügatü'l-'Arab*, *Cevâhiru'L-Belâğa fî'l-Me'âni ve'l-Beyâni ve'l-Bedî'*, *el-Kavâ'idu'l-Esâsiyye li Lugati'l-'Arabiyye*, *es-Se'âdetü'l-Ebediyye fî's-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, *Mizânü'z-Zehab fî Smâ'ati Şi'ri-'Arab*, *Üslûbu'l-Hakîm fî Menheci'l-İnşâi'l-Kavîm ev Dîvânü'l-İnşâ*, *el-Müfredâtü'l-'Alem fî Resmî'l-Kalem*. Ahmed b. İbrahim es-Seyyid el-Hâşimî ve hakkında geniş bilgi için bkz. Kılıç, Hulûsi, “Ahmed el-Hâşimî”, *DİA*, II, 89.

Bununla birlikte ve kendi ifadesiyle “Sünnet-i Nebeviyye’nin, Kur’ân’dan sonra dinin en önemli ve değerli esası oluşu, ahkâm-ı şer’iyyeye kaynaklık etmesi ve Kur’ân’ın mücmel âyetlerinin açıklamalarını ortaya koyması... sebebiyle İslam toplumunun günlük hayatını idâme ettirirken ihtiyaç duyacağını düşündüğü hadislerden oluşan” *Muhtârü’l-Ehâdis-i’n-Nebeviyye ve’l-Hikemi’l-Muhammediyye* isimli bir çalışma da yapmıştır.

Müellif bu eserinde başta *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere muteber hadis kitaplarından seçtiği bin üç yüz doksan yedi hadisi ilk harflerine göre alfabetik olarak sıralamıştır. Müellif kitabın sonunda ise “خاتمة: فى تهذيب النفوس” ana başlığı ve “الدرس” alt başlığı altında toplam yetmiş dokuz konuya ait hadisleri bir araya toplamıştır. “Birinci Ders: İman ve İslam Hakkındadır” başlığı altında zikrettiği “بنى الإسلام على خمس” ve “Cibril Hadisi” ile başlayan bu bölüm “Hz. Peygamber’e Salavat Getirmek” konusunun işlendiği ve beş hadisten oluşan yetmiş dokuzuncu ders ile sona ermektedir. Bu bölümde de toplam 310 hadis bulunmaktadır. Dolayısıyla eserin bütünü bin yedi yüz yedi hadis ihtiva etmektedir.

Ahmed el-Hâşimî’nin bu çalışması Ali Fikri Yavuz ile Abdullah Aydın (İstanbul 1964), Dursun Nuri Güven (İstanbul 1964) Ahmet Balcı (Ankara 1965), Abdülkadir Akçiçek (İstanbul 1967) ve Abdülvehhab Öztürk (1940-2014) tarafından Türkçe’ye tercüme edilmiştir. Bizim bu araştırmamızda kitabın bu son basımını yani Abdülvehhab Öztürk türçümesiyle birlikte yayınlanan “Kahraman Yayınları, İstanbul 2013” basımını kullandığımızı ifade etmemiz gerekir.

2. Diğer Eserler

a. İlmihal

Cemaate ait Fazilet Neşriyat tarafından basılan ve “camlicakitap.com” gibi internet sitelerinde “heyet” tarafından yazıldığı kaydedilen eser kapak içi sayfasında “*Resimli Muhtasar İlmihal: Hanefî Mezhebi Üzerine Zarûrî Dinî Bilgiler*” başlığı ile takdim edilmektedir. İmanın ve İslam’ın şartlarının açıklaması sadedinde verilen kısa bilgilerden müteşekkil olup son kısmında otuz iki ve elli dört farz sayılmakta, “Müslüman Çocuğuna Bazı Dinî Sualler” başlığı ile sona ermektedir. Zaman zaman çeşitli ayet ve hadislerin doğru anlaşılması sadedinde “Süleyman Hilmi Tunahan Efendi Hazretleri bu husustaki âyet-i kerimeyi... diye tefsir ve izah etmişler ve şöyle buyurmuşlardır...” denilerek

cemaatin kurucusuna atıf yapılır.²⁹ Almanca, Arnavutça, Fransızca, Rusça ve İngilizce'ye tercüme edildiği düşünüldüğünde *Muhtasar İlmihâl*'in oldukça geniş bir kitleye hitap ettiği söylenebilir.

Bununla birlikte sadece on iki kadar hadis ihtiva etmesine rağmen zayıf ve mevzu rivayetlerin nakli ile ilgili problemler bu çalışma için de söz konusudur. Bu noktada *İlmihâl*'de verilen hadislerin Arapça metinlerinin verilmeyip Türkçe tercümeleri ile yetinildiğine ve kaynak gösterilmediğine de işaret etmemiz gerekir.

b. Dua ve Evrâd

“*Bazı Dualar ve İlticâ Usulleri*” isimli kitap (İstanbul 2015) öğrenebildiğimiz kadarıyla cemaat içerisinde özellikle belli bir merhale katedip ihtisasa yönelen talebeye okutulmaktadır.

c. Kur'ân ve Tecvîd

Süleymancılık cemaati çok önem verdikleri Kur'ân öğretiminde Süleyman Hilmi Tunahan tarafından Arapça olarak hazırlanan *Kur'an Harf ve Harekeleri* isimli çalışma ile *Karabaş Tecvidi*'ni esas almaktadır.

d. Sarf ve Nahiv

Cemaat Arapça öğretimi açısından *Mecmû'atü's-Sarf, Mecmuatü's-Sarf* (İzzi Ve Merâh İlâveli), *Avâmil, İzhar ve Kâfiye* gibi alanın meşhur eserlerini okutmaktadır.

3. Fazilet Takvimi

Hemen her cemaat mensubun evinde bulunan ve yine aynı yayınevince basılan çalışmalardan biri de *Fazilet Takvimi*'dir. Takvim sayfalarının özellikle arka yüzlerinde verilen dinî bilgiler avâmın temel bilgi kaynağı olması açısından oldukça önemlidir. Nitekim Fazilet Takvimi'nin internet sitesinde takvimin tanıtımı sadesinde kaydedilen şu bilgiler bulunmaktadır:

“*Bir Müslüman'ın 365 Gün Hayat Rehberi. 1973 yılından beri, en muteber eserlerden mühim bilgiler seçilerek yayınlanmaya başlayan Fazilet Takvimi, ilmî bir heyetin tetkikinden geçtikten sonra okurlara arz ediliyor. Gayemiz, Müslümanların namaz, oruç gibi ibadetlerini doğru vakitte yapabilmelerini sağlamak ve ebedî hayatlarını mahvedecek tehlikelerden muhafaza için faydalı bilgiler sunmaya çalışmaktır. Asırlardır İslam âlimleri*

²⁹ Bkz. *Resimli Muhtasar İlmihâl*, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2015, s. 39.

ve astronomlarının kullandığı esaslar ile namaz vakitlerini hesaplayarak; dünya geneline hitap eden portföyümüz ile mühim bir hizmeti ifâ etmenin gayreti içerisindeyiz. 2019 yılı itibarıyla 205 ülkenin 4050 şehrinde, günümüz teknolojik imkânlarını kullanarak namaz vakitlerini büyük bir hassasiyetle hesaplıyoruz. Yıllardır milyonlarca evin duvarını süsleyen takvimimizden, daha fazla istifade edilebilmesi için farklı seçeneklerle hizmetinize sunuluyor. Duvar takvimi, kitap şeklinde ciltli takvim ve son olarak mobil uygulamamız ile günümüz şartlarına adaptasyon sağlıyoruz. Ehli Sünnet âlimlerinin eserlerinden istifadeyle hazırlanan *Fazilet Takvimi*, dünya genelinde milyonlarca Müslüman'a hayat rehberi olmaya devam ediyor".³⁰

Takvimin takdim ettiği bu bilgiler arasına yerleştirmek ve ayrıca ön veya arka yüzde müstakil olarak okuyucuya sunmak suretiyle çok bol miktarda hadise atıf yaptığı görülür. Hem daha çok insana ulaşması hem halkımızın oldukça yetersiz okuma alışkanlığı seviyesi ve hem de çeşitli açılardan günlük müracaat kaynağı olduğu dikkate alındığında takvimin, muhataplarının hadis bilgi ve kültürü üzerinde çok daha fazla etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla *Fazilet Takvimi*'nin, Süleymancılık mensupları açısından oldukça önemli bir hadis öğrenme vasıtası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle ona birinci bölüm, *Muhtâr ve İlmihâl*'in tanıtıldığı ikinci ve üçüncü bölümlere göre daha geniş tutulmuştur.

---

³⁰ <https://www.fazilettakvimi.com>

Her Güne Bir Hadis-i Şerif/Ayet-i Kerime

Resûlullah Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdular: "Kişi evine girdiğinde; içeri girerken ve yemeğe başlarken Allâhü Teâlâ'yı zikrederse (Besmele çekerse), şeytan (yardımcılarına) 'Size burada kalacak yer ve yiyecek bir şey yoktur.' der." (Müsned-i Ahmed)

Hicri: 25 REBÜLÂHİR 1440 - Rumi: 19 Kânûn-ı Evvel 1434 - Kasım 55

İSTANBUL

İmsak 6.34
Sabah 6.54
Güneş 8.21
Öğle 13.18
İkinci 15.39
Akşam 17.55
Yatsı 19.30
Kible S 11.12

1 OCAK 2019 Salı

Ay Doğuş... 3.47
Ay Batış... 14.48

Ayın Doğuş Batış Saati ve Safhası

	İmsak	Sabah	Güneş	Öğle	İkinci	Akşam	Yatsı	Kible S
Balıkesir	6.37	6.57	8.21	13.22	15.47	18.03	19.36	10.57
Bursa	6.33	6.53	8.17	13.17	15.41	17.57	19.31	11.08
Çanakkale	6.44	7.04	8.28	13.28	15.51	18.07	19.41	10.51
Edirne	6.45	7.05	8.32	13.27	15.46	18.02	19.38	11.00
Kırklareli	6.43	7.03	8.30	13.24	15.43	17.59	19.35	11.05
Kocaeli	6.30	6.50	8.16	13.14	15.36	17.52	19.27	11.17
Sakarya	6.28	6.48	8.14	13.12	15.34	17.50	19.24	11.20
Tekirdağ	6.40	7.00	8.26	13.23	15.44	18.01	19.36	11.02
Yalova	6.32	6.52	8.18	13.16	15.38	17.55	19.29	11.12

Milâdî yılbaşı - Türkiye'de ilk yılbaşı tatili (1936)
Milâdî takvim ve vasatî saat kullanılmaya başlandı (1926)

Gün: 1 - Hafta: 1 - 1. Ay: 31 Gün - FAZİLE TAKVİMİ - Gün. uz. 1 dk.

205 Ülkede 4050 Şehre Hitap Eden Namaz Vakitleri Portföyü

Kameri Aylar Mübarek Gün ve Geceler

Miladi Takvim'in Hicri ve Rumi Olarak da Belirtilmesi

Namaz Vakitleri

Resmi ve Dini Günleri Gösteren Yıllık Takvim

Tarihte Bugün, Önemli Hafta ve Günler

Tefsir, Hadis, Akaid, Fıkıh, Tasavvuf, Meviza, Nasihat, Tarih, Lugat ve Ansiklopedi Konularında Yüzlerce Sahih Eserin Orijinalinden İstifade ile Hazırlanan Zengin ve Güvenilir Muhteva

BESMELE-İ ŞERİFENİN FAZİLETİ

Bismillâhırahmânirrahîm: "Dünyada îmân edenlere ve îmân etmeyenlere, âhirette ise yalnız îmân edenlere (her türlü nimetleri) in'âm ve ihsân eden Allâhü Teâlâ'nın adıyla (bu işe başlarım)" demektir.

İbn-i Abbas (r. anhümâ) demiştir ki: Peygamberimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu işittim: "İnsanların en hayırlısı ve yeryüzünde yaşayanların en faziletlisi, muallimler (insanlara Kur'ân-ı Kerim'i öğretenler) dir. Çünkü onlar, dînin her ne vakit nuru zayıflasa onu tecdîd eder; yenilerler. Onlara hediye veriniz, onları ücretle çalıştırmayınız. Muhakkak, bir hoca, talebeye: 'Bismillâhırahmânirrahîm' söylemeyi öğrettiğinde, Allâhü Teâlâ talebe için, muallim için ve talebenin ana babası için cehennemden kurtuluş berâtı yazar."

Abdullah İbn-i Mesûd (radiyallâhu anh) buyurdular: "Kim, Allâhü Teâlâ'nın kendisini 19 zebâniden kurtarmasını dilerse Bismillâhırahmânirrahîm'i okusun. Çünkü besmele-i şerife 19 harftir. Müddessir Süresi'nin 30. âyet-i kerimesinde beyan buyurulduğu üzere cehennemden bekçisi olan zebâniler de 19'dur. Allâhü Teâlâ, besmele-i şerifenin her harfini bir zebânîye karşı kalkan kılar. besmelenin bereketiyle (kıyâmet günü), o kimseye musallat olamazlar."

İkrime (r. a.) anlattı: Hz. Ali'nin (k.v.) şöyle söylediğini işittim: "Allâhü Teâlâ, besmele-i şerifeyi indirmediğinde, dünyadaki bütün dağlar açıkça Allâh'ı tesbih etmeye başladı, hatta biz onlardan besmele sesini işitiyorduk. Müşrikler: 'Muhammed -hâşâ- dağlara sihir yaptı.' dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) buyurdular ki: "Hangi mümin besmeleyi okursa -besmeleyi okuyan bunu işitirse bile- muhakkak dağlar onunla birlikte Mevlâ'yı tesbih eder." (el-Mevâhibü'l-Ledünniyye)

Günlük Hayata Dair Pratik Bilgiler

Mübarek Gün ve Gecelerde Yapılması Tavsiye Edilen Dua ve İbadetler

Dini Hikâyeler

Sağlık Uyarıları

Yemek Tarifleri

Kissalar

Dini, Tarihî, Edebî, Ahlâkî ve Kültürel Bilgiler

BİRİNCİ BÖLÜM:
FAZİLET TAKVİMİNDE HADİS KULLANIMI

I. SIHHAT AÇISINDAN

Bu bölümde sahih, hasen, zayıf ve mevzu hadislerin tanımı yapıldıktan sonra her bir konu için *Fazilet Takvimin*'den ayrı ayrı örnekler verilerek hadisler incelenecektir.

Hadis ilminde hadisler sıhhat kriterine göre sahih, hasen, zayıf ve hatta mevzu gibi kısımlara ayrılır. Sahih hadis; adâlet ve zabt sahibi râvilerin Hz. Peygamber'e kadar uzanan muttasıl bir senedle rivâyet ettikleri şâzz ve muallel olmayan hadislerdir.³¹

Hasen hadis; adâlet şartına sahip olmakla beraber zabt yönünden sahih hadis râvilerinin derecesine ulaşamayan râvilerin muttasıl senedle rivâyet ettikleri şâzz ve muallel olmayan rivayetlerdir.³²

Zayıf hadis ise sahih ve hasen hadis şartlarından en az birisini taşımayan hadise denir. Bu şartların ihlâli ya ravinin güvenilirliğini etkileyen adâlet ve zabt özelliğinde ortaya çıkar ya da senedin muttasıl olmamasından dolayı gerçekleşir. Bu şartlardan bir veya birkaçının hadiste bulunmaması onun "zayıf" şeklinde tavsif edilmesine neden olur.³³

Zayıf hadislere hüküm bina edilip edilemeyeceği veya hangi konularda onların amele dayanak yapılacağı konusu hadis tarihinin en önemli konularından biridir. Ulemanın çoğunluğuna nispet edilen görüşe göre itikadi meselelerde ve helal-haram hükümleri dışında kalan müstehab ve mekrûh, fezâil, terğib ve terhib yani güzel amellere teşvik edip kötülüklerden sakındırma gibi konularda zayıf hadisle amel edilebilir.³⁴ Ancak zayıf hadisler amel konusunu müstakil olarak ele alan bazı çalışmalar, sözü edilen bu yaklaşımın oldukça geç dönemde seslendirilmeye başladığı, ilk asırlarda ise durumun çok daha farklı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Nitekim Süfyan es-Sevri (161/777), Abdullah b. el-Mübarek (181/797), Süfyan b. Uyeyne (198/813), Abdurrahman b. Mehdi (198/813), Ahmed b. Hanbel (241/855) gibi Hadis ilminin ve özellikle rivayet asrının en önemli isimlerinin zayıf hadisleri değerlendirirken ahkâm ve fezâil gibi bir ayrıma gittikleri gerçekten vâkidir.³⁵ Ancak bu ayırım, daha sonra kendisine kazandırılan manada olduğu gibi "amel edilebilirlik" değil sadece "nakledilebilirlik" açısındanadır. Zira bu bakış açısına göre

³¹ Bkz. Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Suyûtî, *Tedribu'r-râvî*, I, 63, Riyad, tsz.

³² es-Suyûtî, a.g.e. I, 153.

³³ es-Suyûtî, a.g.e. I, 179.

³⁴ Bu konuda mesela bkz. Başaran, Selman – Sönmez, M. Ali, *Hadis Usûlü ve Tarihi*, Bursa 1993, s. 120; Şahyar, Ayşe Esra, "Zayıf Hadisle Fezail Konusunda Amel Edilebilirlik Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, I/1, 2003, s. 32.

³⁵ Nitekim Süfyan es-Sevri'nin "'Helâl ve harama dair hadisleri ancak, bu ilmin meşhur ve metinlerin ziyadesini e noksanını bilen imamlardan alınız. Diğer konularda şeyhlerden hadis almanızda bir sakınca yoktur" dediği nakledilir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi 'İlmi'r-Rivâye*, Beyrut 1409/1988, s. 134.

hakkında “zayıf” hükmü verilen rivayetler, “uydurma” olanlar gibi değildir; az bile olsa Hz. Peygamber’e ait olma ihtimaller vardır. Kaldı ki daha sonra tespit edilecek başka tariklerle hasen seviyesine bile yükselebilir. Buna göre bu zayıf rivayet gözden çıkarılıp atılmamış olacak, az bile olsa Allah Rasûlü’ne ait olma ihtimaline saygı ve hürmet gösterilecektir. Ancak Nevevî (677/1277) ilk dönemlerin bu yaklaşımını “faziletlerle ilgili konularda zayıf hadislerle amel edilebilir” yönünde değerlendirmiş ve kendisinden sonra gelen pek çok hadisçiyi ve fakihi etkilemiştir.³⁶

Süleymancılık Cemaati tarafından yayınlanan ve müntesiplerinin rağbet ettikleri söz konusu çalışmalarda yer alan aşağıda ayrıntılarıyla ve zaaf sebepleriyle aktarmaya gayret edeceğimiz zayıf hadisler, ancak VII/XIII. asırdan sonra geliştirilen bu son yaklaşımla izah edilebilir; muhatapı dinin iyi gördüğü şeylere teşvik, kötü gördüklerinden ise uzaklaştırmaya vesile kılınmış olabilir. Fakat meselenin teknik boyutu bir yana, bize göre konu, bu rivayetlere gerçekten ihtiyaç olup olmadığı açısından da değerlendirilmelidir. Öncelikle sadece zayıf bir hadiste yer alan yani herhangi bir ayetin ya da sahih olsun hasen olsun itimat edilebilecek türden bir hadisin dolaylı yoldan bile olsa değinmediği bir konunun bulunup bulunmadığı zaten tartışmaya açıktır. Bulunsa bile böyle bir konuyu sırf terğib ve terhib adına halkın bilgi ve düşünce dünyasına dâhil etmenin faydası, bu çabanın zararlarıyla birlikte düşünülmelidir. Zira zayıf hadislerin büyük çoğunluğu, biraz da hayret verici şekilde, ses uyumu açısından akılda kalıcı söz dizimine sahiptir. Ayrıca konuyu çok veciz olarak yani kısa fakat özlü bir şekilde ortaya koyar. Bu vasıflarından dolayı insanların aklında çoğu zaman ayetlerin ve sahih hadislerden daha kolay kalmasına sebep olur.

Süleymancılık Cemaati tarafından basılan ve görebildiğimiz kadarıyla müntesipleri tarafından rağbetle okunan çalışmalarda çok miktarda zayıf hadis bulunmaktadır.

A. SAHİH HADİSLER

Sahih hadislerle takvimde oldukça fazla yer verildiği söylenebilir. Bunlardan bazıları şunlardır:

---

³⁶ Şahyar, Ayşe Esra, “Zayıf Hadislerle Fezail Konusunda Amel Edilebilirlik Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi”, s. 48.

1- "قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: بادروا بالأعمال فتنا كقطع الليل المظلم يصبح الرجل

مؤمنا ويمسي كافرا ويمسي مؤمنا ويصبح كافرا يبيع أحدهم دينه بعرض من الدنيا".

Takvim’de “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: “Karanlık gece parçaları gibi birtakım fitneler (harbler, zulümler) ortaya çıkmadan önce sâlih ameller işlemeye koşun, acele edin. İnsan(lardan bazısı o fitneler içinde) mü’min olarak sabahlar, kâfir olarak akşamlar, mü’min olarak akşamlar, kâfir olarak sabahlar. Onların bazısı dinlerini, dünya menfaati karşısında satarlar” şeklinde tercüme edilen hadis için “Sünen-i Tirmizî” kaynak gösterilmiştir.³⁷

Hadis *Sünen-i Tirmizî*’de aynı lafızlarla ve Ebû Hureyre rivâyetiyle yer almaktadır.³⁸ Tirmizî’nin zikrettiği “Hz.Peygamber → Ebû Hureyre → Ebîhi → ‘Alâ b. Abdurrahman → ‘Abdülaziz b. Muhammed → Kuteybe” şeklindeki senedin râvilerin tamamı münekkidler tarafından “sika” ve benzeri lafızlarla tanıtılmışlardır.³⁹ Ravilerin biyografilerinden birbirleriyle görüştükleri de anlaşılmaktadır. Dolayısıyla senedin muttasıl olduğu söylenebilir. Kaldı ki Tirmizî de hadisi rivayet ettikten sonra “Bu hasen-sahih bir hadistir” açıklamasında bulunmuştur.⁴⁰ Dolayısıyla rivayetin hadis usulü kurallarına göre sahîh olduğunu söylemek mümkündür.⁴¹

2- "قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: أريت الجنة فرأيت امرأة أبي طلحة ثم سمعت

خشخشة أمامي فإذا بلال".

Takvimde “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: “Bana cennet gösterildi. Orada Ebû Talha’nın hanımı (Ümmü Süleym’i) gördüm. Sonra önümden bir hışırtı duydum. Baktım ki Bilal!” şeklinde tercüme edilen hadis için “*Sahîh-i Müslim*” kaynak olarak verilmiştir.⁴²

Mezkûr hadis aynı lafızlarla ve “Hz. Peygamber → Câbir b. Abdillâh → Muhammed b. el-Münkedir → ‘Abdülazîz b. Ebî Seleme → Zeyd b. el-Hubâb → Ebû

³⁷ Fazilet Takvimi, 26 Nisan 2016.

³⁸ Sünen-i Tirmizî, Fiten, 28.

³⁹ ‘Alâ b. Abdurrahman hakkında bkz. İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 166. ‘Abdülaziz b. Muhammed hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e. VI, 315. Kuteybe hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e. VIII, 321-322.

⁴⁰ Sünen-i Tirmizî, IV, 2195.

⁴¹ Nitekim el-Elbani de bu hadis için “sahîh” ibaresini kullanmıştır. Sünen-i Tirmizî, IV, 487.

⁴² Fazilet Takvimi, 17 Ağustos 2016.

Ca'fer Muhammed b. el-Ferec" şeklinde bir senedle *Sahîh-i Müslim*'de yer almaktadır.⁴³ Ricâl biyografisi eserlerinde söz konusu râviler hakkında verilen bilgiler⁴⁴ ışığında bu hadisin sahih olduğunu söylemek mümkündür.

3- "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُشَفَّعُ الشَّهِيدُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ".

Takvim'de "Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: "Şehide, ailesinden yetmiş kişiye şefaet etme hakkı verilir" şeklinde tercüme edilen hadis için "*Sünen-i Ebû Dâvud*" kaynak olarak gösterilmiştir.⁴⁵

Zikredilen rivayet kaynak olarak gösterilen Sünen-i Ebû Dâvud'da senedi ile birlikte

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ رَبَاحٍ الدِّمَارِيُّ حَدَّثَنِي عَمِّي : نِمْرَانُ بْنُ عُنْبَةَ الدِّمَارِيُّ قَالَ : دَخَلْنَا عَلَى أُمِّ الدَّرْدَاءِ وَنَحْنُ أَيْتَامٌ فَقَالَتْ : أَنْبِئُوا فَإِنِّي سَمِعْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يُشَفَّعُ الشَّهِيدُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ

şeklindedir.⁴⁶ Dolayısıyla takvimde ihtisâra gidildip rivayetin "Biz yetimler Ümmü'd-Derdâ'nın yanına girdik. Şöyle dedi: Size müjdelers olsun. Zira ben Ebu'd-Derdâ'nın şöyle dediğini işittim" şeklindeki ilk kısmına yer verilmediği anlaşılmaktadır.

Ebû Dâvud'un zikrettiği "Hz.Peygamber → Nimrân b. 'Utbe ez-Zimârîy → el-Velîd b. Rabâh ez-Zimârî → Yahyâ b. Hassân → Ahmed b. Sâlih" şeklindeki senedi oluşturan râviler hakkında kaynaklarda verilen⁴⁷ bilgiler dikkate alındığında hadisin sahih olduğu söylenebilir.⁴⁸

4- "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ أَبِي قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ

يَأْتِي قَالَ مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى".

⁴³ Sahîh-i Müslim, Sahâbenin Faziletleri, 19.

⁴⁴ Muhammed b. el-Münkedir hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e. IX, 417-418. 'Abdülazîz b. Ebî Seleme hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e. VI, 306. Zeyd b. el-Hubâb hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e. III, 347-348. Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Ferec hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e. IX, 353.

⁴⁵ Fazilet Takvimi, 19 Eylül 2016.

⁴⁶ Sünen-i Ebû Dâvud, Şehidin Şefaet Etmesi Hakkında, 28.

⁴⁷ Nimrân b. 'Utbe ez-Zimârîy hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e. X, 423. el-Velîd b. Rabâh ez-Zimârîy hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e. III, 204. Yahyâ b. Hassân hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e. XI, 173. Ahmed b. Sâlih hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e. I, 34-36.

⁴⁸ Nitekim el-Elbâni de bu hadis için "sahîh" tabirini kullanmıştır. Sünen-i Ebû Dâvud, II, 322.

Takvim’de “Rasûlullah Efendimiz (s.a.v.) “Girmek istemeyen müstesna, bütün ümmetim cennete girer.” buyurdular. ‘Yâ Resûlullah kim istemez?’ dediler. “Kim bana itâat ederse cennete girer, kim bana isyan eder; emrettiklerimi yapmazsa cennete girmeyi istememiş olur” şeklinde tercüme edilen hadis için verilen kaynak “*Sahîh-i Buhârî*” şeklindedir.⁴⁹

Mezkûr hadis Sahîh-i Buhârî’de aynı lafızlarla ve Ebû Hureyre rivayeti ile yer almaktadır.⁵⁰ Müellifin bu hadis için “Hz.Peygamber → Ebû Hureyre → ‘Atâ b. Yesâr → Hilâl b. Ali → Fuleyh → Muhammed b. Sinân” şeklinde bir sened zikrettiği görülür. Ravi ehliyeti⁵¹ ve senedin ittisâli açısından hadisin sahih olduğunu söylemek mümkündür.

5- "عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَقْرَأَ بِالْمُعَوِّذَاتِ دُبُرَ كُلِّ

صَلَاةٍ."

Takvim’de “Ukbe bin Âmir’den: “Resûlullâh (s.a.v.) bana her (farz) namazın arkasından muavvizâtı (İhlâs, Felâk ve Nâs sûrelerini) okumamı emretti” şeklinde tercüme edilen hadis için gösterilen kaynak “*Sünen-i Ebû Dâvûd*”dur.⁵²

Mezkûr hadis kaynak olarak işaret edilen Sünen-i Ebû Dâvûd’da aynı lafız ve “Hz.Peygamber → Ukbe b. Âmir → Ali b. Rabâh el-Lahmiyy → Huneyn b. Ebî Hakîm → el-Leys b. Sa’d → İbn Vehb → Muhammed b. Seleme el-Muradî” şeklinde bir senedle yer almaktadır.⁵³

Biyografi kaynaklarının bu ravileri hakkında verdiği bilgiler ışığında hadisin sahih olduğu söylenebilir.⁵⁴ Nitekim Sünen-i Ebû Davud muhakkiki el-Elbani de hadis hakkında “sahîh” ibaresini kullanmıştır.⁵⁵

⁴⁹ Fazilet Takvimi, 15 Kasım 2016.

⁵⁰ Buhârî, İ’tisâm, 2.

⁵¹ ‘Atâ b. Yesâr hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e. VII, 194. Hilâl b. Ali hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e., XI, 72. Fuleyh hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e. VIII, 272-273. Muhammed b. Sinân hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e. IX, 182.

⁵² Fazilet Takvimi, 13 Kasım 2016.

⁵³ Ebû Dâvûd, Vitr, 26.

⁵⁴ İbn Hâcer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 280. Huneyn b. Ebî Hakîm hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e., III, 56. el-Leys b. Sa’d hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e., VIII, 412-417. Muhammed b. Seleme el-Muradiyy hakkında bkz. İbn Hâcer, a.g.e., IX, 171..

⁵⁵ Bkz. Ebû Dâvûd, Vitr, 26 (Sünen-i Ebî Dâvûd, I, 561).

6- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن الله لا ينظر إلى صوركم وأموالكم ولكن ينظر إلى قلوبكم

وأعمالكم"

Fazilet Takvimi'nde "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: "Allâh Teâlâ sizin dış görünüşünüze ve mallarınıza itibar etmez. Ancak sizin kalplerinize ve amellerinize itibar eder" şeklinde tercüme edilen hadis için gösterilen kaynak "*Sahîh-i Müslim*" tarzındadır.⁵⁶

Hadis, *Sahih-i Müslim*'de Ebû Hureyre rivâyetiyle yer almaktadır ve "Hz. Peygamber → Ebî Hureyre → Yezîd b. el-Esamm → Ca'fer b. Bürkân → Kesîr b. Hişâm → 'Amr en-Nâkıt" şeklinde bir senedle nakledilmiştir.⁵⁷ Ravileri⁵⁸ ve sened yapısı itibariyle hadisin "sahih" olduğu rahatlıkla söylenebilir.

7- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَابْتَغَى ثَالِثًا وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ

ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ"

Takvimde "Peygamber Efendimiz (s.a.s) buyurdular: 'İnsanoğlunun iki vâdî dolusu malı olsaydı, muhakkak üçüncüsünü de isterdi. Âdemoğlunun karnını ancak toprak doldurur. (Bununla beraber) Allâh Teâlâ tevbe edenin tevbesini kabûl eder" şeklinde tercüme edilen bu hadis için "*Sahîh-i Buhârî*" kaynak gösterilmektedir.⁵⁹

Hadis *Sahih-i Buhârî*'de İbn-i Abbâs rivâyetiyle yer alan hadis Takvimde zikredildiği tarzda "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم" ibaresiyle değil "سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" ibaresiyle başlamaktadır.⁶⁰ Buhârî'nin bu hadis için zikrettiği "Hz. Peygamber → İbn 'Abbâs → 'Atâ → İbn Cüreyc → Ebû 'Âsım" senedinin ittisâl ve ravi ehliyeti⁶¹ açısından sahih olduğu söylenebilir.

⁵⁶ Fazilet Takvimi, 25 Ocak 2016.

⁵⁷ Müslim, el-Birr ve's-Sıla, 34.

⁵⁸ Yezîd b. el-Esamm hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, XI, 273-274. Ca'fer b. Bürkân hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, II, 73-74. Kesîr b. Hişâm hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VIII, 384-385. 'Amr en-Nâkıt hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VIII, 85.

⁵⁹ Fazilet Takvimi, 29 Şubat 2016.

⁶⁰ Buhârî, Rikâk, 10.

⁶¹ 'Atâ hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VI, 398-400. Ebû 'Âsım hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, IV, 395-397.

8- "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ" أَحَبُّ الْأَنْمَاءِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَبْدُ اللَّهِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ

Fazilet Takvim'inde *Sünen-i Ebû Dâvûd*'da yer aldığı belirtilen hadis "Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: Allâh Teâlâ'ya en sevimli olan isimler, Abdullah ve Abdurrahmân'dır" şeklinde tercüme edilmiştir.⁶²

Zikredilen hadis *Sünen-i Ebû Dâvûd*'da İbn Ömer rivâyetiyle yer almaktadır⁶³ ve "Hz. Peygamber → İbn Ömer → Nâfi' → 'Ubeydillah → 'Abbâd b. 'Abbâd → İbrâhim b. Ziyâd Sebelân" şeklinde bir senede sahiptir. Hadisin hadis usulü kurallarına⁶⁴ göre sahih olduğu görülmektedir. Nitekim söz konusu hadis hakkında Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ini tahkik eden el-Elbânî de 'sahih' ibâresini kullanmıştır.⁶⁵

9- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من فطر صائما كان له مثل أجره غير أنه لا ينقص من أجر

الصائم شيئا"

Takvim'de "Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: 'Kim bir oruçluya iftar ettirirse, -oruçlunun sevâbından hiçbir şey eksilmeden- onun sevâbı gibi sevab alır" şeklinde tercüme edilen hadis için "*Sünen-i Tirmizî*" kaynak verilmiştir.⁶⁶

Sünen-i Tirmizî'de "Hz. Peygamber → Zeyd b. Hâlid el-Cühenî → 'Atâ → 'Abdilmelik b. Ebî Süleymân → Abdürrahîm → Hannâd" şeklinde bir senedle nakledilen⁶⁷ hadisin sahih olduğu söylenebilir.⁶⁸ Nitekim müellif tarafından "hasen-sahih" şeklinde tanımlanan hadis için muhakkik el-Elbânî de "sahihtir" demektedir.⁶⁹

⁶² Fazilet Takvimi, 30 Nisan 2016.

⁶³ Ebû Dâvûd, Edeb, 69.

⁶⁴ Nâfi' hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VI, 46-48. 'Ubeydillah hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VII, 6. 'Abbâd b. 'Abbâd hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, V, 83-84. İbrâhim b. Ziyâd Sebelân hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, I, 104.

⁶⁵ Bkz. Ebû Davud, Edeb, 69.

⁶⁶ Fazilet Takvimi, 12 Haziran 2016.

⁶⁷ Tirmizî, Savm, 82.

⁶⁸ Zeyd b. Hâlid el-Cühenî hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, III, 354-355. 'Atâ hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VII, 179-183. 'Abdilmelik b. Ebî Süleymân hakkında bkz. Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 656. Beyrut, 1963. Abdürrahîm hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, III, 111. Hannâd hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, XI, 63.

⁶⁹ Tirmizî, Savm, 82.

10- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: جاءني جبريل فقال يا محمد مر أصحابك فليرفعوا أصواتهم

بالتلبية. فإنها من شعار الحج"

Takvimde "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: 'Cebrâil (a.s.) bana geldi ve 'Yâ Muhammed, ashabına emret telbiyede (lebbeyk okurken) seslerini yükseltsinler. Çünkü o haccın alâmetlerindedir' dedi" şeklinde bir tercüme edilen hadis için "Sünen-i İbn Mâce" notu düşülmüştür.⁷⁰

Hadis *Sünen-i İbn Mâce*'de sahabî Zeyd b. Hâlid el-Cühenî rivâyetiyle yer almaktadır ve "Hz. Peygamber → Zeyd b. Hâlid el-Cüheni → Hallâd b. es-Sâib → Muttalib b. Abdillâh b. Hantab → Abdillâh b. Ebî Lebîd → Süfyân → Veki' → Ali b. Muhammed" şeklinde bir senedi vardır.⁷¹ Ravileri⁷² ve sened yapısı itibariyle sahih olduğu söylenebilir.

B. HASEN HADİSLER

Fazilet Takvimi'nde sahih hadisler kadar hasen olanlarına da rastlanmaktadır. Bu tür hadislerden bazıları şunlardır:

1- "قال رسول الله صلى الله عليه و سلم لقيت إبراهيم ليلة أسري بي فقال يا محمد أقرئ أمتك مني

السلام وأخبرهم أن الجنة طيبة التربة عذبة الماء وأنها قيعان وأن غراسها سبحان الله وا مد لله ولا إله

إلا الله والله أكبر."

Fazilet Takvim'inde bu metinle verilen hadis, "Mi'rac gecesinde İbrâhim (a.s.) ile karşılaştım. 'Yâ Muhammed! Ümmetine benden selam söyle. Cennet'in toprağının güzel, suyunun tatlı ve arâzîsinin düz ve ağaçsız olduğunu, oraya dikilecek fidanın 'Sübânallâhi

⁷⁰ Fazilet Takvimi, 16 Ağustos 2016.

⁷¹ İbn Mâce, Menâsik, 16.

⁷² Hallâd b. es-Sâib hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, III, 148. Muttalib b. Abdillâh b. Hantab hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VI, 318-319. Abdillâh b. Ebî Lebîd hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, V, 326. Süfyân hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, IV, 96. Veki' hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, XI, 109-114. Ali b. Muhammed hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VII, 331. Nitekim söz konusu olan bu hadis için İbn-i Mâce'nin Sünen'ini tahkik eden el-Elbâni de 'sahih' ibaresini kullanmıştır. İbn-i Mâce, II, 975.

velhamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber' (duâsı) olduğunu haber ver' buyurdu" şeklinde tercüme edilen hadis için "*Sünen-i Tirmizî*" kaynak gösterilmiştir.⁷³

Söz konusu hadis kaynak olarak verilen *Sünen-i Tirmizî*'de aynı lafızlarla yer almaktadır⁷⁴ ve senedi

"حدثنا عبد الله بن أبي زياد حدثنا سيار حدثنا عبد الواحد بن زياد عن عبد الرحمن بن إسحق عن القاسم بن عبد الرحمن عن أبيه عن ابن مسعود"

şeklindedir. Bu senedde ismi geçen Seyyâr b. Hâtim el-Anezî Ebû Seleme el-Basrî⁷⁵ ve Abdurrahmân b. İshâk⁷⁶ özellikle zabt açısından münekkidlerin eleştirilerine hedef olmuştur.

Dolayısıyla bu hadisin hasen olduğu söylenebilir.⁷⁷ Nitekim Tirmizî de rivayetin arkasından "...Bu hadis ise hasen-garibtir" değerlendirmesinde bulunur.⁷⁸

2- "قال رسول الله صلى الله عليه و سلم ثلاث دعوات مستجابات دعوة المظلوم ودعوة المسافر

ودعوة الوالد على ولده."

Fazilet Takvimi'nde yukarıdaki metinle verilen hadis için "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: 'Şu üç dua makbûdür: Mazlumun duası, müsafirin duası ve babanın evladına duâsı" şeklinde tercüme edilen hadis için gösterilen kaynak yine "*Sünen-i Tirmizî*"dir.⁷⁹

Hadis Tirmizî'nin *Sünen*'inde⁸⁰ aynı lafızlarla ve şöyle bir senedle yer alır:

"حدثنا محمد بن بشار حدثنا أبو عاصم حدثنا الحجاج الصواف عن يحيى بن أبي كثير عن أبي جعفر عن أبي هريرة رضي الله عنه"

⁷³ Fazilet Takvimi, 3 Mayıs 2016.

⁷⁴ Tirmizî, Deâvât, 59.

⁷⁵ Nitekim Seyyâr hakkında "hadisleri içinde münker olanlar vardır", "zayıftır" ve "hadisleri münkerdir" gibi tenkidler vardır. Seyyâr hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, a.g.e. IV, 254-255.

⁷⁶ Nitekim bu ravi hakkında Nesaî "leyse bi zâke" tabirini kullanmaktadır. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i'tibar için alınır (bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s.164). Bu ravi hakkında Ebû Hâtim ise "hadiste zayıftır" demektedir. Abdurrahmân b. İshâk hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, a.g.e. VI, 124-125.

⁷⁷ Nitekim el-Elbâni de bu hadis için "hasen" ibâresini kullanmıştır. *Sünen-i Tirmizî*, V, 510.

⁷⁸ Tirmizî, Deâvât, 59.

⁷⁹ Fazilet Takvimi, 10 Temmuz 2016.

⁸⁰ Tirmizî, Deâvât, 47.

Bu senedde ismi geçen Yahyâ b. Ebî Kesîr hakkında Yahyâ el-Kattân hakkında bazı önemli eleştiriler vardır.⁸¹ Nitekim Tirmizî de rivayetin arkasından “Bu hadis hasendir. Hadisi Yahya b. Ebî Kesir’den rivâyet eden Ebû Cafer er Râzî’ye, Ebû Cafer el Müezzîn de denilir. Yahya b. Ebî Kesir kendisinden başka hadisler de rivâyet etmiştir. (Tam) ismini bilemiyoruz” demektedir.⁸²

Ebû Câfer er-Razi’nin isminin İsa b. Ebî İsa Mâhân olduğu söylenir. Ahmed b. Hanbel bu ravi hakkında “hadis ilminde güçlü değildir”, Yahya b. Maîn “hadisi yazılabilir fakat hataları vardır”, Amr b. Ali “zayıflıkları vardır; hafızası kötüdür”, Ebû Zür’a ise “çok hata yapar” demiştir.⁸³

Görüldüğü üzere hem Ebû Câfer er-Razi hem de Yahya b. Ebî Kesir münekkidler tarafından özellikle zabt yönleriyle eleştirilere maruz kalmış ravilerdir. Her iki ravi sebebi ile bu hadisin “hasen” olduğu söylenebilir.⁸⁴

3- " قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: سلوا الله علما نافعا. وتعوذوا بالله من علم لا ينفع "

Takvim’de “Peygamber Efendimiz (s.a.s) buyurdular: ‘Allah Teâlâ’dan faydalı ilim isteyiniz. Fayda vermeyen ilimden Allâh’a sığınınız.’” şeklinde tercüme edilen hadis için gösterilen kaynak “*Sünen-i İbn Mâce*” tarzındadır.⁸⁵

Sünen-i İbn-i Mâce’de aynı lafızlarla yer alan⁸⁶ hadisin senedi

" حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرٍ "

şeklinde. Bu senedde ismi geçen Muhammed b. el-Münkedir hakkında Ebû Hâtim “leyse bi kaviyy”⁸⁷ tabirini kullanırken Nesâî “Leyse bi-Sika”⁸⁸ tabirini kullanmıştır. Sözü geçen ravi görüleceği üzere özellikle zabtı açısından münekkidlerin çeşitli eleştirilerine

⁸¹ Nitekim Yahya hakkında sözgelimi “şibhu’r-rîh” eleştirisi yapılmıştır. Bu tabir Hadis ilminde usûlüne uygun olarak alınıp nakledilmeyenlere ilaveten senedinde veya metninde çeşitli zaaflar bulunan hadisler için de kullanılır (bkz. Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.295). Yahyâ b. Ebî Kesîr hakkında daha geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, IV, 402-403.

⁸² Tirmizî, *Deâvât*, 47.

⁸³ İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 56-57.

⁸⁴ Nitekim el-Elbâni de bu hadis için “hasen” ibâresini kullanmıştır. *Sünen-i Tirmizî*, V, 502.

⁸⁵ Fazilet Takvimi, 5 Ocak 2016.

⁸⁶ İbn-i Mâce, *Dua*, 3.

⁸⁷ Cerhin, Zehebî ve İrâkî’ye göre beşinci, Sehâvî’ye göre altıncı mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere yani i’tibâr için alınır. Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.163.

⁸⁸ Zehebî ve Sehâvî’ye göre cerhin üçüncü mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz. Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.164.

hedef olmuş bir râvi olduğu görülmektedir.⁸⁹ Dolayısıyla bu hadisin hasen olduğu söylenebilir.⁹⁰

4- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من أصبح منكم آمناً في سربه معافى في جسده عنده قوت

يومه فكأنما حيزت له الدنيا"

Fazilet Takvim'inde bu metinle verilen hadis, "Peygamber Efendimiz (s.a.s) buyurdular: 'Sizden her kim kendisi, çoluk çocuğu hakkında korkudan emniyette, sıkıntı ve hastalıklardan âfiyette olur, yanında da (helâlinden) günlük yiyeceği bulunursa, sanki dünya(nın bütün nimetleri) kendisine verilmiş gibi olur.'" şeklinde tercüme edilmiş ve kaynak olarak da "*Sünen-i Tirmizî*" gösterilmiştir.⁹¹

Mezkûr hadise aynı lafızlarla yer veren Tirmizî, rivayetin arkasından "Bu hadis hasen-garibtir. Bu hadisi sadece Mervân b. Muâviye'nin rivâyetiyle bilmekteyiz..." şeklinde bir açıklamada bulunur.⁹²

Yine Tirmizî'nin senedinde ismi geçen Amr b. Mâlik zabt açısından münekkidlerin çeşitli eleştirilerine maruz kalmış bir râvidir.⁹³ Bundan dolayı bu hadisin hasen olduğu söylenebilir.⁹⁴

5- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: رب صائم ليس له من صيامه إلا الجوع ورب قائم ليس له

من قيامه إلا السهر."

Takvim'de "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: "Nice oruç tutanlar vardır ki, orucundan onlara kalan sadece açlıktır. Nice (gece ibâdet için)kalkanklar vardır ki, onların bundan hisseleri ancak uykusuzluktur." şeklinde tercüme edilen hadis için "*Sünen-i İbn-i Mâce*" kaynak olarak verilmiştir.⁹⁵

⁸⁹ Muhammed b. el-Münkedir hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, a.g.e., XI, 371-372.

⁹⁰ Nitekim el-Elbâni de bu hadis için "hasen" ibâresini kullanmıştır. İbn Mâce, II, 1263.

⁹¹ Fazilet Takvimi, 6 Kasım 2016.

⁹² Tirmizî, Zühd, 34.

⁹³ Amr b. Mâlik hakkında İbn Adıyy "منكر الحديث" tabirini ve "يسرق الحديث" hadis tabirlerini kullanmıştır. Amr b. Mâlik hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, a.g.e., VIII, 83-84.

⁹⁴ Nitekim Tirmizî'nin *Sünen*'ini tahkik eden el-Elbâni de hadis için "hasen" tabirini kullanmıştır (bkz. Tirmizî, IV, 574).

⁹⁵ Fazilet Takvimi, 11 Haziran 2016.

Sünen-i İbn-i Mâce'de aynı lafızlarla yer alan⁹⁶ hadisin senedi

"حدثنا عمرو بن رافع . حدثنا عبد الله بن المبارك عن أسامة بن زيد عن سعيد المقبري عن أبي هريرة "

şeklindedir. Bu senedde ismi geçen Üsâme b. Zeyd'in zabtı hakkında münekkidlerin eleştirileri vardır.⁹⁷ Dolayısı ile bu hadisin hasen olduğu söylenebilir.

C. ZAYIF HADİSLER

Süleymancılık Cemaati'nin ulaştığı kitlenin genişliği açısından en önemli yayını addedebileceğimiz *Fazilet Takvimi*'nde Hadis Usûlü verilerine göre "zayıf" olarak değerlendirmemiz gereken hadisler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1- " قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: إنما القبر روضة من رياض الجنة أو حفرة من حفر النار."

Takvim'de "Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: "Muhakkak kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur" şeklinde tercüme edilen hadis için "Sünen-i Tirmizî" kaynak olarak verilmiştir.⁹⁸

Mezkûr rivayet Tirmizî'nin *Sünen*'inde⁹⁹

"حدثنا محمد بن أحمد بن مدوية حدثنا القاسم بن الحكم العرني حدثنا عبيد الله بن الوليد الوصافي عن عطية

عن أبي سعيد"

şeklinde bir senedle zikredilmiştir. Müellif rivayeti zikrettikten sonra "bu garîb bir hadistir; bunu ancak bu isnadla bilmekteyiz" açıklamasında bulunur.

Gerçekten de rivayetin senedinde ismi geçen 'Ubeydullah b. el-Velîd el-Vesâfi çeşitli münekkidler tarafından cerhedilmiş bir ravidir.¹⁰⁰ Dolayısıyla bu hadisin zayıf

⁹⁶ İbn-i Mâce, Sıyâm, 21.

⁹⁷ Nitekim bu ravi hakkında Ebû Hâtim "delil olmaz" derken Nesaî "Hadis ilminde güçlü değildir" tenkidinde bulunur. Üsâme b. Zeyd hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hâcer, *Tehzibu't-Tehzib*, I, 181-182.

⁹⁸ *Fazilet Takvimi*, 27 Şubat 2016.

⁹⁹ Tirmizî, *Sıfatu'l-Kıyâme*, 26.

¹⁰⁰ Nitekim Ubeydullah hakkında İbn Maîn, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim gibi münekkidler "zaifu'l-hadîs" derken İbn Maîn bir başka defasında "değeri yoktur"; Amr b. Ali ve Nesaî "metrûku'l-hadîs"; yine Nesaî "sika değildir, hadisi yazılmaz"; Ukaylî "hadisleri içinde münker olanlar vardır; pek çok hadisinin mütabii de yoktur" demektedir. Hâkim'e göre ise Ubeydullah "Muhârib'den mevzu hadisler nakletmiştir". 'Ubeydullah b. el-Velîd el-Vesâfi hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hâcer, *Tehzibu't-Tehzib*, VII, 50.

olduğu söylenebilir. Nitekim Sünen muhakkiki el-Elbâni de bu hadis için “zaîfun cidden” (oldukça zayıf) tabirini kullanmıştır.¹⁰¹

2- "قال رسول الله صلى الله عليه و سلم أيما مؤمن أطعم مؤمنا على جوع أطعمه الله يوم القيامة من

ثمار الجنة".

Takvim’de “Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: “Herhangi bir mümin aç mü’mini doyurursa, Allâhü Teâlâ da onu kıyamet günü cennet meyveleriyle doyurur” şeklinde tercüme edilen hadis için verilen kaynak “*Sünen-i Tirmizî*” olmuştur.¹⁰²

Söz konusu rivayet *Sünen-i Tirmizî*’de¹⁰³

"حدثنا محمد بن حاتم المؤدب حدثنا عمار بن محمد ابن أخت سفيان الثوري حدثنا أبو الجارود الأعمى واسمه زياد بن المنذر الهمداني عن عطية العوفي عن أبي سعيد الخدري"

şeklinde bir senedle yer almaktadır. Tirmizî rivayetini peşinden “Bu garîb bir hadistir. Atiyye bu metni Ebû Saîd’den mevkuf olarak nakletmiştir ki bize göre de doğru ve makbul olan budur” demektedir.

Hadisin senedinde ismi geçen Ziyâd b. el-Münzir el-Hemdânî hakkında çok ciddi eleştiriler vardır. Nitekim bu ravi hakkında Ahmed b. Hanbel “metrûku’l-hadîs”, Nesaî “metruk” ve “güvenilir değildir”, Buharî “tenkide uğramıştır” ve Ebû Hâtim “zayıf” derken Yahya b. Maîn “Yalancıdır, Allah düşmanıdır. Bir kuruş bile etmez” değerlendirmesinde bulunur. Ebû Davud da bu ravinin “yalancı” olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim ise onun hadis uyduran Ehl-i Beytin fedâli buna karşılık diğer bazı sahabîlerin ise ayıp ve kusurları hakkında hadis uyduran bir Rafizî olduğunu söyler; “hadislerini yazılması helâl değildir” değerlendirmesinde bulunur.¹⁰⁴ Dolayısıyla bu hadisin kendisi adına en iyi ihtimalle “zayıf” olduğu söylenebilir. Nitekim el-Elbâni bu hadis için “zayıf” tabirini kullanmıştır.¹⁰⁵ Bu ravinin hadis uydurduğu dikkate alınarak rivayet hakkında “mevzu” hükmü bile verilebilir.

¹⁰¹ Tirmizî, *Sünen*, IV, 639.

¹⁰² Fazilet Takvimi, 2 Haziran 2016.

¹⁰³ Tirmizî, *Sıfatu’l-Kıyâme*, 18.

¹⁰⁴ Ziyâd b. el-Münzir el-Hemedânî hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hâcer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, III, 333.

¹⁰⁵ Sünen-i Tirmizî, IV, 633.

3- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: رأيت ليلة أسري بي على باب الجنة مكتوبا الصدقة بعشر

أمثالها و القرض بثمانية عشر "

Takvim'de "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: 'Mi'râc gecesi cennetin kapısında şöyle yazılı olduğunu gördüm: 'Sadaka vermenin sevabı on misli, borç vermenin ise on sekiz mislidir.'" şeklinde tercüme edilen hadis için verilen kaynak "*Sünen-i İbn-i Mâce*"dir.¹⁰⁶

Hadisin İbn Mâce'nin Sünen'inde yer alan¹⁰⁷ senedi ve metni şu şekildedir:

"حدثنا أبو حاتم . ثنا هشام بن خالد . ثنا خالد بن يزيد بن أبي مالك عن أنس بن مالك قال " قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : رأيت ليلة أسري بي على باب الجنة مكتوبا الصدقة بعشر أمثالها و القرض بثمانية عشر . فقلت : يا جبريل ! ما بال القرض أفضل من الصدقة؟ قال : لأن السائل يسأل وعنده . والمستقرض لا يستقرض إلا من حاجة".

Görüüleceği üzere hadis Takvim'de ihtisâr yoluyla verilmiş; son kısmında yer alan "Ey Cibrîl! Neden borç vermek sadakadan daha efdaldır, dedim; 'Çünkü (sadakada) kişi bizzat istemektir ve yanındadır. Borç isteyen kişi ise sadece ihtiyacından dolayı borç ister.'" kısmı hazfedilmiştir.

Diğer taraftan senedde ismi geçen Hâlid b. Yezid hakkında önemli eleştiriler vardır.¹⁰⁸ Dolayısı ile bu hadisin zayıf olduğu söylenebilir.

4- "إِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَسْمَائِكُمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِكُمْ فَأَحْسِنُوا أَسْمَاءَكُمْ"

Takvim'de "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: 'Muhakkak siz kıyamet günü isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Onun için güzel isimler veriniz.'" şeklinde tercüme edilen hadisin "*Sünen-i Ebû Dâvud*"da geçtiği söylenmiştir.¹⁰⁹

Hadis kaynak olarak gösterilen Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde aynı lafızlarla ve şöyle bir senedle yer almaktadır:

¹⁰⁶ Fazilet Takvimi, 15 Temmuz 2016.

¹⁰⁷ İbn Mâce, Sadakât, 19.

¹⁰⁸ Nitekim bu ravi hakkında Yahya b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel "değeri yok" derken Nesaî "sika değildir" ve Dârekutnî de "zayıftır" değerlendirmesinde bulunmuştur. Hâlid b. Yezid hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hâcer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 109.

¹⁰⁹ Fazilet Takvimi, 23 Temmuz 2016.

"حدثنا عمرو بن عون قال أخبرنا ح وحدثنا مسدد قال ثنا هشيم عن داود بن عمرو عن عبد الله بن أبي زكريا عن أبي الدرداء"

Ebû Dâvud rivayetinin hemen arkasından "İbn Ebî Zekeriyya Ebu'd-Derdâ'ya yetişmemiştir" şeklinde bir açıklama yapmıştır.¹¹⁰ Dolayısıyla sened kopukluğundan dolayı hadisin zayıf olduğu söylenebilir. Nitekim muhakkik el-Elbâni de bu hadis için "zayıf" tabirini kullanmıştır.¹¹¹

5- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يبعث الله العباد يوم القيامة ثم يميز العلماء فيقول: يا معشر

العلماء! إني لم أضع فيكم علمي لأعذبكم اذهبوا فقد غفرت لكم".

"*Mecmeu 'z-Zevâid*" isimli eserin kaynak gösterildiği hadis Takvim'de "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular ki: 'Allâh Teâlâ kıyamet günü kullarını diriltir. Sonra (hakîkî) âlimleri ayırır ve onlara şöyle buyurur: Ey âlimler! Ben ilmimi size âzab etmek için vermedim. Haydi, gidin cennete, sizi mağrifet ettim.'" şeklinde tercüme edilmiştir.¹¹²

Bu hadis gerçekten de *Mecmeu 'z-Zevâid* isimli eserde yer almaktadır. Fakat bu kaynakta hadisin hemen arkasından şöyle bir bilgi de zikredilir:

"رواه الطبراني في الكبير وفيه موسى بن عبيدة الربذي وهو ضعيف"

"Taberânî bu hadisi *el-Kebîr*'de zikretmiştir ve (isnadında) Mûsa b. Ubeyde er-Rebezî vardır ki o, zayıf bir ravidir".¹¹³

Bu ravi gerçekten de pek çok münekkidin eleştirilerine maruz kalmıştır.¹¹⁴

Diğer taraftan görebildiğimiz kadarıyla hadisin kaynağına işaret konusunda *Mecmeu 'z-Zevâid* müellifi Heysemî (807/1404) de hata yapmıştır. Zira bu hadis Taberânî'nin *el-Mu 'cemu 'l-Kebîr*'inde değil *el-Mu 'cemu 'l-Evsat*'ında

"حدثنا عبد الله بن محمد بن سعيد بن أبي مریم قال نا عمرو بن ابي سلمة التنيسي قال نا صدقة بن عبد الله عن طلحة بن زيد عن موسى بن عبيدة عن سعيد بن ابي هند عن ابي موسى الاشعري قال قال رسول الله صلى الله عليه و

¹¹⁰ Ebû Dâvûd, Edeb, 69.

¹¹¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, II, 705.

¹¹² Fazilet Takvimi, 18 Şubat 2016.

¹¹³ Heysemî, a.g.e., I, 337.

¹¹⁴ Nitekim Ahmed b. Hanbel'in Mûsa b. Ubeyde er-Rebezî'nin "hadisini yazmadığını" ifade ederken Nesâî onu "zayıf"; İbn Sa'd ise "huccet değildir" lafızlarıyla tanıtır. Bu ravi Tirmizî'ye göre ise "meçhuldür". Mûsa b. Ubeyde er-Rebezî hakkında daha geniş bilgi için bkz. Zehebî, a.g.e., IV, 213; İbn Hacer, a.g.e., XII, 414.

سلم: يبعث الله العباد يوم القيامة ثم يميز العلماء فيقول يا معشر العلماء إني لم أضع فيكم علمي وأنا أريد أن أعذبكم اذهبوا فقد غفرت لكم "

şeklinde bir sened ve metinle yar almaktadır.¹¹⁵ Bu senedde ismi geçen Sadaka b. Abdillah (166/783)¹¹⁶ ve Talha b. Zeyd¹¹⁷ de münekkidler önemli tenkidlerini almış ravilerdir. Dolayısıyla hadisin bu ravilerden dolayı zayıf olduğu söylenebilir.

6- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: أسرع الخير ثوابا البر وصلته الرحم. وأسرع الشر عقوبة البغي

وقطيعة الرحم."

"Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: 'Sevabı en süratli verilecek hayır, iyilik yapmak ve sıla-i rahimdir. Azabı en süratli verilecek olan şer de, zulüm etmek ve sıla-i rahmi terk etmektir.'" şeklinde tercüme edilen hadisin için "Sünen-i İbn Mâce" kaynak gösterilmiştir.¹¹⁸

Zikredilen bu hadis kaynak olan gösterilen *Sünen-i İbn-i Mâce*'de aynı lafızlarla yer almaktadır.¹¹⁹ Bu rivayetin senedinde yer alan Sâlih b. Mûsa pek çok münekkid tarafından cerhedilmiştir.¹²⁰

Bu raviyle ilgili tenkidler sebebiyle hadisin zayıf olduğu söylenebilir.¹²¹

7- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من قرأ القرآن واستظهره فأحل حلاله وحرم حرامه أدخله

الله به الجنة وشفعه في عشرة من أهل بيته كلهم وجبت له النار."

¹¹⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsât*, IV, 302.

¹¹⁶ Nitekim bu ravi Ahmed b. Hanbel, Buharî, Yahya b. Maîn, Nesaî ve Dârekutnî gibi münekkidler tarafından zayıf bulunmuştur. Ebû Zür'a ise onun "Kaderî" olduğunu söyler. İbn Adıyy'e göre ise pek çok hadisinin mütâbii yoktur. Sadaka b. Abdillah hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mîzân*, II, 310-311.

¹¹⁷ Talha b. Zeyd el-Kuraşî hakkında İbnü'l-Medînî ve Ahmed b. Hanbel "hiçbir değeri yoktur; hadis uydurur"; Buharî, Nesaî, Ebû Hâtim ve İbn Hibbân ise "münkeru'l-hadîs" demişlerdir. Bu ravi hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 15.

¹¹⁸ Fazilet Takvimi, 5 Eylül 2016.

¹¹⁹ İbn-i Mâce, *Zühed*, 23.

¹²⁰ Sâlih b. Mûsa hakkında Yahya b. Maîn "(Hadis ilminde) değeri yoktur" ve "hadisleri yazılmaz" demektedir. Bu ravi Buharî'ye göre "münkeru'l-hadîstir"; Nesaî'ye göre ise "metrûktur". Ebû Hâtim ise Sâlih hakkında "zaifu'l-hadîs" ve "münkeru'l-hadîs cidden" lafızlarını kullanır. Sâlih b. Mûsa hakkında daha geniş bilgi için bkz. Zehebî, a.g.e., II, 301-302; İbn Hacer, a.g.e., IV, 354.

¹²¹ Nitekim Sünen-i İbn Mâce muhakkiki el-Elbânî de bu hadis için "oldukça zayıftır" demektedir. İbn Mâce, II, 1408.

Kaynağının “*Sünen-i Tirmizî*” olduğu söylenen hadis “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: ‘Kur’ân-ı Kerîm’i okuyup onu ezberleyen, helal kıldığı şeyleri helâl kabul eden, haram kıldıklarını da haram kabul eden kimseyi Allâh Teâlâ Cennet’e koyar. Ailesinden -Cehennem’i hak etmiş- on kişi hakkında şefâatini de kabul eder” şeklinde tercüme edilmiştir.¹²²

Hadis için zikredilen kaynağın müellifi Tirmizî rivayetin hemen peşinden şu açıklamayı yapmaktadır:

" هذا حديث غريب، لا نعرفه إلا من هذا الوجه، وليس إسناده بصحيح، وحفص بن سليمان يضعف في الحديث "

“Bu, garip bir hadistir. Onu sadece bu vecihten bilmekteyiz. İsnadı da sahih değildir; (zira senedde adı geçen) Hafs b. Süleymân Hadis ilminde zayıf kabul edilir”.¹²³

Tirmizî’nin açıklamasında ismi geçen Hafs b. Süleyman (180/796-797) hakkında gerçekten de ciddi eleştiriler vardır.¹²⁴ Dolayısıyla hadisin zayıf olduğu rahatlıkla söylenebilir. Nitekim Sünen muhakkiki el-Elbâni de bu hadis için "ضعيف جدا" (çok zayıf) ibaresini kullanmıştır.¹²⁵

8- " قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا آمَنَ بِالْقُرْآنِ مَنْ اسْتَحَلَّ مَحَارِمَهُ."

“*Sünen-i Tirmizî*”de geçtiği söylenen hadis “Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: ‘Kur’ân-ı Kerîm’in haram kıldığını helal sayanlar Kur’ân-ı Kerîm’e îmân etmemiştir.’” şeklinde tercüme edilmiştir.¹²⁶

Sünen ’i Tirmizî’de yer alan rivayetin senedi ve metni şu şekildedir:

" حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْوَاسِطِيُّ حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ حَدَّثَنَا أَبُو فَرَوَةَ يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الْمُبَارَكِ عَنْ صُهَيْبِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا آمَنَ بِالْقُرْآنِ مَنْ اسْتَحَلَّ مَحَارِمَهُ "

Hadisin devamında ise şöyle bir bilgi bulunmaktadır:

¹²² Fazilet Takvimi, 20 Mart 2016.

¹²³ Tirmizî, *Fezâili'l-Kur'ân*, 12.

¹²⁴ Hafs b. Süleyman için Nesâî “sikadır” derken İbn Maîn “sika değildir” ve Ebû Hâtim “metruktur, güvenilir değildir” ibarelerini kullanmışlardır. Hafs b. Süleyman hakkında daha geniş bilgi için bkz. Zehebî, a.g.e., I, 558; İbn Hacer, a.g.e., II, 346.

¹²⁵ *Sünen-i Tirmizî*, V, 171.

¹²⁶ Fazilet Takvimi, 1 Haziran 2016.

"قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِيِّ، وَقَدْ خُولِفَ وَكَيْعُ فِي رَوَايَتِهِ، وَقَالَ مُحَمَّدٌ: أَبُو فَرْوَةَ يَزِيدُ بْنُ سِنَانَ الرَّهَاطِيُّ، لَيْسَ بِحَدِيثِهِ بَأْسٌ إِلَّا رَوَايَةَ ابْنِهِ مُحَمَّدٍ عَنْهُ، فَإِنَّهُ يَزُوي عَنْهُ مَنَاقِيرَ.

قَالَ أَبُو عِيسَى: وَقَدْ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ سِنَانَ عَنْ أَبِيهِ هَذَا الْحَدِيثَ، فَرَادَ فِي هَذَا الْإِسْنَادِ "عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ صُهَيْبٍ"، وَلَا يُتَابَعُ مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ عَلَى رَوَايَتِهِ، وَهُوَ ضَعِيفٌ، وَأَبُو الْمُبَارَكِ رَجُلٌ مَجْهُولٌ"

“Ebû İsa (et-Tirmizî) şöyle demiştir: Bu, senedi kuvvetli olmayan bir hadistir. Rivâyetinde Vekî ile alakalı ihtilâf vardır. Muhammed (el-Buharî, bu hadisle alakalı şöyle) demiştir: ‘Ebû Ferve Yezîd b. Sinan er-Rehâvî, hadisinde beis bulunmayan¹²⁷ bir ravidir. Ama oğlu Muhammed’in kendisinden yaptığı rivâyetler böyle değildir. Çünkü oğlu kendisinden münker hadisler rivâyet etmiştir.’”.

Ebû İsa (et-Tirmizî sözlerine devamla şöyle) demektedir: “Muhammed b. Yezîd b. Sinan bu hadisi babasından rivâyet etmektedir. Ayrıca isnada “Mûcâhid → Saîd b. Müseyyeb → Suheyb” ziyadesinde bulunmuştur. Onun bu rivâyetinin mütâbii yoktur. Kaldı ki o, zayıf bir ravidir. (Senedde ismi geçen diğer bir ravi olan) Ebu’l- Mübârek de meçhuldür”.¹²⁸

Tirmizî’nin işaret ettiği Ebû Ferve¹²⁹ ve Ebu’l-Mübârek¹³⁰ hakkında gerçekten de önemli eleştiriler vardır. Bundan dolayı hadisin zayıf olduğu rahatlıkla söylenebilir.¹³¹ Ayrıca hadisin *Kütüb-i Sitte*’yi oluşturan diğer eserlerde rivâyetinin bulunmadığını da ifade etmemiz gerekir.

9- " مر النبي صلى الله عليه و سلم برجل وهو يجر شاة بأذنها فقال: دع أذنها، وخذ بسالفتها".

¹²⁷ Böyle ravilerin rivâyet ettikleri hadisler yazılır ve araştırılır. Bkz Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 173.

¹²⁸ Tirmizî, *Fezâilü'l-Kur’ân*, 20.

¹²⁹ Ebû Ferve’nin tam adı Yezîd b. Sinan b. Yezîd et-Temîmî el-Cezerî Ebû Ferve er-Rehâvî’dir. Münekkidler bu ravi hakkında “hiçbir değeri yoktur” ve “güvenilir değildir” gibi tabirler kullanılmıştır. Ebû Ferve Yezîd b. Sinan er-Rehâvî hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hâcer, *Tehzibu’t-Tehzib*, XI, 293-294.

¹³⁰ Bu ravi münekkidler tarafından meçhul addedilmiştir. Bu ifade Hadis ilminde daha ziyade hadis öğrenimiyle meşhur olmamış veya âlimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve kendisinden sadece bir ravinin rivâyet etmiş olduğu kimseler hakkında kullanılır. Mechûl ravi zaîf kabul edilir. (bkz. Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.172-173). Ebu’l- Mübârek hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hâcer, a.g.e. XII, 197.

¹³¹ Nitekim *Sünen-i Tirmizî* muhakkiki el-Elbâni de hadisin zayıf olduğunu söylemektedir Tirmizî, V, 180.

“Peygamber Efendimiz (s.a.v.) koyunu kulağından tutup sürükleyen birine rastladı. Kulağını bırak, boynundan tut buyurdular.” şeklinde tercüme edilen hadis için “*Sünen-i İbn Mâce*” kaynak gösterilmiştir.¹³²

Mezkûr hadis kaynak olarak gösterilen *Sünen-i İbn Mâce*’de¹³³ aynı lafızlarla ve "حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا عقبة بن خالد عن موسى بن محمد بن إبراهيم التيمي أخبرني أبي سعيد الخدري"

şeklinde bir senedle yer almaktadır. Bu senedde ismi geçen Mûsa b. Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî münekkidlerin cerhine hedef olmuş bir ravidir.¹³⁴ Dolayısıyla bu hadisin ravisinden dolayı zayıf olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim *Sünen* muhakkiki el-Elbânî de bu hadisin zayıf olduğuna işaret etmektedir.¹³⁵

10- "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوْ لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ إِلَّا وَقَاهُ اللَّهُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ".

Fazilet Takvimi’nin “23 Eylül 2016” tarihli sayfasında bu metinle verilip “Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: ‘Cuma günü veya Cuma gecesini ölen Müslümanı Allah Teâlâ muhakkak kabir azabından muhafaza eder.’” şeklinde tercüme edilen hadis için gösterilen kaynak “*Sünen-i Tirmizî*”dir.

Söz konusu olan bu hadis aynı metin ile *Sünen-i Tirmizî*’de yer almaktadır ve senediyle birlikte şöyledir:

"حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ وَأَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ قَالَا حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هَلَالٍ عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ سَيْفٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوْ لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ إِلَّا وَقَاهُ اللَّهُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ"

Hadisin hemen peşinden Ebû İsa et-Tirmizî’nin şu görüşü de yer almaktadır:

"هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، قَالَ: وَهَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ، رَبِيعَةُ بْنُ سَيْفٍ إِنَّمَا يَرْوِي عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْخَلِيلِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، وَلَا نَعْرِفُ لِرَبِيعَةَ بْنِ سَيْفٍ سَمَاعًا مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو"

¹³² Fazilet Takvimi, 8 Eylül 2016.

¹³³ İbn-i Mâce, Zebâih, 3.

¹³⁴ Nitekim bu ravi hakkında Yahya b. Maîn “leyse bi şey” ifadesini kullanır ki böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz (bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis Istılaharı Sözlüğü*, s.164). Mûsa b. Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hâcer, a.g.e. X, 328.

¹³⁵ Bkz. *Sünen-i İbn-i Mâce*, II, 1059.

“Bu hadis garibtir ve senedi muttasıl değildir. (Senedde yer alan) Rabia b. Seyf (Bu hadisi) Ebû Abdurrahman el-Hubullî vasıtasıyla Abdullah b. Amr’dan rivâyette bulunmuştur. (Fakat) Rabia b. Seyf’in, Abdullah b. Amr’dan hadis duyduğunu bilmiyoruz”.¹³⁶

Diğer taraftan hadisin senedinde yer alan raviler Ebû ‘Âmir el-‘Akadî¹³⁷ ve Rabia b. Seyf¹³⁸ münekkidlerin ciddi eleştirilerine maruz kalmıştır. Dolayısıyla hem senedindeki inkıta hem de mecruh ravilerden dolayı hadisin zayıf olduğu söylenebilir.

D. MEVZU RİVAYETLER

Sahih veya hasen hadisin şartlarından birini taşımamak ölçü kabul edildiğinde, adâlete en büyük zararı veren “kizb” ile vafedilmiş yani Hz. Peygamber adına yalan uydurma özelliği bulunan bir râvinin rivâyeti de “sıhhat” kriterine göre değerlendirilebilir. Bu tür rivayetlere “mevzû hadis” denmektedir. Ancak böyle bir rivâyet, aslında hadis değildir. Ona, “hadis diye uydurulmuş söz” demek daha doğru olacaktır.¹³⁹

Cemaat tarafından neşredilen ve müntesipleri tarafından çok okunduğuna dair bilgi elde ettiğimiz üç çalışmada çok miktarda uydurma rivayet de bulunmaktadır. Bunlara işaret etmek husûsen önemlidir zira bu gibi rivayetlerin okuyucunun hadis bilgisini ve hatta din algısını olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır.

Fazilet Takvimi’nde, Hadis ilmi açısından “uydurma” olduğu söylenebilecek rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden bazıları şunlardır:

1- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الجنة دار الأسخياء."

Takvimde “Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: ‘Cennet, cömertlerin yurdudur” şeklinde tercüme edilen hadis için “*Feyzu’l-Kadîr*” kaynak olarak verilmiştir.¹⁴⁰

¹³⁶ Tirmizî, Cenâiz, 67.

¹³⁷ Nitekim Ebû ‘Âmir el-‘Akadî için, Ahmed b. Hanbel “hadiste güçlü değildir”; Tirmizî “hadiste zayıftır” ve Nesâî de “münkeru’l-hadistir” demişlerdir. Ebû ‘Âmir el-‘Akadî hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 131.

¹³⁸ Nitekim Rabia b. Seyf hakkında Buhâri “bize göre münkerdir” derken Nesâî onu “beis yoktur” lafzıyla tanıtır. Hakkında “beis yok” ifadesi kullanılan ravinin hadisi yazılır ve araştırılır (bkz. Aydın, *Hadis Istulâhları Sözlüğü*, s. 172). Rabia b. Seyf hakkında daha geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mîzânu’l-İ’tidâl*, II, 43.

¹³⁹ Çakan, İsmail Lütü, *Hadis Usûlü*, İstanbul 1990, s.137.

¹⁴⁰ Fazilet Takvimi, 9 Şubat 2016.

Mezkûr hadis kaynak olarak gösterilen eserde aynı lafızlarla yer almakla birlikte rivayetin hemen ardından şöyle uzunca bir açıklamaya da yer verilmiştir:¹⁴¹ Ancak bu kaynakta rivayetin hemen peşinden şöyle bir açıklama yapılmıştır:

"(عد) عن زيد بن عبد العزيز عن جدر عن بقية عن الأوزاعي عن الزهري عن عائشة ثم قال مخرجه ابن عدي يسرق الحديث ويروي المناكير وقال الدارقطني : حديث لا يصح ... وأورده ابن الجوزي في الموضوع ."

"Bu rivayeti İbn Adıyy, 'Zeyd b. Abdilaziz → Cahder → Bakiyye → Evzaî → Zührî → Hz. Âişe' senediyle nakletmekte ve şu açıklamayı yapmaktadır: 'Senedde ismi geçen Cahder¹⁴² hadis hırsızdır¹⁴³, münker rivayetleri¹⁴⁴ vardır. Dârekutnî bu hadis hakkında 'sahih değildir'¹⁴⁵ demiştir... İbnü'l-Cevzî de bu rivayeti mevzu saymıştır".¹⁴⁶

Görebildiğimiz kadarıyla rivayete yer veren en eski kaynak Harâitî'dir (327/939).¹⁴⁷ Fakat daha önemlisi *Fezû'l-Kadîr* müellifinin de işaret ettiği üzere başta İbnü'l-Cevzî olmak üzere bazı mevzuât yazarları hadisin "uydurma" olduğuna hükmetmişlerdir.¹⁴⁸

2- "قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: يشفع يوم القيامة ثلاثة؛ الأنبياء ثم العلماء ثم الشهداء".

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: 'Kıyamet günü üç sınıf şefâat eder: Peygamberler, sonra âlimler, sonra da şehîdler.'" şeklinde tercüme edilen hadis için gösterilen kaynak "*Sünen-i İbn Mâce*"dir.¹⁴⁹

Bu rivayet kaynak olarak gösterilen *İbn Mâce*'de aynı metin ve

"حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَرْوَانَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَلَاقِ بْنِ أَبِي مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي بَانَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ"

¹⁴¹ *Fezû'l-Kadîr*, III, 478.

¹⁴² Tam ismi Abdurrahman b. el-Hâris el-Kefertûsî hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Lisânu'l-Mîzân*, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut 1390/1971, III, 409.

¹⁴³ "Yesriku'l-hadîs" ifadesi, rivayetleri hiçbir surette alınmayacak raviler için kullanılmaktadır. Bkz. Aydınlı, *Hadis Istılâhları*, s. 334.

¹⁴⁴ "yervî el-menâkîr" ifadesi, ravinin hadis rivayetinde çokça teferrüd ettiğini yani rivayetlerinde tek kaldığını gösterir. Bkz. Aydınlı, *Hadis Istılâhları*, s. 334.

¹⁴⁵ Krş. Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer, *el-İlel*, thk Mahfuzurrahman Zeynullah, Dâru Tayyibe, Riyad 1405, XIV, 125.

¹⁴⁶ Münâvî, Muhammed Abdurraûf b. Tâc, *Fezû'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, Mısır 1356, III, 362.

¹⁴⁷ Harâitî, Ebû Bekir Muhammed b. Cafer es-Sâmîrî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, thk. Eymen Abdulcâbir el-Bahîrî, Dâru'l-Âfâk, Kahire 1419/1999, s. 197.

¹⁴⁸ Mesela bkz. İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddin Abdurrahman b. Ali, *el-Mevzû'ât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine 1386/1966, II, 185; Fettenî, Muhammed Tâhir b. Ali el-Hindî, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, İdâretü't-Tibâa el-Münîriyye, Beyrut 1343, s. 63;

¹⁴⁹ Takvim, Fazilet, 2016, 9 Aralık.

şeklinde bir sened ile yer almaktadır.¹⁵⁰ İsnadda adı geçen ‘Anbese b. Abdirrahman¹⁵¹ ve ‘Allâk b. Ebî Müslim¹⁵² hakkında çok ciddi tenkidler yapılmıştır. Bu değerlendirmelere dayanarak rivayetin uydurma olduğu söylenebilir. Nitekim söz konusu hadis için *Sünen* muhakkiki el-Elbâni de “mevzu” demektedir.¹⁵³

3-“قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: لما نادى إبراهيم با ج لى الخلق فمن لى تلبية واحدة حج حجة واحدة ومن لى مرتين حج حجتين ومن زاد فبحساب ذلك.”

Takvim’de “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: ‘İbrahim (a.s.) insanları hacca davet ettiği zaman halk (insanların ruhları) lebbeyk dedi. Bir defa lebbeyk diyenler bir defa haccederler. İki defa lebbeyk diyenler iki defa haccederler. Daha çok söyleyenler o kadar haccederler.” şeklinde tercüme edilen hadis için “Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*” tarzında kaynak gösterilmiştir.¹⁵⁴

Takvim’de bu rivayete yer verilmesi çeşitli açılardan tenkid edilebilir durumdadır. Öncelikle rivayetin uydurma olduğunu ifade etmemiz gerekir. Nitekim İbn Arrâk’ın (907/1501) verdiği bilgiye göre bu rivayet Muhammed b. el-Eş’as’ın, ehl-i beyt adına uydurduğu Hz. Ali hadislerinden oluşan Sünen isimli eserinde yer alır.¹⁵⁵ Şevkânî’nin (1250/1834) tespitlerine göre ise bu kitaptaki rivayetlerin tamamı münkerdir.¹⁵⁶ Biyografi kitaplarında Muhammed b. el-Eş’as’ın gerçekten de yalanla ithâm edildiği görülür.¹⁵⁷

İkinci olarak söz konusu rivayetin, Takvim tarafından kaynak olarak gösterilen *ed-Dürri’l-Mensûr*’daki nakli şu şekildedir:

¹⁵⁰ İbn Mâce, Zühed, 37.

¹⁵¹ ‘Anbese b. Abdirrahman’ı Ebû Hâtim’in “metrûku’l-hadîstir; hadis uydurur” ve Buharî “تركوه” (Hadisçiler onu) terketmişlerdir” lafzıyla tanıtmıştır. Hadisçilere göre “تركوه” lafzı ile tanıtilen bir ravinin rivayet ettiği hadis hiçbir surette alınmaz (bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 320). ‘Anbese b. Abdirrahman hakkında geniş bilgi için bkz. Buharî, Muhammed b. İsmail, *et-Târîhu’l-Kebîr*, thk. Hâşim en-Nedvî, Beyrut trs, VII, 39; İbn Ebî Hâtim, Abdurrahman b. Ebî Hâtim, *Kitâbu’l-Cerh ve’t-Ta’dîl*, Beyrut 1952, VI, 402

¹⁵² Nitekim ‘Allâk hakkında “ذاهب الحديث” ibaresi kullanılmaktadır ki böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz (bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.335). Bu ravi hakkında geniş bilgi için bkz. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 174.

¹⁵³ İbn Mâce, II, 1443.

¹⁵⁴ Fazillet Takvimi, 25 Ağustos 2016.

¹⁵⁵ İbn Arrâk, Nuruddin Ali b. Muhammed el-Kinânî, *Tenzîhu’s-Şerî’ati’l-Merfû’a ‘ani’l-Ahbârî’s-Şeni’ati’l-Mevdû’a*, thk. Abdülvehhab Abdüllatif, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1399, II, 176.

¹⁵⁶ Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Fevâidu’l-Mecmû’a fi’l-Ehâdîsi’l-Mevzû’a*, thk. Abdurrahman Yahya el-Muallimî, el-Mektebü’l-İslâmî, Beyrut 1407, s. 109.

¹⁵⁷ İbnü’l-Cevzî, Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *ed-Du’afâ ve’l-Metrûkîn*, thk. Abdullah el-Kâdî, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1406, III, 43; Zehebî, Mîzân, III, 486.

"الما نادى إبراهيم بالحج لى الخلق فمن لى تلبية واحدة حج واحدة ومن لى مرتين حج حجتين ومن زاد فبحساب

ذلك" 158

Dolayısıyla rivayetin Takvim’de yer alan metnindeki “فمن لى تلبية واحدة حج حجة واحدة” ifadesinin sözü edilen kaynakta “فمن لى تلبية واحدة حج واحدة” şeklinde yani "حجة" kelimesi olmadan nakledildiği görülür. Bu durum muhtemelen bir dikkatsizlikten kaynaklanmıştır.

Son olarak da *ed-Dürrü’l-Mensûr*’un bir hadis değil tefsir kitabı olduğuna işaret etmemiz gerekir. Bir hadis için oldukça geç dönemde ele alınan bir tefsir kitabının kaynak gösterilmesi uygun değildir. Hâlbuki aynı rivayet Deylemî’nin *el-Firdevs* isimli hadis kitabında da yer almaktadır.¹⁵⁹ Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu rivayet, uzmanların tespitine göre uydurmadır ve kaynağı ne olursa olsun kullanılmamalıdır.

II. NAKİL KEYFİYETİ AÇISINDAN

İslâmî ilimler içinde Hadis’i diğerlerinden ayıran en önemli fark, hadis âlimlerinin nakil esnasında rivayetin şekli yapısına gösterdikleri titizliktir. Bu bağlamda isnadı oluşturan ravilerin eksiksiz olarak sayılması hadisin kaynağına işaret açısından oldukça önemlidir. Zira bu ravilerden birinin kitabının bulunması, hadisin o raviden itibaren yazılı kaynağa girdiğinin göstergesidir. Daha sonra gelen ravilerin söz konusu rivayeti şifahi yollarla almalarına ilaveten kadar bizzat bu yazılı kaynağın kendisinden nakletmiş olmaları da mümkün hale gelecektir. Hadis ilminin en verimli çağı sayılan III/IX. asırda kaleme alınan çalışmaların kaynağı da büyük oranda bu ilk yazılı eserler olmuştur.¹⁶⁰

A. KAYNAK GÖSTERME HATASI

Temel ve klasik hadis kitaplarının kaleme alınmasından sonra hadis âlimlerinin bir kısmı mesailerini, ayrı müellifler tarafından farklı amaçlar doğrultusunda tasnif edilen eserlerdeki ortak nitelikli hadisleri bir araya toplayıp çok daha geniş hacimlere sahip çalışmalar ortaya koymaya hasretmişlerdir. Hadis ilminde bunlar “derleme (cem) türü eserler” olarak bilinir. Bunların en meşhurları Mecdüddin İbnü’l-Esîr’in (606/1029)

¹⁵⁸ Suyûtî, *ad-Dürrü’l-Mensûr*, X, 450.

¹⁵⁹ Bkz. Deylemî, Ebû Şücâ Şireveyh b. Şehrdâr, *el-Firdevs bi Me’sûri’l-Hitâb*, thk. Saîd b. Besyûnî, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986, III, 425.

¹⁶⁰ Nitekim Fuat Sezgin’in (ö. 2018) “*Buhari’nin Kaynakları*” isimli çalışması, Hadis edebiyatının en meşhur kitabı olan el-Câmi’u’s-Sahîh’in bazı hadislerinin, şifahi nakil kadar senedde ismi bulunan bir ravinin daha önce kayda geçirilmiş kitabına dayanmış olabileceğini göstermektedir.

Câmi 'u'l-Usûl li Ehâdîsi'r-Rasûl, Suyûtî'nin (911/1505) *el-Câmi 'u's-Sağîr* ve *Cem 'u'l-Cevâmî'* ve Ali el-Muttakî'nin (975/1567) *Kenzü'l-'Ummâl* isimli eserleridir.¹⁶¹

Temel hadis kitaplarına dayanan bir başka çalışma türü de zevâid türü eserlerdir. Zevâid; bir kitabın, bir başka eser ile karşılaştırılıp birincinin ikinciden fazla olarak ihtiva ettiği hadislerin bir araya toplanması ile oluşur. Bu karşılaştırma bazen bir hadis eserinin birden çok kitapla karşılaştırılması yapıp onlardan farklı ve fazla olarak ihtiva ettiği hadislerin tespiti şeklinde de yapılır. Kısacası zevâid türü, bir mukayeseli çalışma türüdür ve birinci elden ve asıl kabul edilebilecek kitaplara dayanılarak oluşturulmuş eserlerdir. Bunların en meşhur örnekleri ise Heysemî'nin (807/1404) *Mecme 'u'z-Zevâid*'i ile İbn Hacer'in (852/1448) *el-Metâlibu'l-'Âliye*'sidir.¹⁶² Bu iki tür çalışmanın ortak vasfının, hadis külliyyatında ne kadar hadis bulunduğuna cevap verme çabası olduğu söylenebilir.

Günümüzde, akademik hadisçilik alanı dışında kalan hemen tüm çalışmalarda ve özellikle de hedef kitlesi belli bir dinî bilgi seviyesinin üstüne çıkamayan insanlar olan eserlerde hadisler ya kaynağına hiç işaret edilmeden nakledilmekte ya da yukarıda kısaca işaretle bulunduğumuz derleme veya zevaid türü eserlerden alıntılanmaktadır. Ancak bu ikinci durum bile halkın hadis algısı üzerinde ciddi ve olumsuz bir etkiye sebep olmaktadır. Çünkü bu türden eserleri, sıhhat derecesini dikkate almadan telif edilirler. Gerçi böyle eserlerin müellifleri zikrettikleri hadislerin sonunda mutlaka asıl kaynağa ve sıhhat derecesine de atıfta bulunur. Ancak onların verdikleri bu bilgilere veya yaptıkları değerlendirmelerine hemen hiçbir zaman değinilmez. Böylece rivayeti okuyan kişi, sıhhat derecesini aklına getirmez ve onun mutlak olarak Hz. Peygamber'e ait olduğunu düşünür.

Fazilet Takvimi'nde bu açıdan da bazı problemler vardır:

1- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن ا ماج الراكب له بكل خطوة يخطوها راحلته سبعون

حسنة. وإن ا ماج الماشي له بكل خطوة يخطوها سبعمائة حسنة من حسنات ا رم قيل: يا رسول الله وما

حسنات ا رم؟ قال: كل ا سنة بمائة ألف حسنة".

¹⁶¹ Derleme türü hadis eserlerinin en çok bilinen bazı örneklerinin tanıtımı için bkz. Çakan, İ. L., *Hadis Edebiyatı*, s. 112-118.

¹⁶² Zevâid türünün en meşhur örneklerinin tanıtımı hakkında bkz. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 118-120.

Takvim’de “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ‘Muhakkak binekli olarak hac yapan kimsenin bineğinin attığı her adımına harem sevaplarından yetmiş, yaya olarak hac yapanın attığı her adımına da yedi yüz sevab vardır’ buyurdular. ‘Harem sevabı nedir yâ Resûlallâh? denildi. ‘Her bir hasene (için) yüz bin kat sevaptır’ buyurdular” şeklinde tercüme edilen hadisin “*Mecma‘u‘z-Zevâid*”de yer aldığı söylenmiştir.¹⁶³

Söz konusu olan rivayet kaynak olarak verilen *Mecma‘u‘z-Zevâid* isimli eserde İbn Abbâs rivayeti ile yer almakla birlikte şöyledir:

عن ابن عباس أنه قال : يا بني اخرجوا من مكة حاجين مشاة حتى ترجعوا إلى مكة مشاة فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : إن الحاج الراكب له بكل خطوة يخطوها راحلته سبعون حسنة . وإن الحاج الماشي له بكل خطوة يخطوها سبعمئة حسنة من حسنات الحرم قيل : يا رسول الله وما حسنات الحرم ؟ قال : الحسنة بمائة ألف حسنة¹⁶⁴

Öncelikle ifade etmek gerekirse *Mecma‘u‘z-Zevâid* Heysemî’nin (807/1404) bu önce ayrı ayrı Bezzâr, Ebû Ya‘lâ ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’leri ile Taberânî’nin üç *Mu‘cem*’inin *Kütüb-i Sitte*’ye zevâidini tespit edip ardından da hocası Irâkî’nin (806/1403) teklifi ile senedlerini hazfederek bu altı kitabın zevâidini bir araya getirmesiyle oluşmuştur.¹⁶⁵ Dolayısıyla bir hadis için bu kitabın kendisi değil Heysemî’nin çalışma konusu yaptığı asıl eserlerin kaynak gösterilmesi gerekir. Nitekim Heysemî de rivayetin peşinden hadisin Bezzâr (292/905) ve Taberânî (360/971) tarafından nakledildiğine işaret eder. Hadis gerçekten de bu iki kaynakta nakledilmiş durumdadır.¹⁶⁶

Bu rivayetle alakalı bir başka problem de onun sıhhati ile ilgilidir. Nitekim Bezzâr rivayetin hemen arkasından “hadisi bu lafızlarla ancak bu senedle bilmekteyiz. Bu isnad hâricinde fakat manası buna yakın bir şekilde yine İbn Abbâs’dan nakledilmiş şekli de vardır” derken Heysemî “Bu rivayetin Bezzâr tarafından nakledilmiş iki isnadı vardır. Birinde kezzâb (yalancı) bir ravi bulunmaktadır. Diğerinde ise rivayeti Saîd b. Cübeyr’den İsmail b. İbrahim nakletmektedir ki bu (son ismi) tanımıyorum. İsnadın diğer isimleri ise

¹⁶³ Fazilet Takvimi, 10 Ağustos 2016.

¹⁶⁴ Heysemî, *Mecmau‘z-Zevâid*, III, 480.

¹⁶⁵ Çakan, İ. L., *Hadis Edebiyatı*, s. 119.

¹⁶⁶ Bkz. Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr, *Müsned*, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah, Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, Medine 1988-2009, XI, 313; Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu‘cemu‘l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Silefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kâhire trs., XII, 75.

sikadır” açıklamasında bulunur.¹⁶⁷ Heysemî'nin bahsettiği birinci durum rivayetin uydurma; ikinci durum ise zayıf olmasını gerektiren ciddi kusurlardır.

Rivayetle alakalı son husus ise hadisin en sonunda yer alan cümlenin, kaynak olarak gösterilen *Mecma'u'z-Zevâid*'de “الحسنة بمائة ألف حسنة” şeklide nakledilmiş olmasıdır. Hâlbuki bu kısım takvimde “كل” kelimesinin ilavesiyle “كل الحسنة بمائة ألف حسنة” şeklinde zikredilmiştir. Görebildiğimiz kadarıyla hadisi takvimde yer alan bu şekliyle nakleden herhangi bir kaynak yoktur.

Son iki vasfına binaen rivayetin “sıhhat problemleri” ve daha sonra üzerinde duracağımız “Kelime ve İbare İlavesi” konularına da örnek yapılması mümkündür.

2- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يا ابن عمر دينك دينك إنما هو مك ودمك فانظر عنم تأخذ خذ عن الذين استقاموا ولا تأخذ عن الذين مالوا".

Fazilet Takvimi'de “Ey İbn-i Ömer. Dînine sarıl, dînine! Zîrâ o senin hem etin hem de kanındır. Dînini kimden öğrendiğine dikkat et. Dînini istikâmet üzere olanlardan al. İstikâmetten ayrılıp da (bâtıla) meyledenlerden alma.” şeklinde tercüme edilen hadis için verilen kaynak “*Târîh-i Dimaşk*”tır.¹⁶⁸

Bununla birlikte aramalarımıza rağmen bu rivayeti kaynak olarak gösterilen kitapta bulamadığımızı ifade etmemiz gerekir. Görebildiğimiz kadarıyla rivayete yer veren en eski kaynak İbn Adıyy'in (365/976) *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl* isimli biyografi eseridir.¹⁶⁹ Nitekim Suyûtî de rivayetin İbn Adıyy tarafından nakledildiğine işaret eder.¹⁷⁰ Rivayet Hatîb el-Bağdadî (463/1071) tarafından bir usûl kitabı olan *el-Kifâye*'de¹⁷¹ ve İbnü'l-Cevzî (597/1200) tarafından “uydurma denecek kadar zayıf rivayetleri ele aldığı” *el-İlelü'l-Mütenâhiye*'de¹⁷² de nakledilmiştir. Ancak bu eserlerden hiçbiri rivâyetü'l-hadîs türü yani doğrudan insanların güvenilir hadisleri öğrenmesine yönelik bir çalışma değildir. Aksine nakledilmiş bir rivayetin problemlerine dikkat çekmeyi amaçlayan türden eserlerdir.

¹⁶⁷ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, III, 480.

¹⁶⁸ *Fazilet Takvimi*, 6 Mayıs 2016.

¹⁶⁹ Bkz. İbn Adıyy, Abdullah b. Adıyy b. Abdillâh el-Cürânî, *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*, thk. Yahya Muhtâr Ğuzâvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1409/1988, I, 149.

¹⁷⁰ Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdîs*, XXIII, 68.

¹⁷¹ Hatîb el-Bağdadî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *el-Kifâye fî 'İlmi'r-Rivâye*, thk. İbrahim Hamdi el-Medenî, Medine trs., s. 121.

¹⁷² İbn-i Cevzî, *el-İlel el-Mütenâhiye*, I, 130.

Diğer taraftan rivâyetin senedinde bulunan ‘Attâf b. Hâlid el-Mahzûmî isimli râvi münekkidlerini eleştirilerine hedef olmuştur.¹⁷³

Sonuç olarak *Fazilet Takvimi*'nde nakledilen bu rivayetle alakalı olarak yanlış eserin kaynak gösterilmesi, rivayete yer veren çalışmaların hadis nakletmek amacıyla kaleme alınmamış olması ve senedinde bulunan mecruh ravi nedeniyle zayıf addedilmesi gibi üç problem vardır.

3- "إذا أكل أو شرب قال: امد لله الذي أطعمنا وسقانا وجعلنا من المسلمين".

Takvim'de "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir şey yediği veya içtiği zaman 'Elhamdülillâhillezi et'amenâ ve sekânâ ve cealenâ mine'l-müslimîn' buyurdu. (Tercümesi: 'bizi yediren, içiren ve Müslümanlardan kılan Allâh'a hamd oldun')." şeklinde tercüme edilen hadis için gösterilen kaynak "*Kenzü'l-'Ummâl*" olmuştur.¹⁷⁴

Bununla birlikte hadisin *Kenzü'l-'Ummâl*'da yer alan ve yukarıda zikrettiğimiz metne en yakın rivayetleri görebildiğimiz kadarıyla

"كان إذا أكل أو شرب قال: الحمد لله الذي أطعم وسقى"¹⁷⁵

veya

"كان إذا فرغ من طعامه قال: الحمد لله الذي أطعمنا وسقانا وجعلنا من المسلمين"¹⁷⁶

şeklinde. Metinleri arasındaki bu farklar, rivayetinin esasen *Kenzü'l-'Ummâl*'dan alınmadığını gösterir. Kaldı ki Ali el-Muttakî (975/1567) tarafından tertip edilen bu eser, Suyûtî'nin (911/1505), ulaşabildiği bütün hadisleri bir araya toplamak amacıyla kaleme aldığı fakat vefatı sebebiyle bitirmeye muvaffak olamadığı *Cem'u'l-Cevâmî* ve yine aynı müellife ait *el-Câmi'u's-Sağîr* isimli kitaplara dayanır. el-Muttakî bu çalışmasında Suyûtî'nin söz konusu eserlerindeki hadisleri ale'l-evbâb sisteme aktarmıştır.¹⁷⁷ Dolayısıyla sözü geçen bu çalışmaların tamamı "derleme" edebiyatının ürünleri olup ilk

¹⁷³ Nitekim bu ravi hakkında "hadis ilminde güçlü değildir", "sağlam değildir", "delil olmaz" gibi ifadeler kullanılmıştır. 'Attâf b. Hâlid el-Mahzûmî hakkında daha geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 69.

¹⁷⁴ *Fazilet Takvimi*, 12 Temmuz 2016.

¹⁷⁵ Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-'Ummâl*, VII, 103.

¹⁷⁶ Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-'Ummâl*, VII, 104.

¹⁷⁷ Çakan, İ. L. *Hadis Edebiyatı*, İstanbul 1989, s. 116.

elden müracaat kaynakları değildir. Aksine bu üç eserin müellifleri zikrettikleri hadislerin ilk kaynaklarına ve ayrıca sıhhat derecelerine işaret etmişlerdir.¹⁷⁸

Görebildiğimiz kadarıyla takvimde verilen hadise en yakın metin Tirmizî tarafından nakledilmiştir ve

"كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا أكل أو شرب قال الحمد لله الذي أطعمنا وسقانا وجعلنا مسلمين"

şeklindedir.¹⁷⁹ Dikkat edileceği üzere bu metnin baş tarafından takvimde zikredilene göre fazla olarak "كان النبي صلى الله عليه وسلم" ifadesi yer alır. Son kısmı ise takvimde nakledildiği üzere "من المسلمين" şeklinde olmayıp harf-i cersiz olarak "المسلمين" tarzında vârid olmuştur. Tirmizî'nin zikrettiği lafızların aynısı veya yakını İbn Ebî Şeybe, İbn Mace, Nesaî gibi müellifler tarafından da nakledilmiştir.¹⁸⁰ Fakat bu rivayetlerin tamamında hadisi sahabî Ebû Saîd'den nakleden ravinin açık ismi zikredilmemiş bunun yerine "Mevlâ Ebû Saîd" şeklinde müphem bırakılmıştır. Bu durum senedin munkatı sayılmasına ve dolayısıyla hadisin zayıf addedilmesine neden olur. Kaldı ki senedde ismi geçen bir başka ravi Haccâc b. Ertât da münekkidlercin ciddi eleştirilerine maruz kalmıştır.¹⁸¹ Dolayısı ile hadisin en az iki sebepten zayıf olduğu söylenebilir. Nitekim *Sünen-i Tirmizî*'yi tahkik eden el-Elbâni de hadis için "zayıf" ibaresini kullanmıştır.¹⁸² Dolayısıyla bu rivayet için de yanlış kitabın kaynak gösterilmesi, gösterilen kaynağın birinci elden olmaması ve hadisin zayıf olması gibi üç problemden bahsedilebilir.

4- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ما زال جبرائيل يوصيني بقيام الليل حتى ظننت خيار أمتي

لا ينامون إلا قليلا".

Takvim'de "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: 'Cebrâil (a.s.) gece namazı hakkında bana o kadar tavsiyede bulundu ki, ümmetimin en hayırlılarının (gece) çok az uyuyanlar olduğunu anladım.'" şeklinde tercüme edilen hadisin "*Müsned-i Ebû Hanîfe*"de geçtiği ifade edilmiştir¹⁸³

¹⁷⁸ Tirmizî, Deavât, 55.

¹⁷⁹ Tirmizî, Deavât, 55.

¹⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409, V, 138; İbn Mâce, *Et'ime*, 16; Nesaî, *'Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle*, 113.

¹⁸¹ Haccâc b. Ertât hakkında daha geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, I, 458.

¹⁸² *Sünen-i Tirmizî*, V, 3457.

¹⁸³ Fazilet Takvimi, 25 Ekim 2016.

Öncelikle ifade etmemiz gerekirse Ebu Hanife'nin bizzat yazdığı veya öğrencilerinden birinin onun adına istinsah ettiği *el-Müsned* isminde bir eserin bulunmadığı ilim dünyasında meşhur bir kanaattir. Fakat bu durum bir kısmı gerçekten de matbu olan yirmi civarında “*Müsnedu Ebi Hanife*”nin ortaya çıkmasına engel olmamıştır. Bunlar rivâyetlerin toplanmasında veya tasnifinde rol oynayan şahısların adıyla anılır. Bu eserlerin ortaya çıkmasında, mezhep taassubu yüzünden “onun hadis bilmediği, bilse de rivâyette bulunmadığı veya hadis rivâyetine karşı olduğu” şeklindeki iddialar etkili olmuştur.¹⁸⁴ Bu müsnedlerden en çok tanınanı Hanefî fakih Mûsâ b. Zekeriyâ el-Haskefi (1088/1677) tarafından derlenmiştir. Ali el-Kârî (1014/1605) bu çalışmaya *Senedü'l-Enâm Şerhu Müsnedi'l-İmâm (Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe)* adlı bir şerh yazmıştır.

Takvim'de zikri geçen bu rivayet, Hasekefi'nin *Müsnedu Ebî Hanife* isimli çalışmasında

"مَا زَالَ جَبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُهُ أَنَّهُ يُورَثُهُ، وَمَا زَالَ جَبْرِيلُ يُوصِينِي بِقِيَامِ اللَّيْلِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّ خِيَارَ أُمَّتِي لَا يَنَامُونَ إِلَّا قَلِيلًا"

şeklindeki rivayetin ikinci cümlesi olarak yer almaktadır.¹⁸⁵ Ancak Haskefi senedin sadece son kısmını vermiştir ve buna göre hadis Abdurrahman b. Hazm'ın doğrudan Hz. Peygamber'den nakli şeklindedir. Çağdaş ilim adamlarından el-Ğumârî'nin tespitlerine göre (1380/*) Ebû Hanîfe'nin naklettiği bu hadisin senedi “el-Hasan b. Ruşeyk ← Muhammed b. Hafs b. Abdülmelik ← Salih b. Muhammed et-Tirmizî ← Hammad b. Ebî Hanife ← Ebû Hanife ← Abdurrahman b. Hazm ← Enes ← Hz. Peygamber” isimlerinden oluşmaktadır.¹⁸⁶ Bu senedde ismi geçen ve hadisi sahabî Enes'den nakleden Abdurrahman b. Hazm, İbn Hacer'in tespitlerine göre “meçhul” bir ravidir¹⁸⁷ ve dolayısıyla hadis zayıftır.

Diğer taraftan Ebû Hanife'nin rivayet ettiği söylenen bu hadisin

"مَا زَالَ جَبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُهُ أَنَّهُ يُورَثُهُ"

¹⁸⁴ Ebu Hanife'ye izafe edilen Müsned hakkında geniş bilgi için bkz. Hatiboğlu, İbrahim, “el-Müsned”, DİA, XXXII, 101-103.

¹⁸⁵ Bkz. Haskefi, Alaaddin Muhammed b. Ali ed-Dimeşki, *Müsnedu Ebî Hanife*, thk. Abdurrahman Hasan Mahmud, Mısır trs., s. .

¹⁸⁶ Ğumârî, Ahmed b. Muhammed b. es-Siddik el-Ezherî, *el-Müdâvî li 'İleli'l-Câmi'i's-Sağîr ve Şerheyi'l-Münâvî*, Kahire 1996, V, 473.

¹⁸⁷ İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Ta'cîlu'l-Menfa'a bi Zevâidi Ricâli'l-Eimmeti'l-Erba'a*, thk. İkrâmu'llah İmdâd el-Hakk, Dâru'l-Beşâir, Beyrut 1996, I, 791.

şeklindeki ilk kısmının meşhur hadis eserlerinde müstakil olarak nakledildiği görülür.¹⁸⁸
Takvim’de zikredilen

"ما زال جبرائيل يوصيني بقيام الليل حتى ظننت خيار أمتي لا ينامون إلا قليلا"

cümlesini tek başına nakleden en eski kaynak ise, görebildiğimiz kadarıyla, Deylemî’dir.¹⁸⁹
Nitekim Suyûtî de metnin bu tek cümlelik haliyle Deylemî tarafından nakledildiğini söyler.¹⁹⁰ Ancak bu iki kaynakta da metin

ما زال جبريل يوصيني بقيام الليل حتى ظننت أن خيار أمتي لن يناموا إلا قليلا

şeklindedir. Yani Takvim’de “جبرائيل” olarak nakledilen kelime bu iki eserde “جبريل”,
hadisin sonunda “لا ينامون” şeklinde zikredilen kısım da bu iki kaynakta “لن يناموا” tarzında
zikredilir. Bu bilgiler ışığında hadis için verilmesi gereken kaynağın Ebû Hanife’nin
Müsned’i değil Deylemî’nin *el-Firdevs*’i olmalıdır. Hadisin zayıf oluşu ise başka bir
problemdir.

5- "قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : وإياك وكثرة الضحك فإنه يميت القلب والقهقهة من

الشیطان والتبسم من الله".

Fazilet Takvimi’nde “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: ‘Çok gülmekten sakın. Zîrâ çok gülmek kalbi öldürür. Kahkaha şeytandan, tebessüm Allâhü Teâlâ’dandır’ (Yani şeytan kahkahayı, Allâhü Teâlâ tebessümü sever).” şeklinde tercümesi verilen hadis için Taberânî’nin *el-Mu’cemu’l-Kebîr*’i kaynak gösterilmiştir.¹⁹¹

Görebildiğimiz kadarıyla hadis bu kaynakta değil yine Taberânî’nin *el-Mu’cemu’s-Sağîr*’inde nakledilmiştir. Hadisin bu eserdeki rivayeti

"قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: يا أبا هريرة! إرض بما قسم الله تكن غنيا، وكن ورعا تكن عبدا لله، وأحب للناس ما تحب لنفسك تكن مؤمنا، واحسن مجاورة من جاورك تكن مسلما، وإياك وكثرة الضحك فإنه يميت القلب، والقهقهة من الشيطان والتبسم من الله".¹⁹²

¹⁸⁸ Mesela bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 123; Buharî, *Edeb*, 28; Müslim, *el-Birr ve’s-Sıla*, 41; Tirmizî, *el-Birr ve’s-Sıla*, 28; İbn Mâce, *Edeb*, 4, 5.

¹⁸⁹ Deylemî, *el-Firdevs bi Me’sûri’l-Hitâb*, IV, 97.

¹⁹⁰ Suyûtî, *Câmiu’l-Ehâdis*, XIX, 27.

¹⁹¹ *Fazilet Takvimi*, 15 Ocak 2016.

¹⁹² Taberânî, *Mu’cemu’s-Sağîr*, II, 218.

“Ey Ebû Hureyre! Allah’ın yaptığı taksime razı ol ki zengin olasın. Vera sahibi ol ki Allah’a kul olasın. Kendi nefsin için istediğin şeyleri diğer insanlar için de iste ki mümin olasın. Komşularınla iyi geçin ki müslim olasın. Çok gülmekten de sakın. Zira bu, kalbi öldürür. Kahkaha şeytandan, tebessüm ise Allah’tandır” şeklindedir.

Görüldüğü üzere takvimde taktî yapılmış yani birden fazla konu ihtivâ eden bi hadis bu konulara göre parçalara ayrılıp sadece tercih edilenler nakledilmiştir.¹⁹³ Fakat önemli olan, takvimde kaynağın yanlış verilmesidir.

–6 “قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: خصلتان لا تجتمعان في مؤمن البخيل وسوء الخلق.”

Fazilet Takvimi’nde “Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: ‘İki haslet (vasıf) müminde bulunmaz: Cimrilik ve kötü ahlâk’.” şeklinde tercüme edilen hadisin “*Sünen-i Ebû Dâvud*”da geçtiği ifade edilmiştir.¹⁹⁴

Görebildiğimiz kadarıyla hadis, Kütüb-i Sitte içinde Ebû Davud değil Tirmizî tarafından nakledilmiştir. Hadisi ayrıca Müsned’inde et-Tayâlisî (204/819) de nakletmiştir.¹⁹⁵ Bu durum takvimi hazırlayanların hata yapmasına yani Tayâlisî’nin künyesi olan “Ebû Dâvud” ibaresinin, Sünen sahibi Ebû Dâvud zannedilmesine yol açmış olabilir.

Diğer taraftan hadisin sıhhati ile alakalı bir problem de vardır. Nitekim hadise yer veren Tirmizî metnin hemen peşinden “Bu hadis garibtir. Biz bunu sadece Sadaka b. Musa rivâyetiyle bilmekteyiz” şeklindeki tespitini aktarır.¹⁹⁶

Hadisin rivayetinde tek kalan Sadaka b. Musa, hadis âlimlerinin zayıf bulduğu bir ravidir.¹⁹⁷ Dolayısıyla takvimde bu hadisin zikredilmesi hem kaynağın yanlış verilmesi hem de sıhhat açısından tenkid edilebilir durumdadır.

¹⁹³ Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 309.

¹⁹⁴ *Fazilet Takvimi*, 13 Mart 2016.

¹⁹⁵ Bkz. Tayâlisî, Ebû Davud Süleyman b. Davud, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, Mısır 1419/1999, III, 660.

¹⁹⁶ Tirmizî, *el-Birr ve’s-Sıla*, 41.

¹⁹⁷ Nitekim Sadaka b. Musa hakkında Yahya b. Maîn “hadisinin değeri yoktur”, Ebû Davud ve Nesaî ise “zayıf” değerlendirmesinde bulunmuştur. Yine bu ravi hakkında “hadisçilere göre kuvvetli değildir”, “hadisi yazılır fakat delil olmaz, hadis ilminde güçlü değildir” ve “zaîfu’l-hadîs” gibi eleştiriler vardır. Sadaka b. Musa hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 367.

7- "عن أبي هريرة: أن رسول الله صلى الله عليه و سلم لم يتم صوم شهر بعد رمضان إلا رجب

وشعبان".

“Ebû Hüreyre’den (r.a.): Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Ramazan ayından başka sadece Recep ve Şaban aylarının tamamında oruç tutmuştur” şeklinde tercüme edilen hadis için verilen kaynak “Taberânî, *Mu’cemu’l-Kebîr*” tarzındadır.¹⁹⁸

Görebildiğimiz kadarıyla hadis Taberânî’nin *el-Mu’cemu’l-Kebîr*’inde değil yine aynı müellife ait *el-Mu’cemu’l-Evsat* isimli eserinde yer almaktadır. Diğer taraftan hadisin hemen peşinden Taberânî’nin “Bu hadisi Hişam’dan sadece Yusuf b. Atiyye nakletmiştir” dediği görülür.¹⁹⁹ Müellifin rivayetinde tek kaldığını söylediği Yusuf b. Atiyye, münekidlerin cerhine hedef olmuş bir isimdir.²⁰⁰ Dolayısıyla söz konusu hadis ile ilgili olarak, kaynak gösterme hatasına ilaveten sıhhat probleminden de bahsedilebilir.

B. HADİS ESERİ OLMAYAN KİTAPLADAN NAKİL

Halka yönelik dinî çalışmalarda en sık rastlanan hadis nakil problemlerinden biri de rivayetü’l-hadis alanında yazılmamış yani temel amacı hadis nakletmek olmayan eserlerden hadis nakletmektir. Bunlar arasında tefsir, tarih ve edebiyat kitaplarıyla ve terğîb ve terhîb amacına yönelik kitaplardan hadis nakletmek bu konuda yaygın olarak karşılaşılan uygulamalardır. Ancak Hadis ilminde yaygın olarak bilinen kâideye göre bu tip kitaplarda yer alan rivayetlerin büyük çoğunluğu başta sıhhat olmak üzere çeşitli açılardan problem taşır. Böyle bilgilerin, rivayetlerin sahihini zayıf ve uydurmasından ayırma kabiliyetine sahip olmayan halkın çokça okuduğu çalışmalarda yer alması, dinî kültürün yanlış inşası noktasında tek tek bireylerin ötesinde toplum bazında probleme yol açmaktadır.

Diğer taraftan bu âlimlerle hadisçilerin hadis nakil keyfiyeti konusundaki usulleri de birbirinden tamamen farklıdır. Söz konusu ilim dallarına mensup âlimlerin muhtevanın naklini esas almasına mukâbil hadisçiler lafzı önceler; metinle alakalı her bir ayrıntıya

¹⁹⁸ Fazilet Takvimi, 7 Nisan 2016.

¹⁹⁹ Tâberânî, *Mu’cemu’l-Evsât*, IX, 161.

²⁰⁰ Nitekim Yusuf b. Atiyye hakkında Nesai’nin “metruk”, Buhari’nin ise “münkeru’l-hadîs” dediği görülür (bkz. Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, IV, 468-469). Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Buhari “münkeru’l-hadîs” ifadesini, kendilerinden hadis rivayet etmenin helâl olmadığı raviler hakkında kullanmaktadır (bkz. Aydınlı, *Abdullah, Hadis İstılâhları Sözlüğü*, s. 217).

özen gösterir. Dolayısıyla hadis âliminin temel amacı, Hz. Peygamber'in ağzından çıkan metne ulaşabilmek, bunu nakletmek ve bunun korunmasına yoğunlaşmaktadır.

Takvim'de bu konuyla da alakalı bazı örneklere rastlanabilmektedir.

1- "مَنْ صَلَّى بَعْدَ الْمَغْرَبِ سِتَّ رَكَعَاتٍ كُتِبَ مِنَ الْأَوَّابِينَ".

“Her kim akşamdan sonra altı rek’at namaz kılsa evvâbînden (tevbekârlardan) yazılır” şeklinde tercümesi verilen rivayet için “*Mebûsût*” kaynak gösterilmiştir.²⁰¹

Sözü edilen rivayet, yukarıda zikrettiğimiz metin ile Serahsî'nin (483/1090) *Mebûsût*'unda ve İbn Ömer'in Hz. Peygamber'den nakli şeklinde gerçekten de yer almaktadır. Serahsî'nin naklettiğine göre Allah Rasûlü rivayetin devamında

"وَتَلَا قَوْلَهُ تَعَالَى... فَإِنَّهُ كَانَ لِلأَوَّابِينَ غُفُورًا".

“Şüphesiz Allah, kendine dönüp tevbe edenleri bağışlayıcıdır” meâlindeki İsrâ 17/25 ayetini okumuştur.²⁰²

Serahsî bu rivayeti naklettiği yerde öncelikle “güneşin batmasından hemen sonra, ve akşam namazını kılmadan önce nafile namaz olmadığını” söyler. Bu süreçte kılınacak nafilenin, akşam namazından sonra kılınabilecek altı rekâtlık namaz olduğuna işaret eder ve söz konusu rivayeti de bu görüşün delili olarak sunar.²⁰³

Bilindiği üzere *Mebûsût* furû-i fıkha dair bir eser olup Hanefî mezhebinin fikhın her alanına dair görüşlerini delilleriyle birlikte sunmayı hedefleyen bir çalışmadır. Dolayısıyla amacı hadis nakletmek değildir. Akşam namazından sonra kılınacak altı rekâtlık nafile namaza dair bazı rivayetler amacı hadis nakletmek olan kitaplarda da yer almaktadır. Dolayısıyla illâ buna dair bir hadis nakledilecekse hadis kitaplarından nakletmek gerekir. Fakat bu bağlamda öncelikle takvimde verilen metinle birebir örtüşen bir rivayete hadis kitaplarında rastlamadığımızı ifade etmemiz gerekir. Bununla birlikte Tirmizî, İbn Mâce ve İbn Huzeyme gibi bazı hadisçilerin yine aynı konu ile ilgili olarak

"مَنْ صَلَّى بَعْدَ الْمَغْرَبِ لَمْ يَتَكَلَّمْ بَيْنَهُنَّ بِسُوءٍ، غُذِلَ لَهُ عِبَادَةٌ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ سَنَةً"

²⁰¹ Fazilet Takvimi, 23 Mayıs 2016.

²⁰² Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *el-Mebûsût*, Dâru'l-Marife, Beyrut 1414/1993, I, 157..

²⁰³ Serahsî, *el-Mebûsût*, I, 157.

“Kim akşam namazından sonra, aralarında kötü söz söylememek kaydıyla altı rekât namaz kılsa on iki senelik ibadete denk kabul edilir” şeklinde bir rivayet naklettikleri görülür.²⁰⁴ Ancak rivayetin senesinde yer alan Ömer b. Ebî Has‘em el-Yemâmî hakkında ciddi eleştiriler vardır²⁰⁵ ve bu nedenle hadis zayıftır.

Yine hadis âlimleri tarafından nakledilen

"من صلى بين المغرب والعشاء فإنها من صلاة الأوابين"

“Kim akşam ile yatsı arasında namaz kılsa bu evvâbînin (çokça tevbe edenlerin namazıdır) rivayeti de senesindeki kopukluktan dolayı zayıf addedilmiştir.²⁰⁶

İbn Asâkir (571/1175) tarafından nakledilen²⁰⁷

"من صلى ست ركعات بعد المغرب غفر له بها ذنوب خمسين سنة"

“Kim akşam namazından sonra altı rekât namaz kılsa, bundan dolayı elli yıllık günahları affolunur” rivayeti de senesinde yer alan Muhammed b. Ğazvân ed-Dımaşki²⁰⁸ sebebiyle zayıftır.

İbn Mâce tarafından nakledilen²⁰⁹

"من صلى بين المغرب والعشاء عشرين ركعة، بنى الله له بيتا في الجنة"

“Kim akşam ile yatsı arasında yirmi rekât namaz kılsa Allah o kişi için cennette bir ev inşa eder” rivayeti ise senesinde yer alan Yakub b. el-Velîd²¹⁰ isimli ravi nedeniyle “uydurma” kabul edilmiştir.

2- قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من حج ولم يزرني فقد جفاني

²⁰⁴ Tirmizî, Salât, 321; İbn Mâce, İkâmetu’s-Salât, 186; İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshak en-Nisâburî, *es-Sahîh*, thk. Muhammed Mustafa el-Azami, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut 1424/2003, I, 588.

²⁰⁵ Zehebî, *Mîzân*, III, 192. Nitekim bu ravi hakkında kullanılan “vâh” tabiri, “güvenilir olduğu hiç söylenmemiş olan bununla beraber etkileyici bir sebepten dolayı zayıf olduğu bildirilen” raviler hakkında kullanılmaktadır (bkz. Aydın, *Hadis İstılâhları Sözlüğü*, s. 329). Buharî de bu ravi hakkında “münkeru’l-hadîs” demiştir (bkz. Tirmizî, Salât, 321) ki o bu sigayı “kendilerinden hadis rivayet etmenin helâl olmadığı raviler hakkında kullanır (bkz. Aydın, *Hadis İstılâhları Sözlüğü*, s. 217).

²⁰⁶ İrâkî, *el-Muğnî ‘an Hamli’l-Esfâr*, I, 149.

²⁰⁷ İbn Asâkir, Ebu’l-Kâsım Ali b. el-Hasan, *Târîhu Dımaşk*, thk. Amr b. Ğârâme, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1415/1995, LV, 74.

²⁰⁸ Nitekim bu ravi hakkında “münkeru’l-hadîs”, “delil alınması helâl değildir”, “mevkuf haberleri merfû olarak nakleder” gibi ciddi tenkidler vardır. Bkz. Zehebî, *Mîzân*, III, 681.

²⁰⁹ İbn Mâce, İkâmetu’s-Salât, 186.

²¹⁰ Nitekim bu ravi hakkında “hadis uyduran büyük yalancılardan biridir”, “hadislerini yırttık”, “güvenilir değildir” gibi ciddi tenkidler vardır. Ebû Hâtim ve Yahya b. Mâin gibi meşhur münekkidler de onun “yalancı” olduğunu söylemiştir. Bkz. Zehebî, *Mîzân*, IV, 454.

“Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: ‘Kim hacceder de beni ziyâret etmezse bana eziyet etmiş olur.’” şeklinde tercüme edilen hadis için “*İhyâu ‘Ulûm*” kaynak olarak verilmiştir.²¹¹

Hem rivayetin hem nakil şeklinin hem de bu rivayet için seçilen kaynağın Hadis ilmi açısından problemleri vardır. Öncelikle ifade etmemiz gerekir ki Gazalî’nin *İhyâ*’sı tasavvuf, ahlak, fıkıh, kelam gibi dinî ilimlere rağbeti artırmak için yeni yaklaşımlar getirmeye gayret ettiği eseri olup yazıldığı dönemden itibaren büyük övgü ile karşılanmıştır. Buna karşılık eser, bahsettiği bazı konulardan ve yaklaşım tarzından dolayı eleştirilere de hedef olmuştur. *İhyâ*’ya yöneltilen en ciddi tenkid ise içirdiği hadislerin sıhhati ile ilgilidir. Bu bağlamda eserin çok sayıda zayıf hatta mevzu rivayet içerdiği belirtilir.²¹² Dolayısıyla *İhyâ* bir hadis kitabı olmadığı gibi içerdiği rivayetlerin büyük kısmı da zaten problemlidir. Bu vafına rağmen gerekli araştırmaları yapmadan ondan hadis nakletmek zayıf ve mevzu rivayetlerin yaygınlaşmasına vesile olacaktır.

İkinci olarak rivayetin *İhyâ*’da yer alan metni

"من وجد سعة ولم يبد إلي فقد جفاني"

yani “Kim imkân bulur da beni ziyaret etmezse bana eziyet etmiş olur” şeklindedir.²¹³ Bu durum takvimi hazırlayanların rivayeti, başka yerden aldığı ve burada kaynak olarak gösterilen *İhyâ*’ya bizzat bakmadıklarını akla getirmektedir.

Rivayetle alakalı son problem ise onun sıhhati ile ilgilidir. Metnin takvimde yer alan şekline yer veren en eski kaynaklar görebildiğimiz kadarıyla İbn Hibbân’ın (354/965) *Kitâbu'l-Mecrûhîn* ve İbn Adıyy’in (365/975) *el-Kâmil fî Du‘afâi’r-Ricâl* isimli eserleridir. Müellifler bu rivayeti en-Numan b. Şibl isimli ravinin biyografisinde onun rivayetlerine örnek sadedinde aktarmıştır. Yine bu müelliflerin verdiği bilgiye göre en-Numan, yalanla itham edilmiştir.²¹⁴ Bu sebeple olsa gerek rivayetin hem takvimde hem de tespit edebildiğimiz kadarıyla *İhyâ*’da geçen şekilleri çok sayıda âlim tarafından “uydurma” olarak değerlendirilmiştir.²¹⁵

3- قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: نَعَمَ الْمَطِيَّةُ الدُّنْيَا فَارْتَحِلُوهَا تُبَلِّغُكُمْ الْآخِرَةَ.

²¹¹ 26 Ağustos 2016.

²¹² İhya hakkında geniş bilgi için bkz. Çağrırcı, Mustafa, “*İhyâu ‘Ulûmi’-d-Dîn*”, DİA, XXII, 10-13.

²¹³ Gazâlî, *İhyâu ‘Ulûmi’-d-Dîn*, I, 258.

²¹⁴ Nitekim o, sika ravilerden mablûb ve aklın almayacağı (الطامات) rivayetler nakletmiştir. Bkz. İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân, *Kitâbu'l-Mecrûhîn*, thk. Muhammed İbrahim Zâyed, Dârul-Va’y, Haleb 1396, III, 73; İbn Adıyy, *el-Kâmil*, VII, 14.

²¹⁵ Bkz. Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Fevâidu’l-Mecmû‘a fî’l-Ehâdîsi’l-Mevdû‘a*, thk. Abdurrahman Yahya el-Muallimî, el-Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut 1407, s. 118.

Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: “Dünya ne güzel binektir. Ona binin ki sizi âhirete götürsün” şeklinde tercüme edilen hadis için verilen kaynak “*Edebü’-d-Dünyâ ve ’d-Dîn*” olmuştur.²¹⁶

Sözü geçen hadis meşhur Şafî fakihlerden, devlet ve siyaset konularına dair eserleriyle tanınan Mâverdî’nin (450/1058) bu eserinde aynı metinle yer almaktadır.²¹⁷ *Edebü’-d-Dünyâ ve ’d-Dîn* müellifin dinî ve dünyevî açıdan hayatın ölçü ve kurallarını yani ahlâk ve âdâb kaidelerini arz ettiği bir çalışmadır. Şurası bir hakikattir ki Mâverdî kitabını hazırlarken Kur’ân ve Sünnet’ten, âlimlerin vecizelerinden, edebiyatçıların güzel söz ve şiirlerinden faydalanmıştır. Ona göre bu tarz, okuyucuyu değişik ve zengin kaynaklarla buluşturma açısından daha eğitici ve öğreticidir. Fakat her hâl ü kârda eser doğrudan hadis rivayetine harsredilmiş değildir.

Daha önce de ifade edildiği üzere böyle çalışmalarda nakledilen hadislerin sıhhat açısından ciddî problemleri olabilmektedir. Nitekim Mâverdî de hadisi, sahih olup olmadığının öncelikli göstergesi olan isnaddan yoksun olarak nakletmiştir. Görebildiğimiz kadarıyla rivayet, en eski kaynak olarak İbn Ebi’-d-Dünyâ’nın (281/894) *İslâhu’-l-Mâl* isimli eserinde

"حَدَّثَنِي إِبرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ لَهْبَعَةَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ"

şeklinde bir isnadla yer almaktadır.²¹⁸ Öncelikle *İslâhu’-l-Mâl*’in, ticaret ahlâkına dair bazı hususların işlendiği zühd ve tasavvufa dair bir eser olduğunu vurgulamamız gerekir.²¹⁹ Dolayısıyla hem takvimde gösterilen kaynak hem de daha hadise yer veren en eski kaynak olması itibariyle zikredilmesi gereken asıl kitap doğrudan hadis rivayetine hasredilmiş eserler değildir.

Diğer taraftan hadisi Hz. Peygamber’den nakleden Saîd b. Ebî Hilâl, 70-149/689-766 yılları arasında yaşamış bir tâbiîdir. Dolayısıyla Hz. Peygamber’den doğrudan nakli mürsel ve dolayısıyla zayıf addedilmek durumundadır. Hatta Saîd’in, Cabir b. Abdillâh ve

²¹⁶ Fazilet Takvimi, 7 Ocak 2016.

²¹⁷ Mâverdî, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed el-Basrî, *Edebü’-d-Dünyâ ve ’d-Dîn*, Dârü’l-Mektebetü’l-Hayât, Beyrut 1986, s. 131.

²¹⁸ İbn Ebi’-d-Dünyâ, Ebû Bekir Abdillâh b. Muhammed, *İslâhu’-l-Mâl*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Müessesetü’l-Kütübî’s-Sekâfiyye, Beyrut 1414/1993, s. 48.

²¹⁹ Bkz. Hatiboğlu, İbrahim, “İbn Ebu’-d-Dünyâ”, DİA, XIX, 459.

Enes b. Mâlik gibi bazı sahabîlerden naklettiği rivayetler bile, onları görmemesi sebebiyle munkatı kabul edilmiştir.²²⁰

Rivayeti, bütün aramalarımıza rağmen herhangi bir hadis eserinde görememiş olmamız da esasen sıhhati hakkında fikir verebilecek durumdadır. Hadis kitaplarında bu rivayete en yakın metin, Deylemî tarafından nakledilen

"ليس بخيركم من ترك دنياه لأخرته ولا آخرته لدنياه حتى يصيب منهما جميعا فإن الدنيا بلاغ إلى الآخرة ولا تكونوا كلاً على الناس"

“Âhireti için dünyasını, dünyası için de âhiretini terkeden kişi, her ikisinden de birşeyler elde etmedikçe en hayırlınız olamaz. Çünkü dünya âhirete ulaştırır. İnsanlara da yük olmayınız”²²¹ şeklindeki rivayettir. Ancak bu rivayetin de “uydurma” olduğuna işaret edilmiştir.²²²

C. KELİME VEYA İBARE İLAVESİ

Hadis ilminde, bu ilaveyi nakleden ravinin güvenilirlik durumuna göre “idrac” veya “ziyade” terimleriyle anılır. İdrac, hadisin sened veya metnine, aslında olmayan bir şeyin karıştırılması demektir.²²³ Bir ilaveye “idrâc” hükmü verilmiş olması, bu metnin ravisi ile alakalı bir kusurdur. Dolayısıyla böyle hadisler için “zayıf” hükmü verilir. “Ziyade” ise bir hadisi aynı hocadan rivayet eden sika ravilerden birinin, bu hadisi, arkadaşlarından ayrı olarak bir fazlalıkla rivayet etmesidir. Ayrıca bu fazlalık ibareye de aynı isim verilir.²²⁴ Ravisinin sika yani güvenilir oluşu sebebiyle bu fazlalığın hadisin, diğer raviler tarafından bir sebeple nakledilmemiş bir parçası olduğu düşünülür ve idracta olduğunun aksine hadisin zayıf hale gelmesine sebep olmaz.

Fazilet Takvimi’nde yer alan bu konuyla alakalı bazı problemler ise şöyledir:

1-“قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: صوم يوم من شهر حرام أفضل من صوم ثلاثين من غيره.”

²²⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 94.

²²¹ Deylemî, *Firdevs*, III, 409.

²²² Albânî, Ebu Abdurrahman Muhammed el-İşkodrî, *Da’ifu’l-Câmi’i’s-Sağîr ve Ziyâdetuh*, el-Mektebu’l-İslâmî, Beyrut trs., I, 705.

²²³ Aydınlı, *Hadis Istulâhları Sözlüğü*, s. 144, 202-205.

²²⁴ Aydınlı, *Hadis Istulâhları Sözlüğü*, s. 341.

“Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: ‘Haram aylarda (Zilkâde, Zilhicce, Muharrem, Recep) tutulan bir gün oruç diğer aylardaki otuz gün oruçtan daha faziletlidir.’” şeklinde tercüme edilen hadisin “*İhyâu’l-Ulûm*”da geçtiği ifade edilmiştir.²²⁵

Mezkûr hadis kaynak olarak işaret edilen eserde şöyledir:

"وقال صلى الله عليه وسلم: صوم يوم من شهر حرام أفضل من ثلاثين من غيره، وصوم يوم من رمضان أفضل من ثلاثين من شهر حرام".²²⁶

Görüldüğü üzere rivayet Takvim’de taktî ile nakledilmiş; *İhya*’da yer alan ikinci kısmı zikredilmemiştir. Yine bu rivayetin Takvim’de nakledilen şeklinde bulunan “أفضل من” cümlesindeki “صوم” ibaresine *İhyâ*’da yer verilmemiştir.

Bununla birlikte rivayetin daha ciddi bir problemi daha vardır. Nitekim *İhyâ*’nın hadislerini değerlendiren İrâkî (806/1403) “hadisi bu lafızlarla (herhangi bir kaynaktan) bulamadığını” ifade eder.²²⁷ Dolayısıyla hadisin, en azından bu lafızlarla, uydurma olduğu söylenebilir.

İrâkî’nin zikrettiğine göre Taberânî’nin *el-Mu’cemu’s-Sağîr*’inde *İhyâ*’daki bu hadisle yaklaşık aynı manaya gelen

"من صام يوماً من المحرم فله بكل يوم ثلاثون يوماً"

“Kim haram aylarda oruç tutarsa her güne karşılık otuz gün sevabı alır” hadisi bulunmaktadır.²²⁸ Fakat Teberânî hadisi naklettikten sonra senedde isimleri geçen Sellâm et-Tavîl ile el-Heyssem b. Habîb’in rivayetlerinde teferrüd ettiklerini bildirir.²²⁹ Sellâm et-Tavîl’in tam ismi Sellâm b. Süleym et-Teymî’dir ve münekkidlerin ciddi eleştirilerine hedef olmuştur.²³⁰ Dolayısıyla Taberânî hadisinin de zayıf hatta uydurma olduğu söylenebilir.

2-“قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من وسع على عياله في يوم عاشوراء وسع الله عليه في سنته

²²⁵ Fazilet Takvimi, 2 Ekim 2016.

²²⁶ Gazâlî, *İhyâu’l-Ulûmi’d-Dîn*, I, 237.

²²⁷ İrâkî, *el-Muğnî ‘an Hamli’l-Esfâr*, thk. Eşref Abdülmaksûd, Riyad 1415/1995, I, 187. Krş. Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu’cemu’s-Sağîr*, thk. Muhammed Şekûr, el-Mektebü’l-İslâmî, Beyrut 1405/1985, II, 164.

²²⁸ İrâkî, *el-Muğnî ‘an Hamli’l-Esfâr*, I, 187. Krş. Taberânî, *el-Mu’cemu’s-Sağîr*, II, 164.

²²⁹ Taberânî, *el-Mu’cemu’s-Sağîr*, II, 164.

²³⁰ Sellâm hakkında “münker hadisler nakleder”, hiçbir değeri yoktur”, “zayıftır”, “hüccet değildir”, “sika değildir”, “terkdilmiştir” gibi tenkidler yanında “kezzâb” (yalancı) gibi daha ağır eleştiriler vardır (bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 247).

كلها".

“Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular: ‘Her kim Âşûrâ günü çoluk-çocuğuna cömert davranırsa, Allâh Teâlâ senenin tamamında ona rızık genişliği verir.’” şeklinde tercüme edilen hadis için “*Câmiu’s-Sağîr*” kaynak gösterilmiştir.²³¹

Rivayetin *el-Câmi’u’s-Sağîr*’de yer alan rivayetinde metnin sonundaki “كلها” ifadesi bulunmamaktadır.²³²

Diğer taraftan Suyûtî’nin (911/1505) *el-Câmi’u’s-Sağîr* isimli bu eseri müellifin ulaşabildiği bütün hadisleri toplama çabasının neticesi olarak kaleme aldığı bir çalışmadır ve kendisinden önce yazılmış eserlere dayanır. Bu doğrultuda zikrettiği bir hadisin kaynağına da işaret eder. Dolayısıyla birinci elden hadis kaynağı değildir. Hâlbuki bu eserin kaynak olarak işaret ettiği Taberânî ve Beyhakî’nin eserleri bu gün elimizde bulunmaktadır ve söz konusu hadisi bunlarda bulmak mümkündür.²³³

Ayrıca rivayetin sıhhati hakkında ulemanın ciddi bir ihtilâf içinde olduğu görülür. Nitekim Zerkeşî’ye (794/1391) göre hadis olarak sâbit değildir; tâbiinden Muhammed b. el-Müntaşir’in sözüdür.²³⁴ Hadis olarak kabul edenlerden bazılarına göre bütün tarikleri zayıftır. Bazı âlimler ise bu zayıf tariklerin bir araya gelince kuvvetleneceğini (ve hasen seviyesine çıkacağını) ifade etmiştir.²³⁵ Hatta bazı tariklerinin sahih olduğunu söyleyenler de vardır.²³⁶

3- "قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: نعم سلاح المؤمن الصبر والدعاء".

²³¹ Fazilet Takvimi, 11 Ekim 2016.

²³² Mesela bkz. Suyûtî, *Cami’u’l-Ehâdis*, XXI, 495; Ali el-Muttakî, *Kenzü’l-Ummâl*, XII, 320.

²³³ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, X, 77; Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin, *Şu’abu’l-Îmân*, thk. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zeğlûl, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1410, III, 366; *Fedâilu’l-Evkât*, thk. Adnân Abdurrahman Mecîd el-Kaysî, Mektebetü’l-Menâre, Mekke, 1410, s. 452.

²³⁴ Ali el-Kârî, Ali b. Sultan el-Herevî, *el-Esrâru’l-Merfû’a fi’l-Ahbâri’l-Mevdû’a*, thk. Muhammed es-Sabbâğ, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut trs., s. 360.

²³⁵ Beyhakî, *Şu’abu’l-Îmân*, III, 366.

²³⁶ Sehâvî, Şemsüddin Muhammed b. Abdurrahman, *el-Mekâsidu’l-Hasene fi Beyâni Kesîrin mine’l-Ehâdisi’l-Müştehra ‘ale’l-Elsine*, thk. Muhammed Osman el-Huş, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut 1405/1985, s. 674.

“Peygamber Efendimiz sallallâhü aleyhi ve sellem buyurdular: ‘Sabır ve duâ, mü’minin ne güzel silahıdır.’” şeklinde tercüme edilen hadis için gösterilen kaynak “Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*” şeklindedir.²³⁷

Bununla birlikte kaynak olarak gösterilen eserde metnin sonunda bulunan "والدعاء" yoktur.²³⁸ Ancak bu ibarenin, derleme türünde kaleme alan kitaplarda²³⁹ bulunduğu görülür. Dikkat çekici diğer bir husus bu tür eserlerde rivayetin “Deylemî tarafından el-Firdevs'te nakledildiğine işaret eden “فر” rumuzu kullanılmış olmasıdır. Bu durum takvimdeki hadisin esasen bu ikinci el kaynaklardan alındığını ve asıl kitaba bakılmadan onlarda zikredilen eserin kaynak olarak verildiğini düşündürmektedir. Zayıf olması ise hadisle alakalı bir başka problemdir.²⁴⁰

---

²³⁷ Fazilet Takvimi, 18 Kasım 2016.

²³⁸ Deylemî, *Firdevs*, IV, 267.

²³⁹ Mesela bkz. Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, II, 362; Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-'Ummâl*, III, 272.

²⁴⁰ Hadis hakkında bilgi için bkz. Münavî, Abdurraûf, *et-Teysîr bi Şerhil-Câmi'i's-Sağîr*, Mektebetü'l-İmâm eş-Şâfiî, Riyad 1408/1988, II, 891.

İKİNCİ BÖLÜM

MUHTÂRU'L-EHÂDÎSÎ'N-NEBEVİYYE'DE

HADİS KULLANIMI

I. SIHHAT AÇISINDAN

Bu bölümde sahih, hasen, zayıf ve mevzu hadislerin her birine *Muhtâru'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye ve'l-Hikemü'l-Muhammediyye*'den ayrı ayrı örnekler verilerek hadisler incelenecektir.

A. SAHİH HADİSLER

Seyyid el-Hâşimî'nin *Muhtâru'l-Ehâdîs*'inde de oldukça fazla sayıda sahih hadis bulunmaktadır. Bunlardan bazıları ise şunlardır:

1- "اتقوا الظلم فإن الظلم ظلمات يوم القيامة واتقوا الشح فإن الشح أهلك من كان قبلكم حملهم

على أن سفكوا دماءهم واستحلوا محارمهم"

"[2578] "رواه مسلم" şeklinde bir kaynak bilgisiyle nakledilen hadis şöyle tercüme edilmiştir: "Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: Zulümden sakının, çünkü zulüm kıyamet gününde zulümâttir. Cimrilikten sakının, çünkü cimrilik sizden öncekileri helâk etti, onları kanlarını dökmeye ve haramlarını helâl saymaya sevk etti."²⁴¹

Hadis, kaynak olarak gösterilen *Sahîh-i Müslim*'de aynı lafızlarla geçmektedir.²⁴² Müslim'in "Hz. Peygamber → Câbir b. Abdillâh → 'Ubeydillâh b. Mîksem → Dâvûd (b. Kays) → Abdillâh b. Mesleme b. Ka'neb" şeklinde muttasıl bir senedle verdiği hadisin, elde eden bilgiler ışığında sahih olduğunu söylemek mümkündür. Zira senedde ismi geçen râvilerin tamamı münekkidler tarafından "sika" ve benzeri lafızlarla tanıtılmışlardır.²⁴³

2- "إِذَا ضَبَّتِ الْأَمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ قَالَ كَيْفَ إِضَاعَتُهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِذَا أُسْنِدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ

أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ"

"Emanet zâyi edildiği zaman kıyameti bekle. Nasıl zâyi edilir yâ Resulallah, dedi? O da: İş ehline verilmezse kıyameti bekle, dedi" lafızlarıyla tercüme edilen hadis için "[59] "رواه البخاري" şeklinde kaynak gösterilmiştir.²⁴⁴

²⁴¹ el-Hâşimî, a.g.e, s. 14.

²⁴² Bkz. Müslim, el-Birr ve's-Sıla, 56.

²⁴³ Ubeydullah b. Mîksem hakkında bkz. İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrut 1968, VII, 46. Davud b. Kays hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, III, 172. Abdullâh b. Mesleme b. Ka'neb hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VI, 28.

²⁴⁴ el-Hâşimî, a.g.e, s. 34.

Hadis *Sahih-i Buhâri*'de Ebû Hureyre rivâyetiyle ve aynı lafızlarla yer almaktadır.²⁴⁵ Buhârî bu hadis için "Hz. Peygamber → Ebî Hureyre → 'Atâ b. Yesâr → Hilâl b. Ali → Fülejh b. Süleymân → Muhammed b. Sinân" tarzında bir sened zikretmiştir. Kaynaklarda râviler hakkında verilen bilgiler²⁴⁶ ışığında bu hadisin sahih olduğunu söylemek mümkündür.

3- "لَمَّا عُرِجَ بِي عَزَّ وَجَلَّ، مَرَرْتُ بِقَوْمٍ هُمْ أَظْفَارٌ مِنْ نَحَاسٍ يَخْمِشُونَ وُجُوهَهُمْ وَصُدُورَهُمْ فَقُلْتُ مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جِبْرِيلُ قَالَ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ مَوْتِ النَّاسِ وَيَقَعُونَ فِي أَعْرَاضِهِمْ"

Muhtâru'l-Ehâdis'de "[4235] رواه أبو داود" şeklindeki referans bilgisiyle nakledilen hadis için "Azîz ve Celîl olan Rabbim beni göğe çıkardığı zaman bir kavme rasladım, bakır tırnaklarıyla yüzlerini ve göğüslerini tırmalıyorlardı. Bunlar kim, yâ Cebrail, dedim? O da: Onlar insanların etlerini yiyenler ve namuslarına dil uzatanlardır, dedi" şeklinde bir tercüme yapılmıştır.²⁴⁷

Hadis kaynak olarak gösterilen *Ebû Dâvûd*'da aynı lafızlarla yer almaktadır.²⁴⁸ Ebû Dâvûd'un "Hz. Peygamber → Enes b. Mâlik → Râşit b. Sa'd ve Abdurrahman b. Cübeyr → Safvân → Bekıyye ve Ebü'l-Muğîre → İbnü'l-Musaffâ" senediyle naklettiği rivâyetin, raviler hakkında verilen bilgiler ışığında sahih olduğu söylenebilir.²⁴⁹

4- "لو أن أحدكم إذا نزل منزلا قال أعوذ بكلمات الله التامة من شر ما خلق لم يضره في ذلك المنزل شيء حتى يرتحل منه"

metniyle verilen hadis için "Biriniz bir yere konaklar da: Yarattığı şeylerin şerrinden Allah'ın noksansız kelimelerine sığınırım, derse, oradan ayrılıncaya kadar ona hiçbir şey zarar vermez" şeklinde tercüme edilmiş ve

²⁴⁵ Bkz. Buhârî, Rikâk, 35.

²⁴⁶ 'Atâ b. Yesâr hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VII, 194. Hilâl b. Ali hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, XI, 72-73. Fülejh b. Süleymân hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VIII, 272-173. Muhammed b. Sinân hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, IX, 182-183.

²⁴⁷ el-Hâşimî, a.g.e, s. 272.

²⁴⁸ Ebû Dâvûd, Edeb, 40.

²⁴⁹ Râşit b. Sa'd hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, III, 195-196. Abdurrahman b. Cübeyr hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, IX, 443-444. Safvân hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, II, 178. Bekıyye hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VII, 402-403. Ebü'l-Muğîre hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, III, 76. Nitekim *Sünen*'i tahkik eden el-Elbânî de hadis hakkında "sahih" notunu düşmüştür (bkz. Ebû Davud, Edeb, 40).

"رواه ابن ماجه [3547] عن خولة بنت حكيم"

tarzında kaynak zikredilmiştir.²⁵⁰

Hadis, kaynak olarak zikredilen *İbn Mâce*'de aynı lafızlarla Havle binti Hakîm rivâyetiyle yer almaktadır.²⁵¹ İbn Mâce'nin "Hz. Peygamber → Havle binti Hakîm → Sa'd b. Mâlik → Sa'id b. el-Müseyyeb → Ya'kûb b. Abdillâh b. el-Eşec → Muhammed b. 'Aclân → Vehb → 'Affân → Ebû Bekr b. Ebî Şeybe" tarzında bir senedle naklettiği hadisin sahih olduğunu söylemek mümkündür.²⁵²

5- "البخيل من ذكرت عنده فلم يصل علي"

Muhtârul-Ehâdisi'n-Nebeviyye'de yukarıdaki metinle verilen hadis için "Cimri; yanında adım anıldığı zaman bana salavât getirmeyendir" şeklinde bir tercüme yapılmış ve kaynak olarak da "رواه الترمذي [3469]" bilgisi verilmiştir.²⁵³

Hadis Tirmizî'nin *Sünen*'inde aynı metin ile Ali b. Ebî Tâlib rivâyetiyle yer almaktadır.²⁵⁴ Bununla birlikte, *Tirmizî*'de rivâyet edilen hadiste "البخيل" lafzından sonra gelen "الذي" ibaresinin *Muhtâr*'da yer almadığı görülür.²⁵⁵

Tirmizî; "Hz.Peygamber → Ali b. Ebî Tâlib → Huseyin b. Ali b. Ebî Tâlib → ebîhi → Abdillâh b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib → 'Umâre b. Ğaziyye → Süleymân b. Bilâl → Ebû 'Âmir el-'Akadiyy → Ziyâd b. Eyyûb ve Yahyâ b. Mûsa" tarzında bir senedle zikretmiştir. Münekkidler râviler hakkında verdiği bilgilere²⁵⁶ bakarak hadisin sahih olduğu söylenebilir.²⁵⁷

²⁵⁰ el-Hâşimî, a.g.e, s. 274-276.

²⁵¹ İbn Mâce, Tıb, 46.

²⁵² Sa'd b. Mâlik hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, III, 416-417. Sa'id b. el-Müseyyeb hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, IV, 74-75. Ya'kûb b. Abdillâh b. el-Eşec hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, XI, 342. Muhammed b. 'Aclân hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, IX, 303-305. Vehb hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, II, 167. 'Affân hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VII, 127-129. Nitekim söz konusu bu hadis, muhakkik el-Elbâni'ye göre de sahihdir (bkz. İbn-i Mâce, Tıb, 46).

²⁵³ el-Hâşimî, a.g.e, s.464.

²⁵⁴ Tirmizî, Daavât, 54.

²⁵⁵ Tirmizî, Daavât, 54.

²⁵⁶ 'Umâre b. Ğaziyye hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VII, 370. Süleymân b. Bilâl hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, I, 353. Ebû 'Âmir el-'Akadiyy hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, VI, 363-364. Ziyâd b. Eyyûb hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, III, 306-307. Yahyâ b. Mûsa hakkında bkz. İbn Hacer, a.g.e, XI, 253. Nitekim söz konusu olan bu hadis için Ebû 'Îsâ "hasen sahih gariptir" ibaresini kullanırken Tirmizî'nin *Sünen*'ini tahkik eden el-Elbâni ise "sahih" demiştir. *Süneni't-Tirmizî*, V, 551.

²⁵⁷ Nitekim Tirmizî'nin, hakkında "hasen-sahih-gari" ibaresini kullandığı hadis için muhakkik el-Elbâni "sahih" demektedir (bkz. Tirmizî, Daavât, 54).

B. HASEN HADİSLER

1- "إن الله لا يرضى لعبده المؤمن إذا ذهب بصفية من أهل الأرض فصبر واحتسب بثواب دون

الجنة"

“Şüphesiz Allah Teâla bir kulunun dünya halkından en sevdiğini (ciğer paresini) alırsa, o da sabreder ve sevabını ondan umarsa, ona cennetten başka bir karşılığa razı olmaz” şeklinde tercüme edilen hadis için "عن ابن عمر" [1848] رواه النسائي şeklinde bir kaynak verilmiştir.²⁵⁸

Zikredilen hadis kaynak olarak gösterilen *Sünen-i Nesâi*'de şöyle bir sened ve metinle yer almaktadır:

أخبرنا سويد بن نصر قال حدثنا عبد الله قال أنبأنا عمرو بن سعيد بن أبي حسين: أن عمرو بن شعيب كتب إلى عبد الله بن عبد الرحمن بن أبي حسين يعزیه باین له هلك وذكر في كتابه انه سمع أباه يحدث عن جده عبد الله بن عمرو بن العاص قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن الله لا يرضى لعبده المؤمن إذا ذهب بصفية من أهل الأرض فصبر واحتسب وقال ما أمر به بثواب دون الجنة.²⁵⁹

Görüleceği üzere hadisin sahabî râvisi Amr b. el-Âs'dır. Hâlbuki *Muhtâr*'da hadisin İbn Ömer'den geldiği söylenmektedir. Ayrıca *Nesâi*'de yer alan hadiste "واحتسب" ibaresinden sonra "وَقَالَ مَا أَمَرَ بِهِ" ibaresine de yer verildiği görülür. *Muhtâr*'da ise bu ibare yoktur.

Diğer taraftan *Nesai*'nin senedinde yer alan Amr b. Şuayb özellikle zabt açısından münekkidlerin çeşitli eleştirilerine hedef olmuş bir râvidir.²⁶⁰ Bundan dolayı hadisin hasen olduğu söylenebilir.²⁶¹

2- "مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُعَزِّي أَخَاهُ مُصِيبَةً إِلَّا كَسَاهُ مِنْ حُلِّ الْكِرَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ"

²⁵⁸ el-Hâşimî, a.g.e, s. 76 (271 nolu hadis).

²⁵⁹ Nesâi, Cenâiz, 23.

²⁶⁰ Nitekim Amr b. Şuayb hakkında Yahya b. Saîd'in "Hadisleri bize göre değersizdir", Ahmed b. Hanbel'in "Münker bazı rivâyetleri vardır; hadisleri ancak itibar için yazılabilir. Hüccet olmaya gelince, hüccet olmaz", Yahya b. Main'in de "Hadis ilminde güçlü değildir" dediği nakledilir. Bu râvi hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, a.g.e, VIII, 44.

²⁶¹ Nitekim Nesâi'nin *Sünen*'ini tahkik eden el-Elbânî de bu hadis için "Hasendir" demektedir. Nesâi, IV, 23.

Bu metinle verilip “Bir mümin din kardeşinin başına gelen bir musibetten dolayı taziye ederse, Allah da ona kıyamet gününde ikram hüllesinden giydirir” tercümesi yapılan hadis için "رواه ابن ماجه [1601] عن عمرو بن حزم" şeklinde kaynak verilmiştir.²⁶²

Zikredilen hadis *İbn Mâce*'de senediyle birlikte şu şekildedir:²⁶³

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ حَدَّثَنَا قَيْسُ أَبُو عُمَارَةَ مَوْلَى الْأَنْصَارِ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُعْزِي أَخَاهُ بِمُصِيبَةٍ إِلَّا كَسَاهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ مِنْ حُلِّ الْكَرَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Kütüb-i Sitte'yi oluşturan eserler içinde sadece *İbn Mâce*'de yer alan bu hadisin senedinde yer alan Hâlid b. Mahled hakkında münekkidlerin “beis yok”²⁶⁴ ve “münkeru'l-hadis”²⁶⁵ gibi lâfızlar kullanıldığı görülür.²⁶⁶ Dolayısıyla bu hadisin hasen olduğunu söyleyebilir.²⁶⁷

3- "مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلْيَسْأَلِ اللَّهَ بِهِ فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ أَقْوَامٌ يَقْرءُونَ الْقُرْآنَ يَسْأَلُونَ بِهِ النَّاسَ"

Muhtâru'l-Ehâdis'de bu metinle verilip “Kim Kur'an okursa Allah'tan istesin, çünkü bir kavim gelecektir ki Kur'an okuyacaklar, o vesile ile insanlardan isteyecekler” şeklinde tercüme edilen hadis için gösterilen kaynak "رواه الترمذي [2841] عن عمران" tarzındadır.²⁶⁸

Bu hadis *Sünen-i Tirmizî*'de aynı metin ile yer almaktadır. Tirmizî'nin bu rivayeti şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ حَبِيبَةَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّهُ مَرَّ عَلَى قَاصٍ يَقْرَأُ ثُمَّ سَأَلَ فَاسْتَرْجَعَ ثُمَّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلْيَسْأَلِ اللَّهَ بِهِ فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ أَقْوَامٌ يَقْرءُونَ الْقُرْآنَ يَسْأَلُونَ بِهِ النَّاسَ

Hadisi nakleden Tirmizî, şöyle bir bilgi aktarır:

²⁶² el-Hâşimî, a.g.e, s. 304.

²⁶³ İbn Mâce, Cenâiz, 56.

²⁶⁴ Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak üzere yani i'tibâr için alınır. Bu tabir hakkında daha geniş bilgi için bkz. Aydınlı, Abdullah *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İfav Yay., İstanbul 2015, s. 159.

²⁶⁵ Münekkidlerin geneline göre bu tabirle tanımlanan râvinin rivâyet ettiği hadis, başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak ve ona göre değerlendirmek üzere (i'tibâr) için alınır. (bkz. Aydınlı, a.g.e. s. 212-213).

²⁶⁶ Bkz. Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mizânü'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, Beyrut 1963, I, 640.

²⁶⁷ Nitekim bu hadis hakkında İbn-i Mâce'nin *Sünen*'ini tahkik eden el-Elbâni'de “hasen” tabirini kullanmıştır (bkz. İbn Mâce, Cenâiz, 56).

²⁶⁸ el-Hâşimî, a.g.e, s. 336.

وَقَالَ مَحْمُودٌ: وَهَذَا خَيْمَةُ الْبَصْرِيِّ الَّذِي رَوَى عَنْهُ جَابِرُ الْجَعْفِيُّ، وَأَلَيْسَ هُوَ خَيْمَةَ بَنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَخَيْمَةَ هَذَا شَيْخِ بَصْرِيِّ يُكْنَى أَبَا نَصْرِ قَدْ رَوَى عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَحَادِيثَ وَقَدْ رَوَى جَابِرُ الْجَعْفِيُّ عَنْ خَيْمَةَ هَذَا أَيْضًا أَحَادِيثَ. قَالَ أَبُو عَيْسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِذَلِكَ

“(Hocam) Mahmûd (b. Gaylân bu hadis hakkında şöyle) demiştir: (Senedde ismi geçen) Hayseme, Câbir el Cu‘fi’nin kendisinden hadis rivâyet ettiği Basralı Hayseme’dir. (Yoksa) Abdurrahman’ın oğlu Hayseme değildir. Bu Hayseme Basralı bir hadisçidir, “Ebû Nasr” künyesiyle anılır. Enes b. Mâlik’den hadisler rivâyet etmiştir. Câbir el Cu‘fi Hayseme’den hadis rivâyet etmiştir”.

Tirmizî sözlerine devamla şöyle demiştir: “Bu, hasen bir hadistir; senedi çok kuvvetli değildir”.²⁶⁹ Dolayısıyla hadisin hasen olduğunu müellifin bizzat kendisi tespit etmektedir.²⁷⁰ Tirmizî’nin senedle ilgili bu tereddütlü yaklaşımını, hakkında bazı açıklamalar naklettiği Hayseme isimli ravi ile ilişkilendirmek mümkündür. Zira Ebû Nasr Hayseme el-Basrî, İbn Hibbân tarafından “sika” addedilmiş olmakla birlikte sözgelimi Yahya b. Maîn tarafından “leyse bi şey” lafzıyla tanımlanmış bir ravidir.²⁷¹

4- "لا إيمان لمن لا أمانة له ولا دين لمن لا عهد له"

Muhtâr’da 1338 sıra numarası ile verilen hadis, “Emaneti olmayanın imanı yoktur; sözünde durmayanın dini yoktur” şeklinde tercüme edilmiş ve kaynak olarak "رواه ابن حبان" tarzında bir bilgi nakledilmiştir.²⁷²

Söz konusu bu rivayet kaynak olarak gösterilen İbn Hibbân’ın *Sahih*’inde aynı metin ile yer almaktadır.²⁷³ Bu rivayet şu şekildedir:

أخبرنا أبو يعلى حدثنا الحسن بن الصباح البزار حدثنا مؤمل بن إسماعيل عن حماد بن سلمة عن ثابت عن أنس بن مالك قال: خطبنا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال في الخطبة: (لا إيمان لمن لا أمانة له ولا دين لمن لا عهد له)

İbn Hibbân’ın senedinde geçen Müemmil b. İsmâil hakkında “hadislerinde çok hata olduğu” yönünde tenkidler vardır.²⁷⁴ Dolayısıyla bu hadisin hasen olduğu söylenebilir.²⁷⁵

²⁶⁹ Tirmizî, *Fezâili'l-Kurân*, 20.

²⁷⁰ Nitekim bu hadis hakkında el-Elbâni de “hasen” tabirini kullanmıştır. Tirmizî, *Sünen*, V, 179.

²⁷¹ Hayseme el-Barî hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 154.

²⁷² el-Hâşimî, a.g.e, s. 362.

²⁷³ İbn Hibbân, *Sahih*, I, 423.

²⁷⁴ Bkz. Zehebî, a.g.e., IV, 228.

Ayrıca bu rivayetin *Kütüb-i Sitte*'yi oluşturan eserlerde bulunmadığını da ifade etmemiz gerekir.

5- "لا تصحب إلا مؤمنا ولا يأكل طعامك إلا تقي"

"[4192] رواه أبو داود" kaynağı gösterilen hadis, "Ancak müminle arkadaşlık et, yemeğini de ancak takva sahibi yesin" şeklinde tercüme edilmiştir.²⁷⁶

Söz konusu hadis, kaynak olarak gösterilen *Ebû Dâvûd*'da yer almaktadır²⁷⁷. Bu rivayet şöyle bir sened ve metne sahiptir:

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ حَيَّوَةَ بْنِ شَرِيحٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ غَيْلَانَ عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَوْ عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُصَاحِبْ إِلَّا مُؤْمِنًا وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيًّا

Görüleceği üzere her iki rivayet arasında, mana ile nakilden doğan küçük lafız farklılıkları bulunmaktadır. Zira *Muhtâr*'da "تصحب" ibaresi ile verilen hadisin *Ebû Dâvûd*'da "تُصَاحِبُ" lafzıyla nakledildiği görülür. Diğer taraftan Ebû Dâvûd'un senedinde yer alan Sâlim b. Gaylân münekkidler eleştirilerine hedef olmuştur. Nitekim bu râvi hakkında Dârekutni "metrûktur" ibaresini kullanırken Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâi "beis yoktur"²⁷⁸ demişlerdir.²⁷⁹ Bundan dolayı hadisin hasen olduğu söylenebilir.²⁸⁰

C. ZAYIF HADİSLER

Zayıf rivayet problemi cemaat içinde rağbet edilen Muhtârü'l-Ehâdis isimli kitap için de geçerlidir. Bu kitapta tespit ettiğimiz bazı zayıf hadisler ise şunlardır:

1- "أَفْضَلُ الدُّعَاءِ أَنْ تَسْأَلَ رَبَّكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَإِنَّكَ إِذَا أُعْطِيْتَهُمَا فِي الدُّنْيَا ثُمَّ

أُعْطِيْتَهُمَا فِي الْآخِرَةِ فَقَدْ أَفْلَحْتَ"

²⁷⁵ Nitekim bu hadis hakkında Şu'ayb el-Arna'ût; "Şevâhitte hadisin isnadı hasendir." demiştir. Bkz. İbn Hibbân, I, 423.

²⁷⁶ el-Hâşimî, a.g.e, s. 366.

²⁷⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 19. Bu hadis için ayrıca bkz. Ebû Ya'la, *Müsned*, II, 484; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 437; Tirmizî, *Zühd*, 45; Dârimî el-Et'ime, 23, İbn Hibbân, *Sahih*, II, 314, 315, 320; Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsât*, III, 277; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 128.

²⁷⁸ "Bir râvi hakkında kullanılan 'Beis yok' ifadesi hadisinin başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak (itibâr) için dikkate alınır." Bkz. Aydın, a.g.e., s. 159.

²⁷⁹ Sâlim b. Gaylân hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, a.g.e, III, 383; Zehebî, a.g.e, II, 113.

²⁸⁰ Nitekim bu hadis için el-Elbâni'de "hasen" ifadesini zikretmiştir. Ebû Dâvûd, IV, 407.

“Duanın en faziletlisi Rabbinden dünya ve ahirette af ve afiyet istemendir. Eğer sana bu ikisi dünyada verilirse, arkasından da ahirette verilirse, kurtuldun demektir” şeklinde tercüme edilen metnin sonunda "رواه ابن ماجه (3848) عن أنس" şeklinde bir kaynak bilgisi verilmiştir.²⁸¹

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde²⁸² hadis şöyle bir sened ve metinle yer almaktadır:

"حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقي. حدثنا ابن أبي فديك. أخبرني سلمة ابن وردان عن أنس بن مالك قال: أتى النبي صلى الله عليه وسلم رجل فقال: يا رسول الله أي الدعاء أفضل؟ قال: سل ربك العفو والعافية في الدنيا والآخرة. ثم أتاه في اليوم الثالث فقال يانبي الله أي الدعاء أفضل؟ قال: سل ربك العفو والعافية في الدنيا والآخرة. فإذا أعطيت العفو والعافية في الدنيا والآخرة فقد أفلحت"

İbn Mâce'nin naklettiği metinden de anlaşılacağı üzere hadis, sorulan bir soru üzerine vârid olmuştur. Ancak *Muhtâr*'da, muhtemelen ihtisâr amacıyla buna delâlet eden ilk kısım metne dâhil edilmemiştir. Fakat bu hadisle alakalı daha önemli husus, onun zayıf oluşudur. Nitekim senedde yer alan Seleme b. Verdân (106/724) hakkında münekkidlerin ciddi eleştirileri vardır. Bu tenkidlerin bir kısmı da özellikle Enes b. Mâlik'den naklettiği hadisler ile ilgilidir.²⁸³ Bu bilgiler ışığında hadisin “zayıf” olduğu söylenebilir.²⁸⁴

2- "الإسلام نظيف فتتظفوا فإنه لا يدخل الجنة إلا نظيف"

Muhtâr'da bu metinle verilip “İslâm temizdir, siz de temizlenin, çünkü cennete ancak temiz olan girecek” şeklinde tercüme edilen hadisin sonunda "رواه الديلمي" bilgisi verilmiş; dipnot ise "ذكره الهيثمي في مجمع الزوائد" ifadesiyle kaynağına işaret edilmiştir.²⁸⁵

Hadisin her iki kaynakta yani Deylemî'nin (558/1163) *Firdevs*'i²⁸⁶ ile Heysemî'nin (807/1405) *Mecme'u'z-Zevâid*'inde²⁸⁷ gerçekten yer aldığı görülür.

²⁸¹ Seyyid el-Hâşimî, *Muhtâru'l-Ehâdisi*, s. 60.

²⁸² İbn-i Mâce, *Dua*, 5.

²⁸³ Seleme b. Verdân; İbn Şâhîn ve Ahmed b. Sâlih tarafından “sika” bulunmuş olmakla birlikte Ahmed b. Hanbel'e göre “münkeru'l-hadis” ve “zaifü'l-hadistir”. Yahya b. Maîn'e göre ise “hadis ilminde bir değeri yoktur.” İbn Ebî Hâtim de onu “kuvvetli değildir” lâfzıyla tanıttıktan sonra “hadislerini araştırdım ve hepsinin münker olduğunu gördüm. Enes'den naklettiği hadisler de, bir tanesi hariç, sika râvilerin hadislerine uymamaktadır” der. Bu ravi Nesaî, Ebû Dâvûd, İclî ve Dârekutnî gibi münekkidlere göre de “zayıftır”, “sika değildir”. İbn Sa'd'a göre ise “hadisleri delil olmaz.” Hâkim'e göre “Enes'den naklettiği hadislerin büyük çoğunluğu münkerdir.” Bu râvi hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, II, 193; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 140-141.

²⁸⁴ Nitekim hadis, muhakkik el-Elbânî'ye göre de zayıftır (bkz. İbn Mâce, *Dua*, 5).

²⁸⁵ el-Hâşimî, a.g.e, 64.

²⁸⁶ Deylemî, *el-Firdevs bi Me'sûru'l-Hitâb*, I, 116.

²⁸⁷ Heysemî, a.g.e., V, 231.

Bununla birlikte söz konusu eser hadisin ilk ve asıl kaynağı değildir. Zira zevâidler; mukayeseli çalışma mahsûlü eserlerdir ve bir hadis kitabının, diğer bir hadis kitabı veya kitapları ile karşılaştırılıp birincinin ikinciden farklı olarak ihtiva ettiği hadislerin bir araya getirilmesini amaçlar. Heysemî'nin *Mecmeu'z-Zevâid*'inde de öncelikle ayrı ayrı Bezzâr, Ebu Ya'la ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'leri ile Taberânî'nin üç *Mu'cem*'inin *Kütüb-i Sitte*'ye zevâidi tespit edilmiş, sonra da bunların senedleri hazfedilerek bu altı kitabın zevaidi bir araya getirilmiştir.²⁸⁸ Nitekim Heysemî, Hz. Âişe'den gelen bu metni naklettikten sonra

"رواه الطبراني في الأوسط وفيه نعيم بن مورع وهو ضعيف"

"Bu hadisi Taberânî el-Evsat'ında nakletmiştir. Senedinde Nuaym b. Muvarra' vardır ki bu, zayıf bir râvidir" demektedir.

Heysemî'nin işaret ettiği en eski kaynak olan Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Evsât*'ında bu hadis şöyle nakledilmektedir:²⁸⁹

"حدثنا عيسى بن محمد السمسار قال حدثنا احمد بن سهيل الوراق الواسطي قال حدثنا نعيم بن مورع العنبري عن هشام بن عروة عن ابيه عن عائشة قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الإسلام نظيف فتنظفوا فانه لا يدخل الجنة إلا نظيف".

Taberânî'nin senedinde yer alan Nuaym b. Muvarra', Heysemî'nin de işaret ettiği üzere zayıf bir râvidir.²⁹⁰ Dolayısıyla hadisin de zayıf olduğu söylenebilir.

3- "ما من مؤمن إلا وله بابان باب يصعد منه عمله وباب ينزل منه رزقه فإذا مات بكيا عليه"

"denilerek hem kaynağına hem de sahabî ravisine işaretle nakledilen hadis "Her mü'minin iki kapısı vardır, bir kapıdan ameli göğe yükselir, bir kapıdan da rızkı yere iner. Öldüğü zaman ikisi de ona ağlarlar" şeklinde tercüme edilmiştir.²⁹¹

²⁸⁸ Zevâidler ve Heysemî'nin *Mecme'u'z-Zevâid* isimli eseri hakkında geniş bilgi için bkz. İ. Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İFAV Yay., İstanbul 1989, s. 118-119.

²⁸⁹ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsât*, V, 139.

²⁹⁰ Nitekim bu râvi hakkında Nesâî "Sika değildir" derken İbn Adıyy "Hadis çalar" ifadesini kullanır. "Hadis çalmak" ifadesi; bir hadisin, mesela farklı hadis sanılması gibi bir amaçla, bilinen râvisi yerine, aynı tabakadan başka bir râviye izafe edilerek nakledilmesidir. Bu terim, muteber tahammül yollarından biriyle alınmadığı için rivâyet hakkına sahip olunmayan bir hadisi nakletmek manasında da kullanılır. Bu terimle ilgili geniş bilgi için bkz. Aydınlı, a.g.e., s. 276. Ayrıca bkz. Zehebî, a.g.e., IV, 271.

²⁹¹ el-Hâşimî, a.g.e, s. 304.

Bu hadis, kaynak olarak gösterilen *Sünen-i Tirmizî*'de metnin peşinden gelen "فما بكت عليهم السماء والأرض وما كانوا منظرين" ²⁹² Dolayısıyla *Muhtâr*'da, muhtemelen ihtisâr amacıyla âyete yer verilmemiştir. Ancak Tirmizî'nin, hadisin sonunda verdiği sıhhat ile ilgili bilgiler çok daha önemlidir. Nitekim Tirmizî hadis hakkında şöyle demektedir:

"هذا حديث غريب، لا نعرفه مرفوعاً إلا من هذا الوجه، وموسى بن عبيدة ويزيد بن أبان الرقائشي يضعفان في الحديث"

"Bu, garib bir hadistir. Onu merfû olarak sadece bu vecihten bilmekteyiz. (Senedde yer alan) Musa b. Ubeyde ve Yezid b. Ebân er-Rakkâşî, Hadis ilminde zayıf bulunmuşlardır". ²⁹⁴

Tirmizî'nin isimlerine işaret ettiği Mûsa b. Ubeyde (153/770) ²⁹⁵ ve Yezid b. Ebân el-Rakkâşî ²⁹⁶ gerçekten de pek çok münekkid tarafından cerhedilmiş isimlerdir. Dolayısıyla hadisin zayıf olduğu rahatlıkla söylenebilir. ²⁹⁷

4- "سد يأكل سنات كما تأكل النار ا طب. والصدقة تطفي الخطنة كما يطفى الماء النار.

والصلاة نور المؤمن. والصيام جنة من النار."

"Kıskançlık iyilikleri yer bitirir, tıpkı ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi. Sadaka hatayı söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürdüğü gibi. Namaz müminin nurudur, oruç ateşe karşı kalkandır" şeklinde tercüme edilen hadis için işaret edilen kaynak "رواه ابن ماجه" (4210) tarzındadır. ²⁹⁸

²⁹² ed-Duhân, 44/29.

²⁹³ Tirmizî, Tefsîrû'l-Kur'ân, 44.

²⁹⁴ Tirmizî, Tefsîrû'l-Kur'ân, 44.

²⁹⁵ Musa b. Ubeyde hakkında Ahmed b. Hanbel "bana göre ondan nakilde bulunmak helâl değildir" demektedir. Yahya b. Maîn'e göre ise "yalancı olmasa da münker hadisleri olan bir râvidir" ve "hadisleri delil olmaz". Ebu Hâtîm'in "münkeru'l-hadis" lafzıyla tanıttığı bu râviyi Ebû Zûr'a "hadisleri güçlü değildir" diyerek tenkid etmektedir. Musa b. Ubeyde hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mizân*, IV, 213; İbn Hacer, *Tehzib*, X, 319-320.

²⁹⁶ Yezîb b. Ebân hakkında Yahya b. Maîn ve Dârekutnî "zayıftır" derken Nesaî ve Hâkim "Metrûku'l-hadis" tabirini kullanmışlardır. Şube b. el-Haccâc'ın bu râvi hakkındaki tenkidi daha şiddetlidir. Zira Şube "Yol kesmem ya da zina yapmam, Yezid'den nakilde bulunmamdan daha hayırlıdır" demektedir. Yezid b. Ebân hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, a.g.e., IV, 418; İbn Hacer, a.g.e., XI, 270-271.

²⁹⁷ Nitekim *Sünen-i Tirmizî* muhakkiki el-Elbânî de hadisin "zayıf" olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Tirmizî, Tefsîrû'l-Kur'ân, 44.

²⁹⁸ el-Hâşimî, a.g.e, s. 154.

Hadis, kaynak olarak gösterilen *İbn Mâce*'de aynı lafızlarla yer almaktadır. Sadece *Muhtâr*'da müzekker sigayla zikredilen "تطفيء" ibaresi *İbn Mâce*'de "تطفيء" yani müennes sigayla nakledilmiştir.²⁹⁹ Diğer taraftan İbn Mâce senedinde ismi geçen İsa b. Ebî İsa'nın (151/768) pek çok münekkidin ciddi eleştirilerine maruz kaldığı görülür³⁰⁰ ve dolayısıyla hadis zayıftır.³⁰¹

5- "من عفا عند القدرة عفا الله عنه يوم العسرة"

"Kim gücü yeterken affederse, Allah da onu zor günde affeder" şeklinde tercüme edilen metnin sonunda "رواه الطبراني" ibaresi yazılmış, dipnotta ise

"ذكره الهيثمي في مجمع الزوائد"

tarzında bir bilgi verilmiştir.³⁰²

Hadisin aynı lafızlarla yer aldığı *Mecme'u'z-Zevâid* isimli eserde, rivayetin sonunda şöyle bir bilgi bulunmaktadır:

"رواه الطبراني وفيه العلاء بن كثير وهو ضعيف"

"Bu hadisi Taberânî rivâyet etmiştir. (Senedinde) el-'Ala b. Kesîr vardır ki bu (ravi) zayıftır".³⁰³

Hem *Muhtâr*'da verilen bilgilerden hem de Heysemî'nin ifadesinden hadisin asıl kaynağının Taberânî olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim hadis, Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Kebir* isimli eserinde Heysemî'nin zikrettiği metinle yer alır.³⁰⁴ Aynı şekilde Heysemî'nin verdiği bilgiler doğrultusunda araştırdığımız el-'Alâ b. Kesîr'in de birçok münekkid

²⁹⁹ İbn Mâce, Züh'd, 22.

³⁰⁰ Ahmed b. Hanbel ve diğer bazı münekkidler İsa b. Ebî İsa'nın "zayıf" olduğuna işaret ederken, Fellâs ve Nesâî onun "metruk" olduğunu söyler. Ebû Dâvûd, Nesâî ve Dârekutnî de İsa hakkında "metrûku'l-hadis" tabirini kullanır. İsa b. Ebî İsa hakkında geniş bir bilgi için bkz. Zehebî, a.g.e., III, 320; İbn Hacer, a.g.e., VIII, 201. "Metruk" ithamına maruz kalmış bir râvinin rivâyet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. Bu tabir hakkında geniş bilgi için bkz. Aydınlı, a.g.e., s. 181.

³⁰¹ Nitekim el-Elbâni de hadisin "zayıf" olduğuna işaret etmiştir. Bkz. İbn-i Mâce, II/1408.

³⁰² el-Hâşimî, a.g.e, s. 332.

³⁰³ Heysemî, a.g.e., VIII, 347.

³⁰⁴ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebir*, VIII, 128.

tarafından tenkid edilmiş bir ravi olduğu görülür.³⁰⁵ Dolayısıyla hadisin zayıf olduğu söylenebilir.

D. MEVZU RİVAYETLER

Mevzû rivayet nakli ile ilgili bu problem Muhtârü'l-Ehâdîs isimli kitap için de söz konusudur. Bu kitapta tespit ettiğimiz uydurma örneklerinden bazıları da şunlardır:

1- "من غير أخاه بذنب لم يمت حتى يعمله"

"Kim din kardeşini bir günahla kınarsa onu yapmadan ölmez" şeklinde tercüme edilen metnin sonunda kaynak olarak "رواه الترمذي، 2429" ibaresine yer verilmiştir.³⁰⁶

Hadis, kaynak olarak gösterilen *Sünen-i Tirmizî*'de zikredilen metinle yer almaktadır. Tirmizî "Ahmed b. Men'î ← Muhammed b. el-Hasan b. Ebî Yezîd el-Hemdânî ← Sevr b. Yezîd ← Hâlid b. Me'dân ← Muaz b. Cebel ← Hz. Peygamber" senediyle naklettiği metnin hemen peşinden şöyle bir açıklama yapar:

"هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِمُتَّصِلٍ، وَخَالِدُ بْنُ مَعْدَانَ لَمْ يُدْرِكْ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ، وَرُوِيَ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ أَنَّهُ أَدْرَكَ سَبْعِينَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَاتَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ فِي خِلَافَةِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، وَخَالِدُ بْنُ مَعْدَانَ رَوَى عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذٍ عَنْ مُعَاذٍ غَيْرَ حَدِيثٍ".

"Bu, garîb bir hadistir ve senedi de muttasıl değildir. Zira (isnadda ismi geçen) Hâlid b. Me'dân, (hadisin sahabî râvisi) Muaz b. Cebel'i görmemiştir. Nakledildiğine göre Hâlid b. Me'dân, Hz. Peygamber'in ahabından yetmiş kadarına ulaşmıştır. Ancak Muaz b. Cebel, Hz. Ömer'in hilafeti döneminde vefat etmiştir. Hâlid, Muaz'dan, Muaz'ın öğrencileri vasıtasıyla pek çok hadis nakletmiştir.³⁰⁷

Hâlid b. Me'dân'ın (103/721), sika bir râvi olmakla birlikte, Muaz'dan yaptığı nakillerin mürsel olduğuna ve bu sahabiyle aralarında iki râvi bile bulunabileceğine biyografi yazarları tarafından da dikkat çekilmektedir.³⁰⁸

Bununla birlikte senedde ismi geçen Muhammed b. el-Hasan b. Ebî Yezîd hakkındaki bilgiler hadisin sıhhati açısından daha önemlidir. Zira Ahmed b. Hanbel, Ebû

³⁰⁵ 'Alâ b. Kesir hakkında, İbn-i Medînî "Zayıf.", Buhârî "Münkeru'l-hadis", Ebû Hâtim ve Nesâî "Daifu'l-hadis", ve Ebû Hâtim "Münkeru'l-hadis" ibarelerini kullanmışlardır. 'Alâ b. Kesir hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Zehebî, a.g.e., III, 104; İbn Hacer, a.g.e., VIII, 170.

³⁰⁶ Hâşimî, *Muhtârü'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye*, s. 320.

³⁰⁷ Bkz. Tirmizî, *Sıfatu'l-Kıyâme*, 53.

³⁰⁸ Mesela bkz. İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Tehzibu't-Tehzib*, Beyrut 1968, III, 102.

Dâvûd ve İbn Hibbân gibi bazı hadisçilerin “zayıftır”; Nesaî gibi bazı ilim adamlarının “metrûktur” yönündeki tenkidleri yanında Yahya b. Maîn ve yine Ebû Dâvûd tarafından “kezzâb” ve “yalan söyler” gibi lafızlarla tanıtılmıştır.³⁰⁹ Zehebî de bu râviyi “هالك” şeklinde tanıtır³¹⁰ ki bu tabir, rivâyet ettiği hadisler hiçbir surette alınamayacak râviler hakkında kullanılmaktadır.³¹¹ Dolayısıyla, Muhammed b. el-Hasan b. Ebî Yezîd isimli bu râvi sebebiyle hadisin mevzû olduğu söylenebilir.³¹²

2- "إن أهل الجنة ليحتاجون إلى العلماء في الجنة وذلك أنهم يزورون الله تعالى في كل جمعة فيقول لهم
تمنوا على ما شئتم فيلتفتون إلى العلماء فيقولون ماذا نتمنى فيقولون تمنوا عليه كذا وكذا قال فهم يحتاجون إليهم
في الجنة كما يحتاجون إليهم في الدنيا"

“Şüphesiz cennet halkı cennette âlimlere ihtiyaç duyarlar, şöyle ki onlar her Cuma Allah’ı ziyaret ederler. Allah da onlara: Benden ne isterseniz isteyin, der. Onlar da âlimlere döner: Ne isteyelim, derler? Onlar da: Şunu şunu isteyin, derler. O nedenle dünyada olduğu gibi cennette de onlara muhtaçtırlar” şeklinde tercüme edilen hadis için

تاريخه (51/50) عن جابر "رواه ابن عساکر في

tarzında kaynak gösterilmiştir.³¹³

Söz konusu hadis kaynak olarak gösterilen eserde aynı metin ile yer almaktadır. Bununla birlikte sözgelimi Zehebî (748/1347), Mücaşi‘ b. Amr’ın biyografisinde münekkidlerin bu ravi ile alakalı görüşlerini aktardıktan sonra naklettiği hadislere örnek sadedinde zikri geçen bu rivayete de yer verir. Zehebî’nin naklettiğine göre Mücâşi‘ hakkında Yahya b. Maîn (233/847) “قد رأيتُه أحد الكذابين” “onu yalancılardan biri olarak gördüm”; Ukaylî (322/933) “hadisi münkerdir” ve Buharî (256/870) de “münker ve meçhul” demektedir. Bu noktada Buharî’nin “münker” tabirini “kendisinden hadis almanın helâl olmadığı” raviler hakkında kullandığını da hatırlamak gerekir.³¹⁴

³⁰⁹ Mesela bkz. Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 514; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IX, 106.

³¹⁰ Bkz. Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, Beyrut 1963, II, 667.

³¹¹ Bkz. Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2015, s. 109.

³¹² Nitekim *Sünen-i Tirmizî*'yi tahkik eden el-Elbânî de hadisin “mevzu” olduğuna işaret etmektedir. Bkz. *Tirmizî*, Sıfatu'l-Kıyâme, 53.

³¹³ el-Hâşimî, a.g.e, s.88, 319 numaralı hadis.

³¹⁴ Bkz. Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 215.

Zehebî daha sonra Mücâşî'nin naklettiği rivayetlere örnekler verir. Bu bağlamda naklettiği rivayetlerden biri de söz konusu bu hadistir. Hadisin peşinden Zehebî şu açıklamayı yapar: “Bu, mevzudur. Mücâşî‘ Kitâbu’l-Ehvâl ve’l-Kıyâme isimli eserin ravisidir. İki cüzden oluşan bu kitapta yer alan her bir haber mevzudur. (Mücâşî‘ bu kitabı) “Meysere b. Abdirabbih ← Abdülkerim el-Cezerî ← Said b. Cübeyr ← İbn Abbas’ senediyle nakletmiştir”.³¹⁵

Diğer taraftan bu rivayetin, mevzu hadisleri toplama amacıyla kaleme alınmış el-Fettenî'nin (986/1578) *Tezkiratü'l-Mevzû'ât* ve Ali el-Kârî'nin (1014/1605) *el-Masnû' fî Ma'rifeti Hadîsi'l-Mevzû'* isimli çalışmalarında da zikredildiği görülür.³¹⁶ Bütün bu bilgilerden hareketle rivayetin uydurma olduğu rahatlıkla söylenebilir.

3- "إن من السنة أن يخرج الرجل مع ضيفه إلى باب الدار"

“Bir adamın misafiriyle birlikte evinden kapıya kadar çıkması sünnettendir” tercümesiyle verilen hadis için "[3358] رواه ابن ماجه" şeklinde bir kaynak gösterilmiştir.³¹⁷

Hadis, kaynak olarak gösterilen *Sünen-i İbn Mâce*'de aynı metin ve “Ali b. Meymûn er-Rakkî ← Osman b. Abdirrahman ← Ali b. Urve ← Abdülmelik ← Atâ ← Ebû Hureyre ← Hz. Peygamber” senediyle yer almaktadır.³¹⁸

Senedde ismi geçen Ali b. Urve hakkında Ebû Hâtim'in “metrûku'l-hadis”; Buhârî'nin “meçhûl”; İbn Main ile İbn Adiy'in “değeri yok” tabirleri yanında İbn Hibbân ve Salih Cezere gibi münekkidlerin “hadis uydurur” dediği görülür. Nitekim Zehebî, Ali b. Urve'nin, münekkidler tarafından “mevzu” addedilen rivayetlerine örnekler verir.³¹⁹ Dolayısıyla, bu râvi sebebiyle hadisin mevzu olduğu söylenebilir. Nitekim *Sünen-i İbn Mâce*'yi tahkik eden el-Elbânî de hadisin “mevzu” olduğunu söylemektedir.³²⁰

4- "من ولد له ثلاثة أولاد فلم يسم أحدهم محمدا فقد جهل."

³¹⁵ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, III, 436.

³¹⁶ Bkz. Fettenî, Muhammed b. Tâhir b. Ali, *Tezkikatü'l-Mevzû'ât*, Beyrut 1399, s. 18; Ali el-Kârî, Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî, *el-Masnû' fî Ma'rifeti Hadîsi'l-Mevzû'*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, Beyrut 1978, s. 64.

³¹⁷ el-Hâşimî, a.g.e, s.76, 275 numaralı hadis.

³¹⁸ İbn Mâce, Et'ime, 55; .bab, “Misafir edinme”, 3358 numaralı hadis.

³¹⁹ Bkz. Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, III, 145. Bu ravi hakkında ayrıca bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 319.

³²⁰ Bkz. İbn Mâce, *Sünen*, II, 1114.

“Kimin üç çocuğu doğar da birisine Muhammed adını vermezse, cahillik etmiştir” şeklinde tercüme edilen hadis için müellif tarafından "رواه الطبراني عن ابن عباس" tarzında bir kaynak bilgisi verilmiştir. Mütercim ise buraya bir dipnot düşerek

"ذكره الهيثمي في مجمع الزوائد (49/8)"

bilgisini verir.³²¹

Hadis, müellifin de işaret ettiği üzere Taberânî tarafından *el-Mu‘cemu’l-Kebir*’de ve aynı metin ile nakledilmiştir.³²² Taberânî’nin bu hadis için zikrettiği sened şu şekildedir:

"حدثنا الحسن بن علي المعمرى قال ثنا علي بن ميمون الرقي ثنا عثمان بن عبد الرحمن عن عمر بن موسى عن عمر بن موسى عن القاسم عن واثلة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم"

Görülebileceği üzere hadisin sahabî ravisi, İbn Abbâs değil Vâsile’dir. Görebildiğimiz kadarıyla bu metnin İbn Abbas rivayetinin Taberânî tarafından nakledildiğini söyleyen tek kaynak Ali el-Muttakî’nin (975/1567) derleme türü³²³ eseri olan *Kenzü’l-‘Ummâl* isimli kitabıdır. Nitekim müellifin metnin sonunda, kaynağa işaretle "طب - عن ابن عباس" notunu düştüğü görülür.³²⁴ Zehebî, el-Leys b. Ebî Süleym isimli raviyi tanıtırken naklettiği hadisler örnek verme sadedinde bu rivayete de yer verir. Bu rivayette hadisin sahabî ravisi yine İbn Abbâs’dır. Fakat Zehebî burada kaynak kitap değil sened zikretmektedir.³²⁵ Mütercimin işaret ettiği *Mecme‘u’z-Zevâid*’de de hadisin sahabî ravisinin Vâsile olduğu söylenmektedir.³²⁶ Bu durum, el-Hâşimî’nin *Muhtâr*’da hadisin kaynağı hakkında verdiği bilgiyi *el-Mu‘cemu’l-Kebir*’i gerçekten görerek mi yoksa Ali el-Muttakî’nin verdiği adrese güvenerek mi zikrettiği konusunda şüphe oluşturmaktadır.

Diğer taraftan Taberânî’nin senedinde yer alan Ömer b. Musa b. Vecîh; Buharî’nin “münkeru’l-hadîs”, Nesaî’nin “metruku’l-hadîs” ve Ebû Hâtim’in “zâhibu’l-hadîs”³²⁷ ve

³²¹ el-Hâşimî, a.g.e., s.342 (1257 numaralı hadis).

³²² Taberânî, *Mu‘cemu’l-Kebir*, XXII, 94.

³²³ Derleme (Cem) türü eserler, ayrı müellifler tarafından farklı amaçlar doğrultusunda hazırlanan eserlerde yer alan hadislerin bir araya toplandığı çalışmalardır. Bu çalışmalar Buharî ile Müslim’in *Sahîh*’lerini bir araya getirmekle başlamış fakat zaman içinde, bütün hadis külliyatındaki hadisleri toplamaya kadar uzanmıştır (bkz. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 112).

³²⁴ Bkz. Ali b. Hüsâmidin el-Muttakî el-Hindî, *Kenzü’l-‘Ummâl fi Süneni’l-Akvâl ve’l-Ef‘âl*, thk. Bekri Hayyânî – Safvet es-Sakâ, Beyrut 1981, XVI, 419.

³²⁵ Bkz. *Mîzânu’l-İtidâl*, III, 422.

³²⁶ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, VIII, 96.

³²⁷ Böyle bir râvinin rivâyet ettiği hadis hiçbir suretle alınmaz. “Zâhibu’l-Hadis” hakkında daha geniş bilgi için bkz. Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2015, s.335.

özellikle de “yezau’l-hadîs” dediği görülür.³²⁸ Daha önce de ifade ettiğimiz üzere bunlar, ilgili ravinin rivayet ettiği hadislerin hiçbir surette alınamayacağına ve daha önemlisi hadis uydurduğuna delâlet eden lafızlardır.

Rivayetle alakalı diğer önemli bir nokta da Ömer b. Musa ile alakalı bu bilgilerin, mütercimim dipnotta işaret ettiği *Mecme‘u’z-Zevâid*’de zikrediliyor oluşudur. Nitekim Heysemî rivayetin peşinden

"رواه الطبراني وفيه عمر بن موسى بن وجيه وهو كذاب

“Bu hadisi Taberânî rivayet etmiştir. Senesinde Ömer b. Musa b. Vecîh vardır ki, bu ravi yalancıdır” şeklinde bir bilgi notu paylaşır.³²⁹ Dolayısıyla mütercimim, hadisin sıhhati ile alakalı bu çok önemli bilgiyi göz ardı ettiği düşünülebilir.

II. NAKİL KEYFİYETİ AÇISINDAN

A. KAYNAK GÖSTERME İLE İLGİLİ PROBLEMLER

1- اِبْتِغُوا الرِّفْعَةَ عِنْدَ اللَّهِ تَحْلُمُ عَمَّنْ جَهْلَ عَلَيْكَ وَتُعْطِي مَنْ حَرَمَكَ

Muhtâru’l-Ehâdis’de yedinci sırada nakledilen “Değeri Allah katında arayınız: (Bunun için) seni tanımazdan gelene ağır başlılıkla davranır, senden esirgeyene ise verirsin” şeklinde tercüme edebileceğimiz rivayet için “رواه ابن عدي عن ابن عمر” (İbn Adıyy İbn Ömer’den nakletmiştir) şeklinde bir kaynak bilgisi verilmiştir.³³⁰

Rivayetin, kaynak olarak gösterilen İbn Adıyy’in (365/975) *el-Kâmil*’inde

"قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِبْتِغُوا الرِّفْعَةَ عِنْدَ اللَّهِ قَبِيلَ وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ تَحْلُمُ عَمَّنْ جَهْلَ عَلَيْكَ وَتُعْطِي مَنْ حَرَمَكَ وَتَصِلُ مَنْ قَطَعَكَ"

“Allah Rasûlü: ‘Değeri Allah katında arayınız’ buyurunca ‘o nedir Yâ Rasûlallah’ diye soruldu. ‘Seni tanımazdan gelene ağır başlılıkla karşılıklı bulunur, senden esirgeyene verir ve seninli alakayı kesenle alaka kurarsın’ buyurdular” şeklinde daha uzun bir metne sahip olduğu görülür.³³¹ Bu noktada müellifin ihtisâra gidip metnin içinde geçen “قَبِيلَ وَمَا هِيَ” kısmını almadığı; ayrıca taktî yoluna başvurup rivayetin sonunda bulunan

³²⁸ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, III, 225.

³²⁹ Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, VIII, 96.

³³⁰ el-Hâşimî, a.g.e, s. 3.

³³¹ İbn Adıyy, *el-Kâmil fi Du‘afâi’r-Ricâl*, VIII, 388.

“وَتَصِلُ مَنْ قَطَعَكَ” ibaresine de yer vermediği düşünülebilir. Ancak el-Hâşimî'nin zikrettiği metin, rivayetin doğrudan *el-Kâmil*'den değil de derleme ve cem türü bazı kitaplardan aldığı da düşündürebilir. Zira bu türden bazı eserlerde rivayetin aynen *Muhtâr*'da yer aldığı şekilde nakledilmiş olduğu görülür. Nitekim rivayetin *Kenzü'l- 'Ummâl*'deki rivayeti

"ابتغوا الرفعة عند الله تحلم عن جهل عليك، وتعطي من حرمك". "عد عن ابن عمر"

şeklinde yani tamamen el-Hâşimî'nin naklettiği tarzdadır.³³²

Diğer taraftan el-Hâşimî'nin kaynak olarak gösterdiği *el-Kâmil*'in bir rivayetü'l-hadis yani hadis nakletmek amacıyla kaleme alınan bir eser olmadığına da işaret etmemiz gerekir. Bu eser Hadis ilminde “zayıf” addedilen ravilerin biyografilerine tahsis edilmiş olup tanıtımlarının sonunda da rivayetlerine örnekler verilecek tarzda kaleme alınmıştır. Nitekim bu rivayet de Vâzi' b. Nâfi el-Ukaylî el-Cezerî (وازع بن نافع العقيلي الجزري) isimli ravinin rivayetlerine örnekler bağlamında nakledilir. İbn Adiyî'in aktardığı bililere göre Vâzi' b. Nâfi, münekkidlerin önemli eleştirilerine maruz kalmış bir ravidir.³³³ Dolayısıyla “zayıf” oluşu, rivayetle alakalı bir başka problemidir.

Zayıf olmasına rağmen rivayet illa nakledilecekse sözgelimi İbn Ebi'd-Dünyâ'nın (281/894) *Mekârimu'l-Ahlâk*³³⁴ isimli eserinin verilmesi daha uygundur. Zira bu eser edeb ve âhlâk kaideleri konusunda müellifin topladığı hadisleri nakletmeyi amaçlayan bir rivayetü'l-hadis çalışmasıdır hem de *el-Kâmil*'e göre daha önce kaleme alınmıştır.

2- اتقوا الله واعدلوا بين أولادكم

“Allah'tan korkunuz ve evlatlarınız arasında adaleti gözetiniz” şeklinde terüme edilebilecek bu hadisi Seyyid el-Hâşimî, *Muhtâr*'da on sekizinci sırada nakletmekte ve sonunda “رواه النعمان” (Bu hadisi en-Numan nakletmiştir) şeklinde kaynak göstermektedir.³³⁵

Görebildiğimiz kadarıyla bu ifade, başta Buharî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*'i olmak üzere meşhur kitaplarda geçen sahih bir rivayetin son kısmıdır. Sahâbî en-Numan b.

³³² Bkz. Ali el-Muttakî, *Kenzü'l- 'Ummâl*, III, 131.

³³³ Nitekim bu ravi hakkında “sika değildir”, “hadisinin hiçbir değeri yoktur”, “münkeru'l-hadis” ve “metrûku'l-hadis” gibi değerlendirmeler yapılmıştır. Bkz. İbn Adiyî, *el-Kâmil fi Du'afâi'r-Ricâl*, VIII, 384.

³³⁴ İbn Ebi'-Dünyâ, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Bağdâdî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, thk. Mecdî es-Seyyid İbrahim, Mektebetü'l-Kur'ân, Kahire 1990, s. 23.

³³⁵ el-Hâşimî, a.g.e, s. 5.

Beşîr'in bu rivayete göre babası Beşîr, kendisine malının bir kısmını hibe etmişti. Bunun üzerine annesi Amre bnt. Ravâha "bu duruma Allah Rasûlünü de şahit kılmazsan razı olmam!" dedi. O böyle deyince Beşîr, Hz. Peygamber'e gidip O'nu bu davranışına şahit kılmak istedi. Durumu öğrenen Allah Rasûlü "Peki diğer çocukların için de bunu yaptın mı?" diye sordu. "Hayır" cevabını alınca ise şöyle buyurdu: "Allah'dan korkun ve çocuklarınız konusunda adaleti gözetin". Bunun üzerine Beşîr geri dönüp en-Numan'a yaptığı hibeyi iptal etti.³³⁶

Bu bilgidan anlaşıldığı kadarıyla el-Hâşimî, rivayetin sonuna düştüğü "رواه النعمان" notu ile çalışmasının genelinde yaptığının aksine hadise yer veren kitaba değil, hadisin sahabî ravisine işaret etmiştir. Bu durum akılda yine aynı izlenimi uyandırmakta yani rivayetin esasen başka bir kaynaktan alındığını düşündürmektedir. Nitekim görebildiğimiz kadarıyla aynı rivayetin sözgelimi *Kenzü'l-'Ummâl*'de

"اتقوا الله واعدوا بين أولادكم". خ، م - عن النعمان بن بشير

tazırında nakledildiği³³⁷ görülebilir. Bu bilgidan hareketle el-Hâşimî'nin rivayeti esasen buradan aldığı, sonunda verilen "خ،م" yani hadisin esasen Buharî ve Müslim tarafından nakledilmiş olduğu yönündeki bilgiyi ihmâl edip Ali el-Muttakî'nin işaret ettiği sahabîyi kaynak olarak gösterdiği söylenebilir.

B. KELİME VEYA İBARE DEĞİŞİKLİĞİ İLE NAKİL

1- إذا أردت أن تذكر عيوب غيرك فاذكر عيوب نفسك

"Başkasının ayıplarını zikretmek istediğinde kendi ayıplarını hatırla" şeklinde tercüme edilebilecek bu hadisi müellif altmış üçüncü sırada vermekte ve sonunda "رواه الرافعي" diyerek hadisin er-Râfiî tarafından nakledildiğine işaret etmektedir.³³⁸

Kazvinli er-Râfiî (623/1226), Şâfiî fakih olup pek çok eseri yanında *et-Tedvîn fi Ahbâri Kazvîn*'i ile meşhurdur. Bu eserinde Kazvîn'i tanıtır buraya gelen sahabî, tabî ve daha sonra yetişen ulemanın biyografilerine yer verir, ayrıca bunların rivayetlerinden örnekler aktarır.³³⁹ Sehl b. İbrahim el-Mescidî isimli ravinin rivayetlerine örnek sadedinde

³³⁶ Buharî, Hibe, 11; Müslim, Hibât, 3.

³³⁷ Bkz. Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-'Ummâl*, XVI, 445.

³³⁸ el-Hâşimî, a.g.e, s. 9.

³³⁹ er-Râfiî ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Aybakan, Bilal, "Râfiî, Abdülkerim b. Muhammed", DİA, XXXIV, 394-396.

ise baş tarafı “Hz. Peygamber → İbn Abbâs → Mücâhid → Ebû Yahya → İsrâîl ...” şeklinde olan bir senedle

"إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَذْكُرَ عُيُوبَ صَاحِبِكَ فَادْكُرْ نَفْسَكَ"

rivayetine yer verir.³⁴⁰ Görüleceği üzere el-Hâşimî'nin “عيوب غيرك” şeklinde aktardığı ibare, kaynak olarak zikrettiği er-Râfiî tarafından “عيوب صاحبك” tarzında nakledilmiştir. Yine el-Hâşimî'nin zikrettiği ikinci “عيوب” ifadesi de Râfiî riayetinde yer almamaktadır. Aynı rivayetin *Kenzü'l-'Ummâl*'de yer alan rivayeti

"إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَذْكُرَ عُيُوبَ غَيْرِكَ فَادْكُرْ عُيُوبَ نَفْسِكَ". الرافعي في تاريخ قزوين عن ابن عباس.

şeklindedir.³⁴¹ Dikkat edilirse bu metin, *Muhtâr* sahibinin verdiği rivayetle aynıdır. Metnin peşinden ise Ali el-Muttakî, rivayetin er-Râfiî tarafından nakledildiğine işaret etmektedir. Bize göre el-Hâşimî, metni aslında *Kenzü'l-'Ummâl*'den almış, fakat onun yerine, zikrettiği kaynağa işaretle yetinmiştir.

Buna ilaveten senedde yer alan Ebû Yahya el-Kattât el-Kûfi isimli ravinin Hadis ilmi açısından “zayıf” olduğu anlaşılmaktadır.³⁴² Dolayısıyla rivayetin kendisi de zayıftır ve bu onun başka bir problemidir.

Diğer taraftan aynı metnin İbn Abbas'ın kendi sözü (mevkuf) rivayetleri de bulunmaktadır ve üstelik bu nakil tarzı yaygındır.³⁴³ Bu özelliği dikkate alındığında el-Hâşimî'nin bu rivayeti “nebevî” hadislerden seçimler yapmayı planladığı *Muhtâru'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye*'sine alması kitabının amacı ve ismiyle çelişki arzedecektir.

C. HADİS ESERİ OLMAYAN KİTAPLARDAN NAKİL

1- "من زار قبر والديه أو أحدهما يوم الجمعة فقرأ يس غفر له".

³⁴⁰ Râfiî, Ebu'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed el-Kazvîni, *et-Tedvîn, fî Ahbâri Kazvîn*, thk. Azizullah el-Utârîdî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1408/1987, III, 39.

³⁴¹ Bkz. Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-'Ummâl*, III, 586.

³⁴² Nitekim bu ravi hakkında “münker hadisleri çoktur”, “hadisi zayıftır”, “kuvvetli değildir” gibi tenkidler yapılmıştır. Bu ravi hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, XII, 277-278.

³⁴³ Metnin mevkuf rivayeti için mesela bkz. Buharî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail, *el-Edebü'l-Müfred*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1409/1989, s. 120; Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin, *Şu'abu'l-İmân*, thk. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zeğlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1410, V, 311.

Muhtâr müellifi Ahmed el-Hâşimî'nin "رواه ابن عدي عن أبي بكر" notuyla naklettiği rivayet "Kim ebeveyninin yahut birinin kabrini her Cuma ziyaret eder ve Yâsîn sûresini okursa bağışlanır" şeklinde tercüme edilmiştir.³⁴⁴

Bu rivayetin naklinde tenkide açık birden fazla hususun mevcudiyetinden bahsedilebilir. Öncelikle kaynak olarak işaret edilen İbn Adiyy'in (365/975) *el-Kâmil fi Du'afâi'r-Ricâl* isimli kitabının hadisleri bir araya toplamak amacıyla yazılmış bir eser olmayıp bir ricâl yani ravi tanıtım çalışması tarzında kaleme alındığına dikkat çekmemiz gerekir. Bu vasfı gereği, eserde nakledilen hadisler "hadis nakletmek" için değil tanıtılan ravilerin rivayetlerine örnek sadedinde zikredilmektedir. Nitekim İbn Adiyy, bu rivayeti Amr b. Ziyâd b. Abdîrrahman isimli raviyi tanıtırken onun rivayetlerine örnek bağlamında zikreder.³⁴⁵

İkinci olarak İbn Adiyy bu rivayetin hemen peşinden şöyle bir değerlendirme yaptığı görülür.

"باطل ليس له أصل ولعمرو بن زياد غير هذا من الحديث منها سرقة يسرقها من الثقات ومنها موضوعات وكان هو يتهم بوضعها"

"Bu rivayet bâtıldır; aslı yoktur. Amr b. Ziyâd'ın başka hadisleri de vardır ki bunlardan bir kısmını sika ravilerden çalmıştır³⁴⁶ (yani gerçekte öyle olmadığı halde sika ravilerden duymuş gibi nakletmiştir), bir kısmı ise uydurmadır. Zira bu ravi hadis uydurmakla ithâm edilir".³⁴⁷

Nitekim Zehebî de Amr b. Ziyâd'ın uydurduğu tespit edilmiş rivayetlerden örnekler vermekte ve Dârekutnî'nin bu ravi hakkında "hadis uydurur" dediğini nakletmektedir.³⁴⁸ Bu bilgiler ışığında rivayetin uydurma olduğu rahatlıkla söylenebilir. Nitekim rivayet, uydurma hadisleri bir araya getiren bazı eserlere de girmiş durumdadır.³⁴⁹

Son olarak dikkat çekeceğimiz husus ise hadisin, Ali el-Müttakî'nin *Kenzü'l-Ummâl*'inde "عد - عن أبي بكر" tarzında yani aynen *el-Muhtâr* sahibinin atıfta bulunduğu bilgi notuyla yer almasıdır. Daha önce de işaret ettiğimiz üzere bu durum, meslekten bir

³⁴⁴ el-Hâşimî, a.g.e, s. 330.

³⁴⁵ Bkz. el-Kâmil, V, 152.

³⁴⁶ "Serikatü'l-hadîs" tabiri hakkında bilg için bkz. Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 280.

³⁴⁷ Bkz. *el-Kâmil*, V, 152.

³⁴⁸ Bkz. *Mizân*, III, 261.

³⁴⁹ Sözelimi İbnü'l-Cevzî bu rivayeti naklettikten sonra İbn Adiyy'in yukarıda zikrettiğimiz değerlendirmelerine yer verir (bkz. *Kitâbu'l-Mevzû'ât*, III, 239).

hadisçi olmayan Ahmed el-Hâşimî'nin, bizzat işaret ettiği kaynağı görüp görmediği konusuna şüpheyile bakmamızı gerektirebilir.

2- "من زار قبر أبويه أو أحدهما في كل جمعة غفر له وكتب برا".

"Kim ebeveyninin yahut birinin kabrini her Cuma bir defa ziyaret ederse, bağışlanır ve iyilerden yazılır" şeklinde tercüme edilen hadisin sonuna müellif tarafından

"رواه الحكيم عن أبي هريرة "

kaydı düşülmüştür. Mütercim ise dipnotta yine kaynağına işaretle

"ذكره الهيثمي في مجمع الزوائد"

bilgisine yer vermiştir.³⁵⁰

Hadis, el-Hâşimî'nin işaret ettiği kaynak olan Hakîm et-Tirmizî (320/932) tarafından *Nevâdiru'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Rasûl* isimli kitapta gerçekten yer almaktadır.³⁵¹ Ancak bilindiği üzere Hakîm et-Tirmizî meslekten bir hadis âlimi değildir. Kaldı ki o, diğer hadis kitaplarından farklı bir mahiyet taşıyan söz konusu bu eserinde 291 konu başlığı tesbit etmiş ve her başlık altında birer hadisi şerhetmiştir. Dolayısıyla bu eserinde müellifin asıl maksadı hadis rivayet etmek değil tespit ettiği esasları açıklamak ve temellendirmektir.³⁵²

Bu rivayet hakkında vurgulanması gereken ikinci husus onun Ali el-Müttakî'nin *Kenzü'l-'Ummâl*'inde de "عن أبي هريرة - الحكيم" notuyla nakledilmiş olmasıdır. Ayrıca hem Ahmed el-Hâşimî'nin hem de Ali el-Müttakî'nin, üzerinde durmaya çalıştığımız son iki hadisi peşpeşe vermiş olmaları da bu noktada dikkat çekmektedir.

Hadis, görebildiğimiz kadarıyla en eski ve dolayısıyla asıl kaynak olarak Taberani'nin *el-Mu'cemu's-Sağîr*'inde şöyle bir sened ve metinle geçmektedir:

"حدثنا محمد بن أحمد أبو النعمان بن شبل البصري حدثنا أبي حدثنا عم أبي محمد بن النعمان عن يحيى بن العلاء الجلي عن عبد الكريم أبي أمية عن مجاهد عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من زار قبر أبويه أو أحدهما في كل جمعة غفر له وكتب برا".

³⁵⁰ el-Hâşimî, a.g.e, s. 330.

³⁵¹ Bkz. Hakîm Muhammed b. Ali b. el-Hasan et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Rasûl*, thk. Abdurrahman Umeyra, Beyrut 1992, I, 126.

³⁵² Eser hakkında bilgi için bkz. Abdülfetâh Abdullah Bereke, "Hakîm et-Tirmizî", DİA, XV, 196-199.

لم يروى عن أبي هريرة إلا بهذا الإسناد تفرد بن النعمان بن شبل"

Taberânî'nin verdiği bilgiye bakılırsa "hadis, Ebu Hureyre'den sadece bu senedle nakledilmiştir. İbnü'n-Numan b. Şibl de hadisin naklinde tek kalmıştır".³⁵³

Muhammed b. Muhammed b. en-Numan b. Şibl, münekkidler tarafından "zayıf" ve hatta "çok zayıf" bulunmuştur.³⁵⁴ Ayrıca senedde yer alan bir diğer ravi Abdülkerim Ebû Ümeyye de münekkitlere göre zayıftır.³⁵⁵

Hadis, bir diğer kaynak olarak yine Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Evsat*'ında ise şöyle nakledilmiştir:

"عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من زار قبر أبيه أو أحدهما في كل جمعة غفر له وكتب برا. لا يروى هذا الحديث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم إلا بهذا الإسناد. تفرد به يحيى بن العلاء محمد بن زكريا الغلابي"

Taberânî'nin, hadisi zikrettikten sonra verdiği bilgiye göre "Bu hadis Hz. Peygamber'den sadece bu senedle nakledilmiştir. Yahya b. el-Alâ ve Muhammed b. Zakeriyya el-Ğulâbî, bu hadisin rivayetinde tek kalmışlardır".³⁵⁶

Yahya b. el-Alâ hakkında çok ciddi tenkidler vardır. Nitekim İbn Adîyy'e göre bu ravinin "hadisleri arasında uydurma olanlar vardır". Ahmed b. Hanbel'in ise onun hakkında "yalancıdır, hadis uydurur" demektedir. Yahya b. el-Alâ; Nesaî ve Dârekutnî tarafından da "metrûku'l-hadis" lafzıyla tanıtılır.³⁵⁷

Hadisi kendi tabakasında tek başına nakleden diğer ravi Muhammed b. Zakeriyya el-Ğulâbî hakkında da benzer tenkidler bulunmaktadır.

Nitekim İbn Hibbân bu raviyi *Kitâbu's-Sikât*'ında zikretmiş ve hakkında "eğer sika ravilerden naklederse hadisine itibar edilebilir" demiş olmakla birlikte Dârekutnî onun "hadis uydurduğunu" söylemiştir. Zehebî de bu ravinin naklettiği bir hadise işaret etmiş ve

³⁵³ Taberânî, *Mu'cemu's-Sağîr*, II, 160.

³⁵⁴ Bazı hadisçilerin dedesine nispetle zikrettiği bu râvi Dârekutnî tarafından "çok zayıf" şeklinde tenkid edilmiştir. Bu ravi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zehebî, a.g.e., IV, 26; İbn Hacer, a.g.e., IX, 384.

³⁵⁵ Heysemî, *Mecme'u'z-Zevâid*, III, 189.

³⁵⁶ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsât*, VI, 175.

³⁵⁷ Yahya b. el-Alâ hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zehebî, a.g.e., IV, 397-398; İbn Hacer, a.g.e., XI, 229-230.

devamında “فهذا كذب من الغلابى” “bu, el-Ğulâbî'nin bir yalanıdır” değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁵⁸ Bu bilgilere dayanarak rivayetin uydurma olduğu söylenebilir.

---

³⁵⁸ Muhammed b. Zekeriyya hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mîzân*, III, 550.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

İLMİHÂL'DE HADİS KULLANIMI

I. SIHHAT AÇISINDAN

Bu bölümde sahih, hasen, zayıf ve mevzu hadislerin her birine *Muhtasar Resimli İlmihâl*'den ayrı ayrı örnekler verilerek hadisler incelenecektir.

A. SAHİH HADİSLER

1- "مَا زَالَ يُوصِيَنِي جِبْرِيلُ بِالْجَارِ، حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَثُهُ."

“Müslümanların Cemiyet İçindeki Vazifeleri” ana başlığı altında ilk sırada yer verilen “Komşu Hakkına Riayet” konusunda “Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ‘Bana Cebrâil komşu hakkı hususunda o kadar çok tavsiyede bulundu ki, neredeyse komşuyu komşunun malına vâris kılacak sandım’ buyurmuşlardır” denmektedir.³⁵⁹

Hadis Buharî tarafından “Hz. Âişe → Amre → Ebû Bekir b. Abdirrahman → Yahya b. Saîd → İmâm Mâlik → İsmail b. Üveys” şeklinde bir isnadla nakledilmiştir. Yine Buharî ve ayrıca Müslim aynı rivayeti “İbn Ömer → Muhammed → Ömer b. Muhammed → Yezîd b. Züray” isimlerinde ortak olan senedle de nakletmiştir.³⁶⁰ Bu isimlerin tamamı, Hadis ilminin meşhur ve güvenilir ravilerindedir. Dolayısıyla hadisin sahih olduğu söylenebilir.

2- "...وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ ..."

Yine “Müslümanların Cemiyet İçindeki Vazifeleri” ana başlığı altında ve ikinci sırada yer verilen “Müsafire Karşı Vazifelerimiz” konusunun hemen başında “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ‘Her kim ki Allah’a ve âhiret gününe iman ederse müsafire ikram etsin’ buyuruyorlar” bilgisi aktarılmıştır.³⁶¹

Tercümesi verilen bu hadis üç farklı konuyu içeren uzunca bir hadisin ikinci cümlesidir. Dolayısıyla *İlmihâl*'de taktî yoluna başvurulduğu söylenebilir. Zira hadisin Buharî ve Müslim tarafından nakledilen³⁶² metni

"مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ"

³⁵⁹ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 200.

³⁶⁰ Buharî, Edeb, 28; Müslim, Birr ve's-Sıla, 42.

³⁶¹ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 200.

³⁶² Buharî, Edeb, 31, 84; Müslim, İman, 47-48.

şeklindedir. Müelliflerin Ebû Hureyre rivayetleri baş taraflarında “Ebû Hureyre → Ebû Sâlih → Ebû Hasîn” veya “Ebû Hureyre → Ebû Seleme → Zührî”; Ebû Şureyh rivayetleri ise “Ebû Şurayh → Nafi b. Cübeyr → Amr” isimlerinden oluşmaktadır. İsnadları oluşturan ravilerin tamamı güvenilir isimlerdir. Sıhhatine zarar veren başka kusurları da bulunmadığı için hadisin sahih olduğu söylenebilir.

3- "...وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِشَيْءٍ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، ... وَإِنْ أَتَانِي يَمْسِيهِ أَتَيْتُهُ هَرَوَلَةً..."

İlmihâl'de “Günah Hastalığından Kurtulmanın İlacı: Tevbe ve İstiğfâr” başlığı altında “Ümitsizlik Doğru Değildir” konusunun son kısmında “Bir hadis-i kudsîde Cenâb-ı Hak: ‘Kulum bana bir karış gelirse ben ona bir kulaç varırım; kulum bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak varırım’ buyuruyor” denilmekte ve peşinden “Bu hadis, Cenâb-ı Hak’ın kendisinden af ve hidayet isteyen kuluna af ve hidayeti lütfetmekteki rahmetinin ifadesidir” yorumu yapılmaktadır.³⁶³

İşaret edilen bu hadis Buharî ve Müslim tarafından nakledilen uzunca bir hadisin iki cümlesidir. Hadisin mesela Buharî tarafından nakledilen tam metni ise şu şekildedir:

"قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي، فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَالٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَالٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِشَيْءٍ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا، وَإِنْ أَتَانِي يَمْسِيهِ أَتَيْتُهُ هَرَوَلَةً".

“Hz. Peygamber, Allah Teâla’nın şöyle buyurduğunu ifade etmiştir: ‘Kulum benim hakkımda ne düşünüyorsa ben öyleyim. Beni zikrettiği anda ben onunlayım. Eğer beni kendi içinde anarsa ben de onu kendi içimde anarım. Eğer bir topluluk içinde anarsa ben onu, daha hayırlı bir topluluk içinde anarım. Eğer bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir zira‘, o bana bir zira‘ yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. Eğer bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim’.”³⁶⁴

Buharî ve Müslim’in ortaklaşa naklettiği hadisler Hadis ilminde “müttefakun aleyh” tabiriyle isimlendirilir ve literatürün en sahih hadisleri olarak bilinir.

4- "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعَلِّمُهُمْ هَذَا الدُّعَاءَ كَمَا يُعَلِّمُهُمُ السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ..."

³⁶³ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 194-195.

³⁶⁴ Buharî, *Tevhid*, 15, 50; Müslim, *ez-Zikr ve'd-Du'â*, 20-22.

İlmihâl'de "Selevât-ı Şerîfeden Sonra Okunacak Dualar" başlığı altında

"اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ"

"Allahım! Cehennem azabından, kabir azabından, deccâlin fitnesinden, hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım" duasına işaret edilmekte ve "Abdullah b. Abbâs (r. anhumâ) 'Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu duayı Kur'ân-ı Kerîm'den bir sûreyi öğrettiği gibi öğretirdi' buyurmuşlardır" denilmektedir.³⁶⁵

İlmihâl'de verilen bu bilgileri bir hadis çerçevesinde toplu nakleden rivayet, *Kütüb-i Sitte*'yi oluşturan kitapların bazılarında yer alan ve Hadis usulü açısından "sahih" olarak değerlendirebileceğimiz bir hadistir.³⁶⁶

B. HASEN HADİSLER

1- "إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ النَّاسُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ أَعْمَالِهِمُ الصَّلَاةُ..."

İlmihâl'in "Kaza Namazları" başlığı altında "Namaz hakkında emrin bu kadar çok tekrar edilmesi, namazın fazilet ve sevabının büyüklüğünü, terk edenler için de cezasının çok ağır olacağını gösterir" denildikten sonra "Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadîs-i şeriflerinde 'Kıyamet gününde kulun en evvel sorguya çekileceği şey, namazdır' buyurmuşlardır" denmektedir.³⁶⁷

Bu metnin naklinde ihtisâra başvurulmuş; oldukça uzun bir hadisin sadece ilk cümlesi nakledilmiştir. Oldukça fazla kaynakta yer alan ve Ebû Hureyre³⁶⁸, Temîm ed-Dârî³⁶⁹ ve Enes b. Mâlik³⁷⁰ gibi üç sahabî tarafından nakledilen bu hadisin Ebû Hureyre tarafından rivayet edilen metni şu şekildedir:

³⁶⁵ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 112-111.

³⁶⁶ Mesela bkz. Müslim, *Mesâcid*, 134; Ebû Davud, *Vitir*, 32; Tirmizî, *De'avât*, 50; İbn Mâce, *Dua*, 3.

³⁶⁷ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 156.

³⁶⁸ Ebû Hureyre rivayeti için bkz. Ebû Davud, *Salât*, 149 (864 nolu rivâyet); Tirmizî, *Salât*, 304 (412 nolu rivâyet); İbn Mâce, *Salât*, 202 (1425 nolu rivâyet); Nesaî, *Salât*, 9; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 404; XIV, 123, 133, 146; Tayâlisî, Ebû Dâvud Süleyman b. Davud, *Müsned*, Dâru'l-Marife, Beyrut, trs., I, 323; IV, 213; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 425; IV, 65, 103; V, 71, 377; Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, thk. Târik b. Avzillah, Kahire 1415, 350-351. .

³⁶⁹ Temîm ed-Dârî rivayeti için bkz. Ebû Davud, *Salât*, 149 (864 nolu rivâyet); İbn Mâce, *Salât*, 202 (1426 nolu rivâyet); Dârimî, *Salât*, 91; İbn Ebî Şeybe, II, 405; XI, 41; XIV, 108; Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdilmecid, Musul 1983, II, 51.

³⁷⁰ Enes b. Mâlik rivayeti için bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, II, 240.

"إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسِبُ النَّاسَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ أَعْمَالِهِمُ الصَّلَاةُ. قَالَ يَقُولُ رَبُّنَا جَلَّ وَعَزَّ لِمَلَأْنِيكَتِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ أَنْظَرُوا فِي صَلَاةِ عَبْدِي أَتَمَّهَا أَمْ نَقَصَهَا. فَإِنْ كَانَتْ تَامَةً كُنِبَتْ لَهُ تَامَةً وَإِنْ كَانَ انْتَقَصَ مِنْهَا شَيْئًا قَالَ أَنْظَرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَإِنْ كَانَ لَهُ تَطَوُّعٌ قَالَ أَتَمُّوا لِعَبْدِي فَرِيضَتَهُ مِنْ تَطَوُّعِهِ. ثُمَّ تُؤْخَذُ الْأَعْمَالُ عَلَى ذَاكُم"

Bu tarik çokluğuna rağmen, hadisin bütün senedlerinde zabt açısından tenkid edilmiş raviler bulunmaktadır. Nitekim Ebû Hureyre tarîkinin ravilerinden Ali b. Zeyd (129/746) hakkında münekkidlerin önemli eleştirileri vardır.³⁷¹ Aynı tarikin bir diğer ravisi Hureys b. Kabîsa (67/686) da cerhedilmiştir.³⁷² Temîm ed-Dârî tarikinin tabîî ravisi Zürâre b. Evfa (73/692) hakkında Ahmed b. Hanbel "Temîm ed-Dârî ile mülâkî olduğunu zannetmiyorum" demektedir.³⁷³ Dolayısıyla bu senedin munkatı ve dolayısıyla zayıf olduğu söylenebilir. Enes b. Mâlik'in ravisi olan el-Kâsım b. Osman hakkında ise "bazen hata yapardı" şeklinde tenkidler vardır.³⁷⁴ Bu bilgilere dayanarak senedlerin birbirlerini destekleyip rivayeti hasen seviyesine çıkarttığı söylenebilir.

2- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ: "يَا عَبَّاسُ، يَا عَمَّاهُ، أَلَا أُعْطِيكَ، أَلَا أَمْنُحُكَ، أَلَا أَحْبُوكَ، أَلَا أَفْعَلُ لَكَ عَشْرَ حِصَالٍ، إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ ذَنْبَكَ أَوْلَهُ وَآخِرَهُ، وَقَدِيمَهُ وَحَدِيثَهُ، وَخَطَأَهُ وَعَمْدَهُ، وَصَغِيرَهُ وَكَبِيرَهُ، وَسِرَّهُ وَعَلَانِيَتَهُ... إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً فَافْعَلْ، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَفِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي عُمْرِكَ مَرَّةً".

İlmihâl'de "Bazı Nafile Namazlar" başlığı altında yer verilen "Tesbih Namazı" konusunda "Hazret-i Raslûlü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) muhterem amcaları Hazret-i Abbas'a (r.a.) şöyle buyurmuşlar: 'Ey amca sana on haslet haber vermekle ikrâm etmiş olayım ki onu işlediğin vakit günahının evveli ve ahiri, yenisi ve eskisi hata ile ve kasden (bilerek) yapılanı, küçüğü ve büyüğü, gizlisi ve âşikâr olanı mağfîret edilmiş, başışlanmış olsun... Gücün yeterse bu tesbih namazını her gün kıl. Her gün kılamazsan

³⁷¹ Nitekim Ali b. Zeyd münekkidler tarafından "kendisinde zaaf vardır", "delil olmaz", "hadis ilminde güçlü değildir", "değeri yok", "hadisleri zayıftır", "her konuda zayıftır", "başkalarının mevkuûf naklettiğini merfû olarak nakleder" gibi lafızlarla değerlendirilmiştir. Bu ravi hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 186; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 283.

³⁷² Nitekim bu ravi Buhârî tarafından "fi hadîsihi nazar"Bu tabiri Buhârî genellikle hadisi hiçbir surette alınmayacak raviler hakkında kullanmaktadır (bkz. Aydın, *Abdullah Hadîs İstulâhları Sözlüğü*, Hadisevi Yay., İstanbul 2006, s. 97). Yahya el-Kattân'a göre meçhuldür. Nesaî onun hadislerini sahih bulmamaktadır. İbn Hazm ise onu "zayıf ve matrûh" lafızlarıyla tanıtır. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 310-311.

³⁷³ "ما أحسبه لقي تميماً". İbn Receb el-Hanbelî, *Fethu'l-Bârî*, III, 361.

³⁷⁴ el-Kâsım b. Osman hakkında bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 114; İbn Hibbân, *Kitâbu's-Sikât*, V, 307.

ayda bir kere kıl. Onu da yapamazsan sende bir, onu da yapamazsan ömründe bir kere kıl'." denilerek hadisin tercümesi aktarılmıştır.³⁷⁵

Bir kısmının tercümesi verilen bu hadis Kütüb-i Sitte'yi oluşturan eserler içinde Ebû Davud, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Sünen'lerinde yer alan³⁷⁶ uzunca hadisin bir bölümüdür. Hadisin İbn Mâce tarafından nakledilen tam metni şu şekildedir:

"قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ: "يَا عَبَّاسُ، يَا عَمَّاهُ، أَلَا أُعْطِيكَ، أَلَا أَمْنُحُكَ، أَلَا أَحْبُوكَ، أَلَا أَفْعَلُ لَكَ عَشْرَ خِصَالٍ، إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ ذَنْبَكَ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ، وَقَدِيمَهُ وَحَدِيثَهُ، وَخَطَأَهُ وَعَمْدَهُ، وَصَغِيرَهُ وَكَبِيرَهُ، وَسِرَّهُ وَعَلَانِيَتَهُ. عَشْرُ خِصَالٍ: أَنْ تُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، تُقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ، فَإِذَا فَرَعْتَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي أَوَّلِ رَكَعَةٍ قُلْتَ وَأَنْتَ قَائِمٌ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً، ثُمَّ تَرَكَعَ فَتَقُولُ وَأَنْتَ رَاكِعٌ عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ الرَّكُوعِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا، ثُمَّ تَهْوِي سَاجِدًا فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ سَاجِدٌ عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا، ثُمَّ تَسْجُدُ فَتَقُولُهَا عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا، فَذَلِكَ خَمْسَةٌ وَسَبْعُونَ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ، تَفْعَلُ فِي أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ، إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً فَاَفْعَلْ، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَفِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي عُمْرِكَ مَرَّةً".

Görüleceği üzere *İlmihâl*'de hadisin tesbih namazının nasıl kılınacağı ile ilgili kısım verilmemiş; bunun yerine metinde bu konuda verilen bilgi "Tesbih Namazının Kılınışı" başlığı altında nakledilmiştir.

Tirmizî, tesbih namazı konusunda çok sayıda rivayet bulunmasına rağmen bunlardan büyük kısmının sahih olmadığını söyler.³⁷⁷ Nevevî (676/1277) ise konuyla alakalı hadislerin zayıf olduğunu ifade ettikten sonra, muhtemelen buna bağlı olarak, tesbih namazının müstehap olduğu yönündeki görüşün de tartışılabileceğini söyler.³⁷⁸ Hadislerin sıhhati konusundaki bu tespitler İbn Hacer'den (852/1448) de gelmiştir.³⁷⁹ Büyük ihtimâle sıhhati hakkındaki bu problemden dolayı tesbih namazını "mekruh" addedenler bile olmuştur. Fakat âlimlerin çoğunluğu, tesbih namazı hakkında vârid olan hadislerin, tek tek ele alındıklarında zayıf bile olsalar, birbirlerini destekleyip "hasen li-gayrihi" seviyesine çıkacağı kanaatindedir ve buna binaen söz konusu namazı müstehap kabul etmektedir.³⁸⁰

³⁷⁵ Ebû Davud, Salât, 303 (1297 nolu rivayet); Tirmizî, Vitir, 19; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 190 (1386 ve 1387 nolu rivayetler).

³⁷⁶ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 158.

³⁷⁷ Tirmizî, Salât, 350.

³⁷⁸ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut trs., IV, 54.

³⁷⁹ İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *et-Telhisu'l-Habîr fî Tahrîci Ehâdîsi'r-Râfi'î el-Kebîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1419/1989, II, 14.

³⁸⁰ Tesbih namazı hakkında geniş bilgi için bkz. Atar, Fahrettin, "Tesbih Namazı", DİA, XL, 533-534.

C. ZAYIF HADİSLER

1- طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

İlmihâl'in önsözünde “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ‘İlim öğrenmek her Müslüman erkek ve kadın üzerine farzdır’ buyurmuşlar” şeklinde nakledilen³⁸¹ hadis İbn Mâce, Bezzâr ve Taberânî gibi müellifler tarafından baş tarafı “Hz. Peygamber → Enes b. Malik → Muhammed b. Sîrîn → Kesîr b. Şinzîr → Hafs b. Süleyman...” şeklinde olan bir senedle nakledilmiştir.³⁸²

Tebarânî ise “rivayeti Muhammed’den sadece Kesîr, ondan da sadece Hafs b. Süleyman nakletmiştir” der.³⁸³ Hafs b. Süleyman (180/796) hakkında oldukça ciddi eleştiriler bulunan bir ravidir.³⁸⁴ Aynı şekilde Kesîr b. Şinzîr de cerhedilmiştir.³⁸⁵ Bu eleştirilere bakılarak hadisin zayıf ve hatta Hafs hakkındaki “hadis uyduran bir yalancıdır” gibi lafızlara binaen uydurma olduğu bile söylenebilir.

Bununla birlikte bazı ilim adamları tariklerinin çokluğuna dayanarak hadisin “hasen” olabileceğini söylemiştir.³⁸⁶ Fakat söz gelimi Hadisi nakleden Bezzâr (292/905) bu rivayetle alakalı olarak “Enes’den çeşitli tariklerden nakledildiğine” dikkat çektikten sonra “fakat bunların hiçbiri sahih değildir” açıklamasında bulunur.³⁸⁷ Ancak senedlerinde bulunan ve yukarıda bir kısmına dikkat çektiğimiz zaafaların ciddiyetini dikkate alanlar rivayeti “zayıf” addetmiştir. Nitekim Beyhakî’ye göre rivayetin metni meşhur olmakla birlikte bütün senedleri zayıftır. Ahmed b. Hanbel’e göre ise bu konuda sahih bir hadis yoktur. İbn Râhûye, Hâkim ve İbnü’s-Salâh’a göre de hadis sahih değildir.³⁸⁸

Hadis bazı kaynaklarda ise farklı bazı sahabîlerden ve öncesinde

"اطلبوا العلم ولو بالصين..."

³⁸¹ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 9.

³⁸² İbn Mâce, *Sünnet*, 17; Bezzâr, *Müsned*, I, 164; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Evsat*, I, 7.

³⁸³ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Evsat*, I, 7.

³⁸⁴ Hafs b. Süleyman hakkında “metrûku’l-hadis”, “terkedilmiştir”, “hiçbir değeri yoktur”, “güvenilir değildir” ve hatta “hadis uyduran bir yalancıdır” gibi tenkidler bulunmaktadır. Hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mizâu’l-İ’tidâl*, I, 588.

³⁸⁵ Kesîr b. Şinzîr hakkında “hadis ilminde güçlü değildir”, “gevşektir” ve “hiçbir değeri yoktur” tenkidler bulunmaktadır. Hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mizâu’l-İ’tidâl*, III, 406.

³⁸⁶ Fettenî, Muhammed Tahir b. Ali el-Hindî, *Tezkiratu’l-Mevzû‘ât*, İdâretü’t-Tıbaâti’l-Münîriyye, Beyrut 1343, s. 17.

³⁸⁷ Bezzâr, *Müsned*, I, 164.

³⁸⁸ Fettenî, *Tezkiratu’l-Mevzû‘ât*, s. 17.

“İlmi Çin’de bile olsa talep ediniz...” ilavesiyle verilir ki rivayetin bu şekli “bâtıl” addedilmiştir.³⁸⁹ Hadis ilminde bu terim “uydurma” manasında kullanılır.³⁹⁰

2- "من قال في سوق: لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد يحيي ويميت بيده الخير

وهو على كل شيء قدير، كتب الله له بها ألف ألف حسنة ومحا عنه ألف ألف سيئة، وبني له بيتاً في الجنة".

İlmihâl’de “Sabah ve Akşam Bilhassa Çarşı ve Pazarda Okunur” başlığı altında

"لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد يحيي ويميت بيده الخير وهو على كل شيء قدير"

duasından bahisle “‘Peygamber Efendimiz (s.a.v.): Bunu okuyana Cenâbı Hak milyon hasene verir, milyon günahını siler, derecesini de milyon yükseltir’ buyurmuşlardır” şeklinde tercüme edilen³⁹¹ hadis, Ahmed b. Hanbel, Bezzâr ve Tabarânî gibi müellifler tarafından nakledilmiş durumdadır.³⁹² Ancak bu rivayet senedinde yer alan Amr b. Dînâr Mevlâ Âli’z-Zübeyr el-Basrî isimli ravi nedeniyle zayıftır.³⁹³

3- "...أمتهوكون أنتم كما تهوكت اليهود والنصارى؟... ولو كان موسى حيا ما وسعه إلا

اتباعي...".

İlmilâh’de Hz. Peygamber’in tanıtılıp üstün vasıflarından bahsedildiği “Peygamberimiz (s.a.v.)” başlığı altında “Onun içindir ki Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir ara Hz. Ömer’in elinde mensûh Tevrat sahifelerinden bir parça görünce ona adeta çıkışarak ‘Siz de Yahûdi ve Hıristiyanlar gibi bana verilen nübüvvetten, bana indirilen Kur’ân’dan şüphe ve tereddüt mü ediyorsunuz? Vallahi Tevrât kendisine indirilen Musa Peygamber (şu anda) hayatta olsa idi, bana tabi olmaktan başka hiçbir kudreti olamazdı’ buyurmuşlardır” şeklinde bir tercümeyle aktarılan³⁹⁴ hadisin, muhtemelen lafızları değil muhtevası dikkate alınmıştır.

³⁸⁹ İbn Adeyy, *el-Kâmil*, I, 177; İbnü’l-Cevzî, *Kitâbu’l-Mevzû’ât*, I, 216.

³⁹⁰ Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 55.

³⁹¹ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 202-203.

³⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 47; Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr, *Müsned*, thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, *Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem*, Medine 1988-2009, XII, 302;

³⁹³ Nitekim Amr b. Dînâr el-Basrî hakkında münekkidlerin “zayıf” ve “hiçbir değeri yoktur” gibi ifadeler kullandığı görülür. Bkz. Zehebî, *Mizân*, III, 259.

³⁹⁴ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 29.

Yine muhtevâ dikkate alınmak kaydıyla Hz. Ömer'in elinde Tevrât'tan bazı parçalar görünce veya "Bazen ehl-i kitaptan hoşumuza giden şeyler duyuyoruz. Bunları nakledebilir miyiz?" diye sorunca Allah Rasûlü'nün, tercümesi yukarıda aktarılan şeylere yakın sözler buyurduğuna dair bazı rivayetler çeşitli hadis kitaplarında yer almaktadır.³⁹⁵ Fakat ortak ravileri "Câbir b. Abdillâh → Şabî → Mücâlid" olan bu isnadlarda ismi geçen Mücâlid b. Saîd hakkında münekkidler önemli tenkidleri vardır.³⁹⁶ Dolayısıyla hadisin zayıf olduğu söylenebilir.

D. MEVZU RİVAYETLER

-1 "لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ."

İlmihâl'de "Peygamberimizi İyi Tanıyalım" başlığının Hz. Peygamber'in övgüsüne ayrılan son paragrafı "... Senin hakkında 'Lev lâke lev lâke lemâ halaktü'l-eflâk' buyruldu" dendikten sonra düşülen dipnotta "Hadîs-i Kudsi'de 'Sen olmasaydın (Habîbim) sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım' buyrulmuştur" denmektedir.³⁹⁷

Bununla birlikte söz konusu ifade, halk arasında bilinen meşhur uydurma rivayetlerdendir.³⁹⁸

-2 "أعدى عدوك نفسك التي بين جنبيك."

İlmilâh'de "Büyük İstiğfâr" başlığı altında "Peygamber Efedimiz (s.a.v.) 'Senin en büyük düşmanın iki kaşının arasındaki nefsendir' buyurmuşlardır" şeklinde tercümesi verilmiş olan³⁹⁹ "أعدى عدوك نفسك التي بين جنبيك" rivayeti de uydurmadır.⁴⁰⁰ Nitekim rivayetin senedinde yer alan Muhammed b. Abdîrrahman b. Ğazvân, hadis uyduran bir ravidir.⁴⁰¹

³⁹⁵ Mesela bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 47; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 338, 387.

³⁹⁶ Nitekim bu ravi hakkında "delil olmaz", "değeri yoktur", "hadis ilminde güçlü değildir", "başkalarının merfû nakletmediği hadisleri merfû olarak aktarır", "zayıftır" gibi lafızlar kullanılmış, ayrıca Şiî olduğuna dikkat çekilmiştir. Mücâlid b. Saîd hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mîzân*, VI, 23.

³⁹⁷ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 30.

³⁹⁸ Bkz. Sağânî, el-Hasan b. Muhammed, *el-Mevdû'ât*, thk. Necm Abdurrahman Halef, Dâru'l-Me'mûn lit't-Türâs, Dımaşk, 1405, s. 52; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Fevâidu'l-Mecmû'a fi'l-Ehâdîsi'l-Mevdû'a*, thk. Abdurrahman Yahya el-Muallimî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1407, s. 326.

³⁹⁹ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 196.

⁴⁰⁰ Fettenî, Muhammed Tahir b. Ali el-Hindî, *Tezkiratü'l-Mevdû'ât*, İdâretü't-Tıbbâti'l-Münîriyye, Beyrut 1343, s. 191.

⁴⁰¹ Muhammed b. Abdîrrahman'ın "hadis uydurduğu" ve "sika ravilerden bâtil rivayetler naklettiği" ifade edilir. Bu ravi hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Lisânu'l-Mîzân*, thk. Dâiratü'l-Marif, Beyrut 1406/1986, V, 253.

3- " بالفرائض نجا مني عبدي وبالنوافل تقرب إليّ عبدي."

Evvâbîn, duhâ, teheccüd gibi nafilâ türünden namazların sayıldığı “Bazı Nafilâ Namazlar” başlığı altında “farz namazları kılmakla beraber, nâfile olarak evvâbîn, teheccüd, duhâ ve tesbih namazlarını da kılmaya gayret etmelidir. Çünkü bunlarda sayılamayacak kadar büyük sevap vardır” denildikten sonra “Bir hadîs-i kudsîde Cenâb-ı Hak: ‘Kulum farzlarla benim azabımdan kurtulur; nafilâlerle de bana yaklaşır’ buyuruyor” denmektedir.⁴⁰²

Görebildiğimiz kadarıyla en eski kaynak olarak Ebû Tâlib el-Mekkî’nin (386/996) *Kûtu’l-Kulûb* isimli eserinde bu metin

"ورويانا عن عيسى عليه السلام : يقول الله تعالى"

“Bize Hz. İsa’dan, Allah Teâlâ’nın şöyle buyurduğu naklolunmuştur” ibaresiyle zikredilir.⁴⁰³

Yaklaşık aynı metne yer veren Gazâlî (505/1111) ve İsmail Hakkı Bursevî (1137/1725) ise rivayeti

"وفي الخبر قال عيسى عليه السلام: يقول الله تعالى"

“Bir habere göre Hz. İsa Allah Teâlâ’nın şöyle buyurduğunu söylemektedir” şeklinde bir girişle nakleder.⁴⁰⁴

Bilindiği üzere “hadis” ifadesi Hz. Peygamber’e izafe edilen söz, fiil ve takrirlere verilen isimdir. “Kudsî hadis” ise yine Hz. Peygamber’in, bu kez Allah’a izafe ile naklettiği bilgilerdir. Dolayısıyla söz konusu ifadenin “kudsî hadis” denilerek nakledilmesi evvel emirde okuyucunun zihninde bunun Hz. Peygamber tarafından söylenmiş olduğunu akla getirir. Ancak bu söz, kendisine yer veren kaynaklar tarafından Hz. Peygamber’e değil Hz. İsa’ya izafe edilmektedir. Allah Rasûlü’ne ait olmadığı halde O’na nispet edilerek

⁴⁰² Resimli Muhtasar İlmihâl, s. 156.

⁴⁰³ Ebû Tâlib el-Mekkî, Muhammed b. Ali b. Atiyye el-Hârisî, *Kûtu’l-Kulûb fî Mu’âmeli’l-Mahbûb ve Vasfî Tarîki’l-Mürîd ilâ Makâmi’t-Tevhîd*, thk. Asım İbrahim el-Keyyâl, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1426/2005, II, 170.

⁴⁰⁴ Gazâlî, *İhyâ*, I, 172; İsmail Hakkı b. Mustafa el-İstanbulî el-Halvetî, *Rûhu’l-Beyân*, Dâru’l-Fikr, Beyrut trs., VI, 475; Ebû Tâlib el-Mekkî, Muhammed b. Ali b. Atiyye el-Hârisî, *Kûtu’l-Kulûb fî Mu’âmeli’l-Mahbûb ve Vasfî Tarîki’l-Mürîd ilâ Makâmi’t-Tevhîd*, thk. Asım İbrahim el-Keyyâl, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1426/2005, II, 170.

nakledilen ifadeler, kime ait olursa olsun “uydurma” olarak isimlendirilir. Bu bağlamda söz konusu ifadenin manasının doğru olup olmadığına da önemi yoktur.

Şüphesiz bu noktada “ifade her hâl ü kârda bir peygamber tarafından Allah’a izafe edilmektedir; önemli olan da budur” yaklaşımı sergilenebilir. Ancak söz konusu eserlerde, aidiyetin sıhhati konusunda bilgi verecek mesela bir sened de zikredilmemiştir. Başka bir ifadeyle Hz. İsa’nın böyle buyurduğunun ispatı çok zordur. Bu durumda, görebildiğimiz kadarıyla en eski kaynak olan Ebû Tâlib el-Mekkî’nin (386/996) onu Hıristiyanlardan duyduğu akla gelir.

Diğer taraftan her üç müellif de bu rivayetin hemen peşinden “Hz. Peygamber ise şöyle buyuruyor” veya “Bunun bir benzeri bizim peygamberimizden de gelmiştir” denilerek ve yine kudsî olarak

"لا ينجو مني عبدي إلا بإداء ما افترضت عليه"

“Kulum ancak farz kıldığım şeylerin edâsıyla benden kurtulabilir” rivayetine işaret etmişlerdir. Bu metin, *İlmihâl*’de “kudsî hadis” olarak nakledilen metnin ancak ilk yarısını karşılayabilecek durumdadır. Kaldı ki İhyâ’nın hadislerini tahrîc eden İrâkî bu rivayet konusunda “hadis olarak bulamadım” notunu düşmüştür.⁴⁰⁵

İlmihâl’de yer alan ifadenin ikinci kısmı olan “Allah’a yaklaşmak” hususu ise mesela Buharî tarafından nakledilen uzunca bir sahih hadisin ortalarında şu şekilde yer alır:

"...وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى

أُحِبَّهُ..."

“Kulum kendisine farz kıldığım hususlardan daha çok sevdiğim bir şey ile bana yaklaşamaz. Nâfilelerle ise bana yaklaşmaya devam eder; ta ki onu sevmeye başlarım...”⁴⁰⁶

Dolayısıyla eğer nâfile namazların öneminden bahsedilecekse okuyucuya, böyle kaynağı ve sıhhati şüphe götürmeyen delillerin arz edilmesi, halkımızın dinî kültürünü ve hadis bilgisini etkilemesi açısından oldukça önemlidir.

4- “Misafir geldiği eve on nasibi ile gelir. Birini yer, dokuzu orada kalır”

⁴⁰⁵ Bkz. İrâkî, *Tahrîcu Ehâdisi İhyâu ‘Ulûmi’-d-Dîn*, Dâru’l-Asime, Riyad, 1408/1987, I, 376.

⁴⁰⁶ Buharî, *Rikâk*, 38.

“Müslümanların Cemiyet İçindeki Vazifeleri” ana başlığı altında ve ikinci sırada yer verilen “Müsafire Karşı Vazifelerimiz” konusu içinde “Müsafir, geldiği yerde bereket ve bolluğa vesile olur” dendikten sonra bu yargıyı teyid açısından “Bir hadis-i şeriflerinde de ‘Müsafir geldiği eve on nasibi ile gelir. Birini yer, dokuzu orada kalır’ buyuruyorlar” denmektedir.⁴⁰⁷

İfadenin bu şekli meşhur bir atasözüdür.⁴⁰⁸ Ancak bütün aramalarımıza rağmen bir hadis olarak rivayetine rastlayamadığımızı ifade etmemiz gerekir. Hadislerin atasözlerine etkisini konu edinen bir araştırmaya göre söz konusu ifadenin kaynağı

"الضيف يأتي برزقه ، ويرتحل بذنوب القوم"⁴⁰⁹

"إذا دخل الضيف على القوم دخل برزقه"⁴¹⁰

“Misafir rızkıyla gelir ve oradaki kimselerin günahlarını da götürür” ve “Bir topluluğa misafir geldiği zaman rızkıyla gelir. Çıkıp giderken de onların günahlarının bağışlanmasıyla çıkar” gibi rivayetlerdir.⁴¹¹ Bu bağlamda

"أكرموا الضيف وأقروا الضيف، فإنه أول من يقدم برزقه جبريل مع رزق أهل البيت"⁴¹²

“Misafire ikram ediniz ve onu ağırlayınız. Zira misafirin rızkını, o evinki ile beraber öncelikle Cebrâil getirir” hadisi de bu bağlamda düşünülebilir. Bu rivayetlerinin tamamının “zayıf” olarak değerlendirilmesi⁴¹³ ise başka bir husustur.

II. NAKİL KEYFİYETİ AÇISINDAN

A. RİVAYETEN ÇIKARTILAN “NETİCENİN” HADİS OLARAK NAKLİ

İlmihâl'de karşılaşılan bir diğer hadis nakil problemi de çeşitli hadislerden elde edilen ortak muhtevanın “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor” denilerek yani hadis formunda sunulmasıdır. Bu durum Allah Rasûlü'nün ağzından çıkmayan bir ifadenin “hadis” olarak nakledilmesi açısından oldukça önemlidir ve hadd-i zatında “hadis uydurma” kabilinden sayılacak uygulamalardan biridir.

⁴⁰⁷ *Resimli Muhtasar İlmihâl*, s. 200.

⁴⁰⁸ Bkz. Tülbentçi, Feridun Fâzıl, *Türk Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1977, s. 419.

⁴⁰⁹ Deylemî, Ebû Şücâ Şireveyh b. Şehridâr el-Hemedânî, *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, thk. Saîd b. Besyûnî Zeğlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986, II, 432.

⁴¹⁰ Sehâvî, *Mekâsidu'l-Hasene*, s. 85.

⁴¹¹ Başaran, Selman, *Hadislerin Türk Atasözlerine Tesiri*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 1994, s. 123.

⁴¹² Deylemî, *el-Firdevs*, I, 68.

⁴¹³ Sehâvî, *Mekâsidu'l-Hasene*, s. 85.

1- “Mümin, korku ile ümit arasında olmalıdır”

“Günah Hastalığından Kurtulmanın İlacı: Tevbe ve İstiğfâr” başlığı altında “Ümitsizlik Doğru Değildir” denildikten sonra “Efendimiz Peygamber (s.a.v.) ... buyuruyor” ifadesiyle verilen⁴¹⁴ bu sözün, araştırmalarımıza rağmen hadis olarak nakledildiğine şahit olamadığımızı söylememiz gerekir. Büyük ihtimâlle bu cümle şu hadislerin ana fikriyle ilgilidir:

"لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ، مَا طَمِعَ بِجَنَّتِهِ أَحَدٌ، وَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ، مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ"

“Mümin Allah katındaki azabı bilseydi kimse cennet hakkında ümit besleyemezdi. Kâfir de Allah katındaki rahmeti bilseydi kimse cennetten ümit kesmezdi”⁴¹⁵

"أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى شَابٍ وَهُوَ فِي الْمَوْتِ، فَقَالَ: كَيْفَ تَجِدُكَ؟، قَالَ: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَرْجُو اللَّهَ، وَإِنِّي أَخَافُ ذُنُوبِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبٍ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ مَا يَرْجُو وَأَمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ".

“Hz. Peygamber ölüm döşeginde olan bir genci ziyaret etti ve ona ‘Kendini nasıl buluyorsun?’ diye sordu. O da ‘Ey Allah’ın Rasûl! Vallahi ben Allah’ın rahmetini ümit ediyorum, ama günahlarımdan da korkuyorum’ diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: ‘Böyle konumda bulunan bir kulun kalbinde bu iki husus birlikte yer alıyorsa muhakkak ki Allah ona ümit ettiği şeyi verir, korktuğu şeyden de emin kılar’ buyurdu”⁴¹⁶

Dikkat edileceği üzere hadisler müminin her zaman Allah’ın rahmetinden ümit kesilmemesi ama bir taraftan da azabından emin olunmaması uyarısında bulunmaktadır.

B. RİVAYETLERİN BİRLEŞTİRİLİP TEK HADİS GİBİ NAKLEDİLMESİ

Belli bir konuyla alakalı çeşitli rivayetlerde bulunan bazı cümlelerin alınıp farklı bir hadis oluşturulması *İlmihâl*’de tespit ettiğimiz hadis rivayet keyfiyeti problemlerinden bir diğeridir.

1- “Sadaka vermek belâyı defeder, ömrü uzatır

“Kader ve Kazaya İman” başlığı altında “kulun bütün fiillerinden kendisi mesul olduğu” vurgulandıktan sonra “Bununla beraber görünür görünmez belalardan bizi

⁴¹⁴ Resimli Muhtasar *İlmihâl*, s. 195.

⁴¹⁵ Müslim, Tevbe, 23 (2755 nolu rivayet).

⁴¹⁶ Tirmizî, Cenâiz, 11; İbn Mâce, Zühd, 31.

koruması, sıhhat ve afiyet içinde bir ömür vermesi için Cenâb-ı Hakk'a yalvarmak da üzerimize düşen mühim bir vazifedir” uyarısında bulunulup ve hemen ardından “Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde ‘Sadaka vermek belâyı defeder, ömrü uzatır’ buyurmuşlardır” denmektedir.⁴¹⁷

Bu ifade de bütün aramalarımıza rağmen kaynağını bulamadığımız rivayetlerdendir. Ancak görebildiğimiz kadarıyla bu ifadenin iki kısmını ayrı ayrı ve değişik metinler içinde zikreden rivayetler vardır. Sözgelemi İbn Adiyy, Bişr b. Ubeyd ed-Dârisî isimli raviyi tanıtırken, onun rivayetlerine örnekler sadedinde ve Enes b. Mâlik tarikiyle

"الصدقة لا يتخطاها البلاء"

“Belâ, sadakayı atlayıp geçemez” şeklinde tercüme edebileceğimiz ve dolayısıyla “sadaka belâyı önler” manasına gelen bir rivayet nakleder. Ancak İbn Adiyy’e göre bu ravi “münkeru’l-hadîstir”.⁴¹⁸ Dolayısıyla rivayetin zayıf olduğu söylenebilir.

Aynı rivayet Taberânî tarafından ise Hz. Ali tarikiyle

"بَاكِرُوا بِالصَّدَقَةِ، فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَتَخَطَّاهَا"

“Sadaka konusunda aceleci davranın; zira belâ onu atlayıp geçemez” şeklinde verilir. Taberânî rivayetin hemen peşinden ise “hadis Hz. Ali’den sadece bu isnadla nakledilmiştir” bilgisini paylaşır.⁴¹⁹ Müellifin bu ikazı muhtemelen senedde ismi geçen İsa b. Abdullah b. Muhammed ile ilgilidir. Zira bu ravinin “metrûku’l-hadîs” olduğuna işaret edilir.⁴²⁰ Bu sebeple söz konusu rivayet de zayıftır.

Aynı şekilde

"صَدَقَةُ الْقَلِيلِ تَدْفَعُ الْبَلَاءَ الْكَبِيرَ"

⁴¹⁷ Resimli Muhtasar İlmihâl, s. 39.

⁴¹⁸ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, II, 15. “Münker’l-hadîs” tabiri bazı münekkidler tarafından “naklettiği hadis, ancak araştırılmak üzere alınabilecek ravi” manasına gelirken bazıları “çok münker hadis nakleden ravidir ki böylelerinin rivayeti kesinlikle kabul edilmez” anlamında kullanır. Buharî ise bu terimi “kendilerinden hadis nakletmenin helâl olmayacağı kişi” manasında kullanmaktadır. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 217.

⁴¹⁹ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Evsat*, VI, 9.

⁴²⁰ Zehebî, *Mizânu’l-İtidâl*, V, 380. “Metrûku’l-hadîs” tabiri adalet veya zabt açısından çok ciddi kusurları bulunan raviler hakkında kullanılır. Böyle bir ravinin naklettiği hadis hiçbir surette alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 188.

“Az bir sadaka, büyük bir belâyı defeder” rivayeti de sadaka-belâ ilişkisi kurması açısından burada sayılabilir. Ancak halk arasında yaygın olarak bilinip “hadis” diyen nakledilen ibareleri topladığı eserinde Sehâvî, bu metin hakkında sadece “manası doğrudur” demekle yetinmiştir.⁴²¹ Bu değerlendirme söz konusu ifadenin “hadis” olarak rivayetinin bilinmediğini gösterir. Nitekim ibare hakkında yaptığımız bütün araştırmalara rağmen bizim de sadece Sehâvî’nin bu değerlendirmesini bulabilmemiz bu tespiti güçlendirmektedir.

İlmihâl’de nakledilen rivayetin ikinci kısmı ise muhtemelen

" إِنَّ صَدَقَةَ الْمُسْلِمِ تَزِيدُ فِي الْعُمْرِ ، وَتَمْنَعُ مِيتَةَ السَّوْءِ وَيُذْهِبُ اللَّهُ بِهَا الْكِبَرَ وَالْفُخْرَ "

“Müslümanın verdiği sadaka ömrünü artırır, kötü bir surette ölümü engeller ve Allah onun sayesinde kibri ve boş yere övünmeyi giderir” rivayetiyle alakalıdır.⁴²² Ancak bu rivayetin senedinde bulunan Kesîr b. Abdillâh el-Müzenî, münekkidlerin cerhine uğramış bir ravidir.⁴²³ Bu bilgidен hareketle söz konusu rivayetin de zayıf olduğu söylenebilir.

Bütün bu bilgiler *İlmihâl*’de hadis olarak nakledilen “Sadaka vermek belâyı defeder, ömrü uzatır” ifadesinin, konuyla alakalı çeşitli rivayetlerde bulunan bazı cümlelerin alınıp farklı bir hadis oluşturulduğuna işaret etmektedir. Yapılan bu işlemin bizzat kendisi başlı başına ciddi bir problemdir. Zira bu yolla elde edilen metin Hadis ilminde “uydurma” olarak anılır. Kaldı ki alıntı yapılan rivayetler de usûl açısından zayıftır.

⁴²¹ Bkz. *el-Mekâsîdu'l-Hasene*, s. 420.

⁴²² Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XVII, 22.

⁴²³ Nitekim bu ravi hakkında “değeri yoktur”, “metruk”, “sika değil”, “sağlam değil” gibi değerlendirmeler yapılmıştır. Hatta Ebû Davud onun hakkında “ركن من أركان الكذب” “yalanın rükünlerinden biridir” ifadesini kullanır ki, böyle bir ravinin rivayeti kesinlikle kabul edilmez (Bkz. Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 263). Bu ravi hakkında geniş bilgi için bkz. Zehebî, *Mizân*, V, 492.

SONUÇ

Kendilerinin tercih ettiği isimle “Süleyman Efendi'nin Talebeleri” veya yaygın söylemle Süleymancılık Cemaati; 1888 yılında Silistre’de doğup 1959’da İstanbul’da vefat eden Süleyman Hilmi Tunahan tarafından kurulmuştur.

Tunahan, Nakşibendiyye tarikatı mensubudur; hayatının ve öğretisinin tamamı Ehl-i Sünnet çizgisi üzere olmuştur. Onun bu doğrultuda 1936’da İstanbul camilerinde vermeye başladığı dersler, Süleymancılık cemaatinin doğumuna zemin hazırlamıştır. Süleymancılar, İslâmiyet’in itikad ve şerîatine bağlıdır ve dolayısıyla hususî bir inanç veya tavırları yoktur. Aksine Türkiye’de Kur’ân-ı Kerîm kurslarının açılmasında ve yaygınlaşmasında uzun süre öncülük etmişler; Kur’ân Kursu Yaptırma ve Yaşatma dernekleri kurup, halkın gönüllü malî desteğini alarak kurs ve yurt binaları yapmışlardır. Bu yurtlarda kalan öğrencilerin eğitimi uzun yıllar Diyânet İşleri Başkanlığı’nın gönderdiği kurs öğretmenleri ile sürdürülmüş fakat kendileri de onlara ayrıca dinî eğitim vermişlerdir. Fakat 1965’te çıkan kanun ile kendilerine ait kurslardan mezun olanların resmî görev almaları imkânı kaldırılınca Süleymancılar, yurt ve pansiyonlarında kalan öğrencilere dinî eğitimi bizzat kendileri verme yoluna gitmişlerdir. Bu durum cemaatlerinin genişlemesine vesile olmuştur. Bu doğrultuda kendi tercih ettikleri bazı dinî eserlerin neşriyatını gerçekleştirecek yayınevleri kurmuşlardır.

Süleymancılık Cemaati başta kendi müntesipleri olmak üzere okuyucu kitlesine yönelik yayınları Fazilet Neşriyat ve Çamlıca Basım Yayınevi aracılığı ile hazırlamakta ve bu yayınevlerine ait mağaza ve internet sitelerinde satışa sunmaktadır. Bu eserler arasında hadisle alakalı olanlar özellikle dikkat çekmektedir. Hem yayınevleri tarafından basılması hem de müntesipleriyle yaptığımız görüşmelerden edinebildiğimiz izlenime göre Süleymancılar usûl alanında Osmanlı son dönem müelliflerinden Mahmud Esad’ın (1855-1918) *Usûl-i Hadis*, rivayetü’l-hadîs alanında ise Mısırlı edip, yazar ve eğitimci Ahmed b. İbrahim el-Hâşimî’nin (1878-1943) *Muhtâru’l-Ehâdîsi’n-Nebeviyye* isimli eserini tercih edip okumaktadır. Hemen her Süleymancının evinde bulunan diğer iki çalışmadan biri “heyet” tarafından yazıldığı kaydedilen ve Fazilet Neşriyat tarafından basılan *Resimli*

Muhtasar İlmihâl'dir ki burada Hanefî mezhebi doğrultusunda bir Müslümanın günlük ve dinî hayatıyla alakalı zarurî dini bilgiler verilmektedir. Fakat okuyucu kitleyi hadisle en fazla buluşturan çalışmalarının Fazilet Takvimi olduğu söylenebilir. 1973 yılından beri basılan takvim, “Müslümanların ebedî hayatlarını mahvedecek tehlikelerden muhafaza için faydalı bilgiler sunmayı” hedef edinmiştir. İster bu bilgiler dâhilinde isterse doğrudan olsun takvimin başvurduğu temel verilerin başında hadisler gelmektedir.

Bununla birlikte gerek takvimde gerekse *İlmihâl* ve *Muhtâr* isimli eserlerde nakledilen hadislerle alakalı oldukça önemli problemler vardır. Nitekim bu çalışmalarda sahih ve hasen olanlar kadar zayıf ve uydurma rivayetlere de yer verildiği görülür. Halka hitap eden ve geniş bir kitle tarafından okunduğu bilinen böyle eserlerde zayıf ve uydurma rivayetlere yer verilmesinin, bu çalışmalarla hedeflenen yarara eşdeğer bir zarara sebep olduğu söylenebilir. Şüphesiz bunları halka ulaştıranlar, böyle rivayetlerle insanları iyiye teşvik ve kötüden alıkoyma gibi önemli bir amaca hizmet ettiklerini düşünebilirler. Fakat bu gibi rivayetlerin okuyucunun hadis bilgisini ve hatta din algısını olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır. Sahih veya en azından hasen olanlar yerine böyle rivayetlerin nakledilmesi, bunların yaygınlaşmasına ve zaman içinde dinin parçası haline gelmelerine neden olmaktadır. Çünkü özellikle uydurma rivayetler seçilen lafız dizimi, lafızların ses uyumu, kısa ve net ifadelerle doğrudan amaca yönelme gibi sebeplerden dolayı muhatap tarafından kolayca ezberlenebilecek bir yapıya sahiptir. Bu özellikleri nedeniyle aynı konuya belki ayrıntısıyla değinen veya uzun bir metin içinde söz konusu eden ayete veya ister sahih isterse hasen olsun güvenilebilecek bir hadis tercih edilmektedir. Bu noktadan hareketle zayıf ve özellikle uydurma rivayetlere dinen kesinlikle ihtiyaç duyulmadığı; ayetlerin veya güvenilir nitelikteki hadislerin Müslümanlar tarafından ihtiyaç duyulan dinî ve dünyevî bütün hususlara ya doğrudan ya da ipuçları vermek suretiyle temas ettiği söylenebilir. Bunlarda değinilmeyen bir konu bulunsa bile, böyle bir hususu konuyu sırf iyiye teşvik ve kötüden alıkoyma adına halkın bilgi ve düşünce dünyasına dâhil etmenin faydası zararından daha fazla olamayacaktır; zira bu durum, dinin Şâri tarafından çizilen çerçevesine müdahale etme manasına gelecektir.

Bu çalışmalarda rastlanan nakil keyfiyeti kaynaklı hatalar ise meselenin bir başka boyutudur. Bu bağlamda hadislerin, esas ve en eski kaynaklar yerine bunlarda nakledilen rivayetleri derleyip bir araya getirmeyi hedefleyen veya onları kendi aralarında mukayese ederek birbirlerine göre yer vermedikleri hadisleri toplama amacı güden zevâid türü

eserlerden nakledilmesi en çok karşılaşılan husustur. Bu konuyla alakalı problem daha ziyade hadisin, adres olarak asıl kaynağa işaret edilip esasen söz konusu bu eserlerden nakledilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kaynağın zikri konusunda gösterilen dikkatsizlik, nakledilen metninde, adı geçen asıl çalışmanın vermediği bazı kelime veya ibare ilavesi problemini de doğurmaktadır. Zira söz konusu üç çalışmada müracaat edilen temel kitaplar olan derleme ve zevâid türü eserler, yapıları gereği, hadisin geçtiği herhangi kaynaktaki bir metni esas almakta ve sonra da bu veya benzer bir metne yer veren eserlere rumuzlarla işaret etmektedir. Bu durumda takvim, *İlmihâl* veya Muhtâr açısından metni aynen alıp, kaynaklardan sadece birine işaret etmek kaynağı bizzat görmeme hatasına ilaveten metnin lafız yapısı ve dizimi konusundaki hatayı da beraberinde getirmektedir.

Rivayetin bizzat kendisinin değil ondan çıkarılan neticenin hatta bazen birden çok sayıda hadisten çıkarılan sonuçların, ister “Peygamberimiz buyuruyor” denilerek isterse doğrudan “hadis” adı altında nakledilmesi söz konusu üç çalışmada görülen bir başka nakil usulü hatasıdır. Bir başka nakil yanlışı ise tamamen farklı ortam ve bağlamlarda vârid olmuş rivayetlerin birleştirilip tek tırnak içinde ve tek hadismişi gibi nakledilmesidir.

Bizim “hata” olarak değerlendirdiğimiz hususlar içinde özellikle nakil keyfiyeti ile ilgili olanların, hadisle muhatap olan halkın ilgi alanına pek girmeyeceği, onların bu usûl ile ilgilenmeyeceği, bunun akademik bir problem olduğu söylenebilir. Fakat bu nakil şekilleri ile ortaya çıkan metinler esasen “uydurma” olarak bile isimlendirilebilir. Zira bu yollarla ortaya çıkan metin Hz. Peygamber’den sâdır olmuş değildir. Hâlbuki bir metnin “Hz. Peygamber buyuruyor” ifadesiyle veya “hadis” tavsifiyle nakledilebilmesi için bizzat O’na ait olması gerekir. Dolayısıyla sözü edilen metod, en hafif tabirle bir “hata” olup esasen dinde en ağır günahlardan kabul edilen hadis uydurma veya en azından uydurulmuş hadisi, bu vâfına rağmen nakletme ile alakalıdır.

Bu bağlamda şunu da ifade etmek isteriz ki bizim bu çalışma ile amacımız birilerini bir hata veya günahla ithâm değil, böyle geniş kitlelere hitap eden, onların dinî algısının şekillenmesinde az veya çok rol oynayan bir grubun bu çabalarını sahih malzeme üzerinden ve sağlam yollardan yapmalarına vesile olmaktır.

KAYNAKÇA

- ABDÜLFETTÂH ABDULLAH BEREKE, “Hakîm et-Tirmizî”, *DİA*, XV, 196-199.
- SEYYİD EL-HÂŞİMÎ, AHMED B. İBRAHİM, *Muhtâru'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye*, çev. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yay., İstanbul 2013.
- AKGÜNDÜZ, AHMED, *Arşiv Belgeleri Işığında Silistrelî Süleyman Hilmi Tunahan*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2017.
- ALBÂNÎ, Ebu Abdurrahman Muhammed el-İşkodrî, *Da'ifu'l-Câmi'i's-Sağîr ve Ziyâdetuh*, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut trs.
- ALİ EL-KÂRÎ, Ali b. Sultan el-Herevî, *el-Esrâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevdû'a*, thk. Muhammed es-Sabbâğ, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut trs.
- , *el-Masnû' fi Ma'rifeti Hadîsi'l-Mevzû'*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Mektebetü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, Beyrut 1978.
- ALİ EL-MUTTAKÎ, Ali b. Hüsâmiddin el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, thk. Bekrî Hayyânî – Safvet es-Sakâ, Beyrut 1981.
- ATAR, FAHRETTİN, “*Tesbih Namazı*”, *DİA*, XL, 533-534
- AYBAKAN, BİLAL, “*Râfî, Abdülkerim b. Muhammed*”, *DİA*, XXXIV, 394-396.
- AYDINLI, ABDULLAH, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Hadisevi Yay., İstanbul 2006.
- BAŞARAN, SELMAN, *Hadislerin Türk Atasözlerine Tesiri*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 1994.
- , – SÖNMEZ, M. ALİ, *Hadis Usûlü ve Tarihi*, Bursa 1993.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. El-Hüseyn, *Şu'abu'l-İmân*, thk. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zeğlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1410.
- BEZZÂR, Ebû Bekir Ahmed b. Amr, *Müsned*, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine 1988-2009.
- BUHARÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Edebü'l-Müfred*, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1409/1989.
- , *et-Târîhu'l-Kebîr*, thk. Hâşim en-Nedvî, Beyrut trs.

ÇAKAN, İ. LÜTFİ, *Hadis Edebiyatı*, İFAV Yay., İstanbul 1989.

-----, *Hadis Usûlü*, İstanbul 1990, ÇAĞRICI, MUSTAFA, “*İhyâu ‘Ulûmi’ d-Dîn*”, DİA, XXII, 10-13.

DÂREKUTNÎ, Ebu’l-Hasen Ali b. Ömer, *el-‘İlel*, thk Mahfûzurrahman Zeynullah, Dâru Tayyibe, Riyad 1405.

DEYLEMÎ, Ebû Şücâ Şireveyh b. Şehrdâr, *el-Firdevs bi Me’sûri’l-Hitâb*, thk. Saîd b. Besyûnî, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU İNANÇLAR VE DİNİ OLUŞUMLAR KOMİSYONU, *Dinî-Sosyal Teşekküller, Geleneksel Dinî-Kültürel Oluşumlar ve Yeni Dinî Yönelişler*

EBÛ DAVUD, Süleyman b. Davud, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, Mısır 1419/1999.

EBÛ TÂLİB EL-MEKKÎ, Muhammed b. Ali b. Atiyye El-Hârisî, *Kûtu’l-Kulûb fi Mu‘âmeli’l-Mahbûb ve Vasfî Tarîki’l-Mürîd ilâ Makâmi’t-Tevhîd*, thk. Asım İbrahim el-Keyyâl, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1426/2005.

FETTENÎ, Muhammed Tahir b. Ali El-Hindî, *Tezkiratu’l-Mevzû‘ât, İdâretü’t-Tıbaâti’l-Münîriyye*, Beyrut 1343.

-----, *Fedâilu’l-Evkât*, thk. Adnân Abdurrahman Mecîd el-Kaysî, Mektebetü’l-Menâre, Mekke, 1410.

Fazilet Takvimi, 2016.

GAZÂLÎ, Hücetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâu ‘Ulûmi’ d-Dîn*,

ĞUMÂRÎ, Ahmed b. Muhammed b. Es-Sıddîk El-Ezherî, *el-Müdüvî li ‘İleli’l-Câmi’i’s-Sağîr ve Şerheyi’l-Münâvî*, Kahire 1996.

HAKÎM, Muhammed b. Ali b. El-Hasan Et-Tirmizî, *Nevâdiru’l-Usûl fi Ehâdis’r-Rasûl*, thk. Abdurrahman Umeyra, Beyrut 1992.

HARÂİTÎ, Ebû Bekir Muhammed b. Cafer Es-Sâmirî, *Mekârimu’l-Ahlâk*, thk. Eymen Abdulcâbir el-Bahîrî, Dâru’l-Âfâk, Kahire 1419/1999.

- HASKEFÎ, Alauddin Muhammed b. Ali Ed-Dimeşkî, *Müsnedu Ebî Hanîfe*, thk. Abdurrahman Hasan Mahmud, Mısır trs.
- HATÎB EL-BAĞDADÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, *el-Kifâye fî 'İlmi'r-Rivâye*, thk. İbrahim Hamdî el-Medenî, Medine trs.
- HATİBOĞLU, İBRAHİM, “el-Müsned”, *DİA*, XXXII, 101-103.
- , “*İbn Ebu'd-Dünyâ*”, *DİA*, XIX, 457-462
- HEYET, *Silsile-i Sâdât'ın 33. Ve Son Halkası Süleyman Hilmi Tunahan (K.S.)*, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2015.
- HEYSEMÎ, Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, *Mecmau'z-Zevâid*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1412.
- İBN ADİYY, Abdullah b. Adiy b. Abdillâh El-Cürcânî, *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*, thk. Yahya Muhtâr Ğuzâvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1409/1988.
- İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasan, *Târîhu Dimaşk*, thk. Amr b. Ğârâme, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1415/1995.
- İBN ARRÂK, Nuruddîn Ali b. Muhammed El-Kinânî, *Tenzîhu'ş-Şerî'ati'l-Merfû'a 'ani'l-Ahbâri'ş-Şeni'ati'l-Mevdû'a*, thk. Abdülvehhab Abdüllatif, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1399.
- İBN EBÎ'DÜNYA, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed El-Bağdâdî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, thk. Mecdî es-Seyyid İbrahim, Mektebetü'l-Kur'ân, Kahire 1990.
- , *İslâhu'l-Mâl*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut 1414/1993.
- İBN EBÎ HÂTİM, Abdurrahman b. Ebî Hâtım, *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, Beyrut 1952.
- İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1409.
- İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali El-Askalânî, *Lisânu'l-Mizân*, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut 1390/1971.
- , *et-Telhîsu'l-Habîr fî Tahrîci Ehâdisi'r-Râfi'î el-Kebîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1419/1989.

-----, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrut 1968.

-----, *Ta'cîlu'l-Menfa'a bi Zevâidi Ricâli'l-Eimmeti'l-Erba'a*, thk. İkramullah İmdâd el-Hakk, Dâru'l-Beşâir, Beyrut 1996.

İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed el-Kurtubî, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, Beyrut, Beyrut trs.

İBN HİBBÂN, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân, *Kitâbu'l-Mecrûhîn*, thk. Muhammed İbrahim Zâyed, Dâru'l-Va'y, Haleb 1396.

İBN HUZEYME, Ebû Bekir Muhammed b. İshak En-Nisâburî, es-Sahîh, thk. Muhammed Mustafa el-Azami, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1424/2003.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemâlüddin Abdurrahman b. Ali, *el-Mevzû'ât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine 1386/1966.

-----, *ed-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, thk. Abdullah el-Kâdî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1406.

-----, *el-İlel el-Mütenâhiye*,

İRÂKÎ, *el-Muğni'an Hamli'l-Esfâr*, thk. Eşref Abdülmaksûd, Riyad 1415/1995.

-----, *Tahrîcu Ehâdîsi İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, Dâru'l-Asime, Riyad, 1408/1987.

İSMAİL HAKKI B. MUSTAFA EL-İSTANBULÎ EL-HALVETÎ, *Rûhu'l-Beyân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut trs.,

KAHRAMAN, HÜSEYİN, "Osmanlı Son Dönemi Müelliflerinden Mahmud Es'ad'ın Usûl-i Hadîs'i", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999.

-----, "Hadis Usûlünü Nassa Dayandırma Çabası", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001.

KILIÇ, HULÛSÎ, "Ahmed el-Hâşimî", *DİA*, II, 89.

KISAKÜREK, NECİP FAZIL, *Son Devrin Din Mazlumları*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 2015.

MAHMUD ESAD, *Usûl-i Hadis*, İstanbul 1316/1898.

MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed El-Basrî, *Edebü'd-Dünya ve'd-Dîn*, Dâru'l-Mektebetü'l-Hayât, Beyrut 1986.

- Meydan Larausse, “Silistre” md., Meydan Yay.
- MÜNÂVÎ, Muhammed Abdurraûf b. Tâc, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi 'i's-Sağîr*, Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, Mısır 1356.
- , *et-Teysîr bi Şerhil-Câmi 'i's-Sağîr*, Mektebetü'l-Îmâm eş-Şâfiû, Riyad 1408/1988.
- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut trs.,
- ÖNGÖREN, REŞAT, “*Tunahan, Süleyman Hilmi*”, DİA, XLI, 375.
- ÖZDAMAR, MUSTAFA, *Hâdimü'l-Kur'ân Üstâz Süleyman Hilmi Tunahan*, Kırık Kandil Yay., İstanbul 2013.
- PARMAKSIZOĞLU, İSMET, “*Silistre*”, Türk Ansiklopedisi, M.E.B. Yay., Ankara, 1980.
- Resimli Muhtasar İlmihâl*, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2015.
- RÂFÎÎ, Ebu'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed El-Kazvîni, *et-Tedvîn, fî Ahbâri Kazvîn*, thk. Azizullah el-Utâridî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1408/1987.
- SAĞÂNÎ, El-Hasan b. Muhammed, *el-Mevdû'ât*, thk. Necm Abdurrahman Halef, Dâru'l-Me'mûn lit't-Türâs, Dimaşk, 1405.
- SEHÂVÎ, Şemsüddin Muhammed b. Abdurrahman, *el-Mekâsidu'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdisi'l-Müştehirâ 'ale'l-Elsine*, thk. Muhammed Osman el-Huş, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1405/1985.
- SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, *el-Mebsût*, Dâru'l-Marife, Beyrut 1414/1993.
- SUYÛTÎ, Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed, *ad-Dürü'l-Mensûr*, Dâr-ı Hicr, Mısır,
- SUYÛTÎ, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed, *el-Câmi'u's-Sağîr*, -----, *Tedribu'r-râvî*, Riyad, tsz.
- ŞAHYAR, AYŞE ESRA, “Zayıf Hadisle Fezail Konusunda Amel Edilebilirlik Fikrinin Doğuşu ve Gelişimi”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, I/1, 2003.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali B. Muhammed, *el-Fevâidu'l-Mecmû'a fî'l-Ehâdisi'l-Mevzû'a*, thk. Abdurrahman Yahya el-Muallimî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1407.

TABERÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Silefî, Mektebetü İbn Teymiyye, Kâhire trs.

-----, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, thk. Târik b. Avzillah, Kahire 1415.

-----, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, thk. Muhammed Şekûr, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1405/1985.

TAYÂLİSÎ, Ebû Davud Süleyman b. Davud, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, Mısır 1419/1999.

TÜLBENTÇİ, FERİDUN FÂZIL, *Türk Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1977.

Yeni Türk Ansiklopedisi, "*Süleymancılık*", Ötüken Neşriyat.

ZEHEBÎ, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mizânü'l-İ'tidâl fi Nakdi'r-Ricâl*, Beyrut 1963.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Chatitze MOUSTAFA BASI
Tez Adı	Yaygın Bir Cemaat Olarak Süleymanlık ve Hadise Bakışları
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 21/06/2019

İmza :